

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETO
APLINKOS POLITIKOS IR VALDYMO KATEDRA

JUSTĖ BAKŠYTĖ
(APLINKOS APSAUGOS POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS)

**REKREACINIŲ TERITORIJŲ PLANAVIMAS IR TVARKYMAS ŠVENČIONIŲ
RAJONO REKREACINIAME AREALE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
doc. dr. Pranas Aleknavičius

Vilnius, 2008

TURINYS

IVADAS.....	4
1. REKREACINIŲ TERITORIJŲ PLANAVIMO IR TVARKYMO TEISINIAI ASPEKTAI.....	7
1.1. Turizmo išteklių naudojimas, apsauga ir planavimas.....	7
1.2. Rekreacinių teritorijų naudojimo, planavimo ir apsaugos nuostatai.....	8
1.3. Rekreacinių teritorijų planavimas rengiant bendruosius planus.....	11
1.4. Rekreacinių teritorijų planavimas ir tvarkymas rengiant nacionalinio ir regioninio parko planavimo dokumentus.....	13
1.5. Saugomų teritorijų tipiniai apsaugos reglamentai.....	14
1.6. Bendrosios išvados.....	16
2. REKREACINIŲ TERITORIJŲ PLANAVIMO KLAUSIMŲ SPRENDIMAS ŠVENČIONIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS BENDRAJAME PLANE.....	17
2.1. Kraštovaizdžio apsauga ir rekreacinių teritorijų plėtra LR bendrojo plano bendrųjų ir specializuotų teritorinių struktūrų formavime.....	17
2.2. Švenčionių rajono rekreaciniai ištekliai.....	22
2.3. Švenčionių rajono savivaldybės bendrasis planas. Bendrieji ir specialieji vystymosi keliai.....	25
2.4. Rekreacijos ir turizmo teritorijų vystymosi galimybės Švenčionių rajono savivaldybės teritorijos bendrajame plane.....	26
2.4.1. Rekreacinių teritorijų sistemos struktūra.....	28
2.4.2. Rekreacijos ir turizmo vystymosi galimybių vertinimas.....	29
3. REKREACIJOS IR TURIZMO PLĖTRA ŠVENČIONIŲ RAJONE.....	33
3.1. Rajono plėtros strateginis planas.....	33
3.1.1 Švenčionių rajono plėtros prioritetai, tikslai ir uždaviniai.....	33
3.1.2. Rekreacijos ir turizmo plėtra Švenčionių rajono plėtros strateginiame plane iki 2010 metų.....	37
3.1.3. Priemonės rekreacijos ir turizmo plėtros įgyvendinimui.....	38
3.2. Švenčionių rajono turizmo plėtros programa.....	40
3.2.1. Švenčionių rajono turizmo plėtros programos tikslas ir uždavinys.....	40
3.2.2. Švenčionių rajono turistiniai – rekreaciniai arealai ir plėtra.....	41
4. ŠVENČIONIŲ RAJONO KAIMO SODYBŲ PANAUDOJIMAS TURIZMUI IR REKREACIJAI: TYRIMAI IR PERSPEKTYVOS.....	44
4.1. Kaimo turizmo sodybų būklė Švenčionių rajone.....	44

4.2. Kaimo turizmo plėtros Švenčionių rajone galimybių analizė.....	48
IŠVADOS.....	54
REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI.....	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	58
SANTRAUKA.....	61
SUMMARY.....	62
PRIEDAI.....	63

IVADAS

Švenčionių kraštas žymus ne išvystyta pramone, o unikaliu gamtos grožiu. Rajonas turi neįkainojamų landšaftinių ir klimato gydomųjų vertybių, nemažą kultūros paveldo palikimą, todėl prognozuojamas didelis perspektyvumas turizmo plėtrai. Tačiau neracionali žmogaus ūkinė veikla skurdina gamtinę aplinką, mažina jos atsparumą teršalams, griaua nusistovėjusią ekologinę pusiausvyrą. Natūralus kraštovaizdis keičiamas mažiau stabilia sukultūrinta aplinka. Tad būtina išsaugoti tas teritorijas, kuriose yra labai vertingų mokslui ir kultūrai gamtinių objektų, tipinių ir unikalių landšaftų, retų gyvūnų ir augalų rūšių, mineralų. Būtent nuo pagrindinių veiksnių, kaip gamtinės aplinkos išteklių ir kultūros paveldo turtingumo, esamos rekreacinės infrastruktūros išsivystymo lygio, vietos gyventojų ekonominių galimybių, aplinkos sveikumo ir ekologinio atsparumo, socialinės aplinkos saugumo bei rekreacinio aptarnavimo tradicijų, priklauso rekreacinių teritorijų diferencijavimas, naudojimas bei tvarkymas. Magistriniame darbe bus aptariama koku būdu ir kokiais tikslais besivadovaujant yra planuojamas ir tvarkomas rekreacinis Švenčionių rajono arealas, kokie projektai ir planai yra numatomi, kokios šiuo metu siūlomos turizmo paslaugos.

Temos aktualumas

Vienu iš svarbiausių ES uždavinių yra tolygios ekonominės plėtros įgyvendinimas visoje bendrijos teritorijoje. Zalcburgo konferencijoje (2003 metų pabaigoje) aptariant besiplečiančios ES kaimo plėtros perspektyvas, suformuluota nuostata, kad neturi būti vietovių, liekančių intensyvios socioekonominės plėtros užribyje. Kiekviena sritis turi surasti savas efektyvaus ekonominio ir kultūrinio vystymosi galimybes - pažymi J.Jasaitis [24]. Švenčionių rajonas iš kitų rajonų išsiskiria tuo, kad jis ypatingai perspektyvus rekreacijos atžvilgiu. Jame plyti dideli saugomų teritorijų plotai, 442 kultūros paveldo objektai: 160 – archeologijos, 29 – architektūros, 121 – istoriniai - memorialiniai, 122 - dailės, 1– urbanistikos, 4 – etnokultūriniai, 3 – mitologijos, 2 – želdynai. Ypatingas dėmesys valstybės yra skiriamas pažintinio turizmo, apimančio tiek gamtinį, tiek kultūrinį krašto pažinimo aspektus, plėtrai šalyje. Būtent ši rekreacijos forma vaidina svarbiausią vaidmenį tiek ugdant gimtojo krašto sampratą bei meilę šalies viduje, tiek reprezentuojant Lietuvą tarptautiniu mastu, todėl reikia kuo labiau skatinti rekreacinių teritorijų planavimą ir tvarkymą.

Tai rodo, kad yra aktualu tiek Lietuvos, tiek tarptautiniu mastu apžvelgti, kokių priemonių imtasi puoselėjant ir tvarkant Švenčionių rajono rekreacinį arealą.

Tyrimo objektas

- Teisiniai aktai reglamentuojantys rekreacinių teritorijų planavimą ir tvarkymą, bei turizmo plėtrą.
- Projektai, programos ir planai, numatantys Švenčionių rajone rekreacinių teritorijų tvarkymą ir planavimą.
- Kaimo turizmo sodybos ir jų plėtra rekreaciniuose arealuose.

Darbo tikslas

- Švenčionių rajono rekreacijos, bei teritorijos planavimo ir tvarkymo ypatumai. Priemonių, tikslų, kuriomis remiantis vyksta rekreacinių teritorijų planavimas ir tvarkymas nustatymas.

Tyrimo problema:

- Nuostatos, kuriomis vadovaujantis kuriamas rekreacinis arealas
- Švenčionių rajono lankomos vietos ir turizmo plėtra jose.
- Kultūros paveldo ir gamtinės aplinkos panaudojimas rekreacijos plėtrai.
- Rekreacinės infrastruktūros formavimo priemonių įgyvendinimas.

Darbo uždaviniai

- Teisės aktų, susijusių su rekreacinių teritorijų planavimu, apžvalga ir analizė.
- Švenčionių rajono gamtinių išteklių analizė
- Švenčionių rajono rekreacinio arealo tvarkymą numatančių planų, programų ir projektų analizė.
- Atlikti kaimo turizmo sodybų savininkų, ir sodybų, galimų panaudoti rekreacijai, savininkų anketinę apklausą, įvertinti ir interpretuoti duomenis.

Tyrimo metodai

Dokumentų analizės, anketinė apklausa, lyginamosios analizės metodai.

Pagrindiniai trumpinimai

AM – Aplinkos ministerija

ES – Europos Sąjunga

LR – Lietuvos Respublika

Pagrindinės sąvokos

Rekreacija – žmogaus fizinių ir dvasinių jėgų atgavimo procesas, žmogaus laisvalaikio veikla, kurios tikslas – poilsiauti, keliauti bei gydytis sanatorijose, kurortuose.

Turizmas – 1) kelionės būdu organizuojama rekreacinė veikla; 2) bet koks fizinių asmenų keliavimas po šalį ar į kitas šalis, [pažintiniais, profesiniais – dalykiniais, etniniais, kultūriniais, sveikatingumo, religiniais ar specialiais tikslais], apsistojant bent vienai nakvynei, tačiau ne ilgiau kaip vienerius metus už savo nuolatinės gyvenamosios vietos ribų ir jei ši veikla nėra mokymasis ar apmokamas darbas lankomoje vietoje.

Rekreacinė teritorija – gamtinės ar kultūrinės aplinkos savybės ir sąlygas žmonių visaverčiam fiziniam bei dvasiniam poilsiui organizuoti turinti teritorija, kurios ribos, žemės naudojimo būdas yra nustatytas, rekreacinio naudojimo prioritetą suteiktas teritorijų planavimo dokumentais ar teisės aktais. Rekreacinių teritorijų samprata ir rūšis (rekreacinė sritis, rekreacinis rajonas, rekreacinė vietovė, rekreacinis žemės sklypas), šių teritorijų išskyrimas priklauso nuo teritorijų planavimo lygmens.

Rekreacinė sritis (regionas) – tai dislokacinį ir organizacinį bendrumą bei išreikštą rekreacinį vystymosi profilį turintis stambus koncentruotų rekreacinių išteklių arealas, apjungiantis keletą išaiškintų ir nustatytų rekreacinių rajonų.

Rekreacinis rajonas – tai gamtinės aplinkos ir kultūros paveldo ištekliams pasižymintis ir funkcinio rekreacinio naudojimo bei rekreacinės infrastruktūros vientisumu išsiskiriantis vidutinio dydžio arealas, apjungiantis grupę gretimų rekreacinių vietovių.

Rekreacinės vietovės – tai rekreacinės teritorijos (žemės sklypų grupės), pasižyminčios rekreacinių išteklių koncentracija ir didelėmis rekreacinės plėtros galimybėmis, kurioms valstybės, regionų, savivaldybės (miesto ar rajono) lygmens bendruosiuose ir atitinkamos rūšies specialiuosiuose teritorijų planavimo dokumentuose (valstybinių parkų, biosferos rezervatų tvarkymo planuose (planavimo schemose)) nustatytas rekreacinio naudojimo prioritetas.

Rekreacinis žemės sklypas – teritorijų planavimo dokumentais suformuotas kitos pagrindinės tikslinės paskirties žemės sklypas, skirtas rekreacijai, – kuriam nustatytose naudojimo sąlygose yra reikalavimai, susiję su rekreacinių išteklių naudojimu ir apsauga, rekreacinės infrastruktūros įrengimu, rekreacinių želdinių įveisimu ir kt.

Rekreaciniai ištekliai – gamtinės ar kultūrinės aplinkos savybės (taip pat ir rekreacinė infrastruktūra), tinkamos žmonių visaverčiam fiziniam bei dvasiniam poilsiui organizuoti.

1. REKREACINIŲ TERITORIJŲ PLANAVIMO IR TVARKYMO TEISINIAI ASPEKTAI

1.1. Turizmo išteklių naudojimas, apsauga ir planavimas.

LR Turizmo įstatymas [5] nustato turizmo verslo organizavimo principus ir reikalavimus turizmo paslaugų teikimui ir turistų (vartotojų) teisių apsaugai bei valstybės, savivaldybių institucijų kompetenciją turizmo reguliavimo, planavimo ir turizmo išteklių naudojimo srityje. Turizmo išteklius sudaro specialaus intereso objektai (pramogų, parodų centrai ir muziejai) bei rekreaciniai išteklių – prie kurių priskiriami gamtos išteklių: tai miškai, gyvenamųjų vietovių želdynai, vandens telkiniai ir jų pakrantės; mineralinio vandens ir gydomojo purvo telkiniai; gamtos ir kultūros paveldo objektai; turizmo paslaugų ir poilsio infrastruktūros pastatai bei objektai, esantys kurortuose, rekreacinėse ir saugomose teritorijose, taip pat ir turistinės trasos, apžvalgos aikštelės, kitos rekreacijai skirtos teritorijos.

Visos teritorijos, kurios turi turizmo paslaugų arba poilsio infrastruktūrą ir pasižymi rekreaciniais išteklių yra priskiriamos rekreacinėms teritorijoms. Jose prioritetas skiriamas poilsio ir turizmo veiklai. Rekreacinių išteklių naudotojais visuomenės ir verslo tikslais gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys, teikiantys poilsio, reabilitacines ir turizmo paslaugas. Dėl nuolatinio visuomenės lankymosi ar poilsio veiklos, rekreacinėse teritorijose (tai paplūdimiuose, stovyklavietėse, turistinėse trasose) privalo būti stacionari ar laikina įranga higienos poreikiams tenkinti ir atliekoms surinkti, taip pat lankymui skirta informacija ir infrastruktūra.

Rekreacinių teritorijų naudojimo ir apsaugos priežiūrą vykdo savivaldybių institucijos, vadovaudamosi įstatymais bei Rekreacinių teritorijų naudojimo, planavimo ir apsaugos nuostatais, kuriuos tvirtina Vyriausybė arba jos įgaliota institucija. Rekreacinėse teritorijose draudžiama veikla, galinti pabloginti rekreacinių išteklių būklę ir kelianti pavojų asmenų saugumui ir poilsio organizavimui.

Rekreacinės teritorijos nustatomos LR teritorijos bendrajame plane, apskričių ir savivaldybių teritorijų bendruose planavimo dokumentuose, taip pat specialiuosiuose planavimo dokumentuose. Todėl tik detaliaisiais ar specialiaisiais teritorijų planais suformuotose rekreacinėse teritorijose gali būti statomi turizmo paslaugų, poilsio bei reabilitacinės infrastruktūros statiniai: apgyvendinimo, pramogų ir gydyklų statiniai bei įranga, turistinių trasų, stovyklaviečių, gyvenamųjų vietovių parkų, paplūdimių ir prieplaukų bei informavimo įranga. Rekreacinėse teritorijose turizmo paslaugų, poilsio bei reabilitacinės infrastruktūros statiniai statomi vadovaujantys statybos techniniais reglamentais ir privalo atitikti normatyvinius statinio saugos ir paskirties reikalavimus.

1.2. Rekreacinių teritorijų naudojimo, planavimo ir apsaugos nuostatai

LR aplinkos ministro 2004 sausio 20 d. įsakyme Dėl rekreacinių teritorijų naudojimo, planavimo ir apsaugos nuostatų patvirtinimo [17], rekreacinė teritorija apibūdinama kaip gamtinės ar kultūrinės aplinkos savybės ir sąlygas žmonių visaverčiam fiziniam bei dvasiniam poilsiui organizuoti turinti teritorija. Teritorijų planavimo dokumentais ar teisės aktais yra nustatytos jos ribos, žemės naudojimo būdas ir pobūdis, taip pat suteiktas rekreacinio naudojimo prioritetas.

Visą veiklą rekreacinėse teritorijose, jų rekreacinių išteklių naudojimą ir apsaugą, šių teritorijų planavimą reglamentuoja Saugomų teritorijų, žemės, miškų, turizmo, teritorijų planavimo įstatymai, specialiosios žemės ir miško naudojimo sąlygos, saugomų teritorijų individualūs apsaugos reglamentai. Rekreacinių teritorijų naudojimo ir planavimo ir apsaugos nuostatai nustato reikalavimus, kuriais turi vadovautis juridiniai ir fiziniai asmenys, planuojantys bei vykdančys veiklą rekreacinėse teritorijose, taip pat naudojantys jose rekreacinius išteklius.

Rekreacinių teritorijų sistema sudaro: rekreacinės sritys ir rajonai; rekreacinės vietovės; gyvenamosios vietovės, turinčios kurorto statusą; rekreacinio funkcinio prioriteto zonos ir jų dalys; miestų ir kitų gyvenamųjų vietovių bendro naudojimo želdynai, taip pat ir parkų teritorijos ir kitos, skirtos visuomenės bendram naudojimui teritorijos; miškai priskirti rekreacinių miškų grupei; paviršinio vandens telkiniai priskirti rekreaciniams ištekliams; kitos pagrindinės, tikslinės paskirties žemės sklypai, rekreaciniai žemės sklypai, naudojami rekreacinės infrastruktūros įrengimui ir eksploatavimui. Rekreacinių teritorijų samprata ir rūšys, šių teritorijų išskyrimas priklauso nuo teritorijų planavimo lygmens, o planavimo tikslai priklauso nuo valstybės ir visuomenės bei privačių asmenų poreikių ir nustatomo priklausomai nuo rengiamo teritorijų planavimo dokumento rūšies bei lygmens.

Svarbiausi rekreacinių teritorijų planavimo tikslai yra šie:

1. Patenkinti visuomenės rekreacinius poreikius, atsižvelgiant į valstybės, visuomenės, žemės savininkų bei naudotojų interesus;
2. Užtikrinti racionalų rekreacinių išteklių naudojimą bei apsaugą;
3. Nustatyti prioritetines teritorijų turizmo ir rekreacijos vystymosi kryptis ir rekreacinių teritorijų vystymosi strategiją nacionaliniu, regioniniu, savivaldybių ir vietiniu lygiu, rekreacinės veiklos specializaciją (kurortinę, poilsinę, pažintinę, pramoginę, gydomąją, sportinę, kultūrinę, kaimo turizmas ir t.t.);
4. Nustatyti rekreacinių teritorijų ribas, kitą (rekreacinę) žemės sklypų pagrindinę tikslinę naudojimo paskirtį, teritorijos tvarkymo reglamentą ir/ar rekreacinių išteklių naudojimo bei apsaugos režimą, šių teritorijų naudojimo būdą bei pobūdį, servitutus;

5. Nustatyti rekreacinių teritorijų tvarkymo principus ir priemones (taip pat numatyti vietas rekreacinės infrastruktūros vystymui, galimas atskirų objektų statybos zonas ir vietas, nustatyti galimas turizmo trasas ar jų dalis, želdinių bei teritorijos pertvarkymo priemones, kitas sąlygas) [17].

Tiek valstybinės, tiek privačios nuosavybės formos žemėje gali būti rekreacinės teritorijos. Jos gali būti nustatomos miškų, vandenių, žemės ūkio ir kitos tikslinės paskirties žemės sklypuose ar jų grupėse, išskyrus konservacinės ir kitos paskirties sklypus, skirtus krašto apsaugai bei teritorijas, kuriose rekreacinė veikla draudžiama įstatymų ir kitų teisės aktų.

Pagrindiniai rekreacinių teritorijų planavimo dokumentai, kurių sprendiniai priklauso nuo poreikių, rengimo tikslų, teritorijos ypatybių, yra:

- Rekreacinių sričių ir rajonų planavimo schemas. Šiame dokumente įvertinamas bendras rekreacinės teritorijos vystymo potencialas, galimi rekreaciniai poreikiai, nustatoma planuojamos teritorijos rekreacinio naudojimo koncepcija, vystymo kryptis, galimų turistinių trasų sistema regiono ar rajono lygiu.
- Rekreacinių vietovių (tarp jų funkcinio prioriteto zonų tvarkymo) planai (projektai). Juose įvertinamas gamtinio ir kultūrinio patrauklumo rekreacinei veiklai vystyti potencialas, nustatoma planuojamos teritorijos rekreacinio naudojimo koncepcija, apsaugos ir naudojimo reglamentas, teritorijos formavimo priemonės.
- Turizmo trasų ir tinklų schemas, kuriuose įvertinama esama rekreacinė ir kita infrastruktūra ir jos kokybė, formuojamos maršrutų idėjos, trasų vieta ir specializacijos.
- Rekreacinės paskirties sklypų detalieji planai. Juose nustatomos rekreacinių žemės sklypų naudojimo būdas ir pobūdis, rekreacinių išteklių naudojimo ir apsaugos režimas, teritorijos tvarkymo priemonės.
- Bendrojo planavimo dokumentų rekreacijos ir turizmo plėtros dalys, kur yra įvertinamas rekreacinių išteklių potencialas ir svarba nacionaliniu, regioniniu, vietiniu lygiu, atsižvelgiant į kitas teritorijų naudojimo funkcijas, nustatomi rekreacijos ir turizmo vystymo prioritetai, formuojama rekreacinių teritorijų sistema, teritorijų rekreacinės veiklos specializacija ir kt.
- Kitų rūšių specialiojo planavimo dokumentai. Tai būtų apskrities, savivaldybės lygmens žemėtvarkos schemas; žemėtvarkos projektai; valstybinių parkų ir jų zonų, biosferos rezervatų ir jų zonų ribų planai; valstybinių parkų, biosferos rezervatų tvarkymo planai; miestų, miestelių ir kaimų bendrojo naudojimo teritorijų tvarkymo planai ir schemas; miškų tvarkymo schemas. Šiuose dokumentuose skiriamos rekreacinio prioriteto zonos bei nustatomos kitos (rekreacinės) paskirties žemės

sklypų ar jų grupių ribos, išdėstoma rekreacinė infrastruktūra, numatomos teritorijų tvarkymo priemonės [17].

Tad visos rekreacinės vietovės – tai rekreacinės teritorijos, pasižyminčios rekreacinių išteklių koncentracija ir didelėmis rekreacinėmis galimybėmis, kuriose atsižvelgiant į planavimo lygmenį, žemės sklypų pagrindinę tikslinę naudojimo paskirtį, teritorijų tvarkymo reglamento ir naudojimo tvarkymo režimo ypatumus, skiriamos atskirų rekreacinių vietovių tvarkymo zonos.

Rekreacinėse teritorijose draudžiama:

1. Kelti pavojų poilsiautojų saugumui, trukdyti lankyti rekreacijai naudojamas teritorijas bei objektus, trukdyti ilsėtis poilsiui skirtose vietose.
2. Teršti aplinką, žaloti ar naikinti rekreacinę infrastruktūrą, kirsti ar kitaip naikinti želdinius, sodinti želdinius, užstosiančius istorinę, kultūrinę bei estetinę vertę turinčias teritorijas;
3. Užverti, perkasti ar kitaip naikinti turistines trasas ir takus, kelius, vedančius prie rekreacinių miškų ir vandens telkinių, plažų (paplūdimių), lankytinų gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų bei objektų, apžvalgos aikštelių, poilsiaviečių, kitų rekreacinės infrastruktūros objektų [17].

Teisės aktais ir teritorijų planavimo dokumentais gali būti ribojamas arba draudžiamas rekreacinių teritorijų lankymas bei kita veikla, galinti pakenkti saugomiems kompleksams ir objektams (vertybėms), taip pat rekreaciniams ištekliams. Tačiau rekreacinėse teritorijose, nepažeidžiant jų apsaugos bei naudojimo reglamentų ir režimų, teisės aktuose nustatytų aplinkosauginių reikalavimų, galima:

1. Laisvai važinėti automobiliais ir kitomis motorizuotomis ir nemotorizuotomis priemonėmis bendrojo naudojimo keliais, jungiančiais rekreacinės infrastruktūros objektus, statyti autotransporto priemones tam tikslui įrengtose vietose ir kelių kelkraštyje, jeigu tai netrukdo saugiam eismui, nėra ribojančių kelio ženklų, nedaroma žala aplinkai;
2. Keliauti pėsčiomis;
3. Rinkti miškuose vaistažoles, riešutauti, uogauti ir grybauti;
4. Maudytis visuose paviršinio vandens telkiniuose, prieiti prie šių telkinių pakrantės juostomis, taip pat kitaip naudotis privačiais vandens telkiniais servitutų nustatyta tvarka;
5. Plaukioti plaukiojimo priemonėmis be vidaus degimo ir elektros variklių pratakuiuose paviršinio vandens telkiniuose;

6. Žvejoti paviršinio vandens telkiniuose [17].

1. 3. Rekreacinių teritorijų planavimas rengiant bendruosius planus

Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas patvirtintas 2002 m Seimo nutarimu [31]. Tai privalomas planavimo dokumentas, reglamentuojantis šalies teritorijos naudojimo ir tvarkymo ilgalaikę strategiją. Be tokių uždavinių, kaip nustatyti pagrindines šalies regionines politikos formavimo nuostatas, ar bendrąją šalies teritorijos naudojimo apsaugos ir naudojimo strategiją ir prioritetus, LR bendrojo plano pirmiausias uždavinys būtų svarbiausių šalies erdvinių struktūrų teritorinės plėtros perspektyvos konkretizavimas. LR bendrasis planas reguliuoja urbanistinių sistemų, kraštovaizdžio ir kultūros paveldo teritorijų, gamybos, rekreacijos, socialines ir kultūrines bei technines infrastruktūras.

LR bendrajame plane numatyta bendra teritorijų raida bei su ja susijusių tikslų sistema. Pažymima, kad būtent urbanistinių sistemų optimizavimas, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsauga, kultūros paveldo, gamybos bei rekreacinių teritorijų naudojimo ir socialinės ir kultūrinės bei techninės infrastruktūros teritorinė plėtra yra teritorinės raidos tikslai. Šie tikslai išsiskiria ir savo erdvine orientacija. Čia išryškėja rekreacijos (ir turizmo) teritorinė plėtra, kuri siekia: plėsti gamtinėje aplinkoje rekreacijos specializuotų teritorijų tinklą ir plėtoti infrastruktūrą; intensyvinti turizmo, ypač pažintinio ir kultūrinio, plėtrą ir stiprinti potencialą; užtikrinti gamtinių ir kultūrinių rekreacinių išteklių naudojimo ir apsaugos efektyvumą bei optimalumą; išnaudoti poilsio kaimiškoje aplinkoje potencialą atgaivinti ekonomiškai silpnus šalies rajonus; perorientuoti įvažiujamąjį turizmą ir, orientuojantis į Vakarų šalis, sukurti atitinkamą rekreacinės infrastruktūros kokybę; sukurti valstybinę rekreacijos rėmimo sistemą ir užtikrinti jos regioninį diferencijavimą. Šių siekių laikymosi reikalauja bendrasis planas, kuomet kuriamos su rekreacinėmis teritorijomis susiję teritoriniai planai.

Pagal LR teritorijos bendrąjį planą, rekreacinių teritorijų diferencijavimas, naudojimas ir kryptys bei tvarkymas taip pat priklauso nuo gamtinės aplinkos išteklių ir kultūros paveldo turtingumo; esamo rekreacinės infrastruktūros išvystymo lygio; vietos gyventojų ekonominių galimybių; aplinkos sveikumo bei ekologinio atsparumo; socialinės aplinkos saugumo ir rekreacinio aptarnavimo tradicijų. Rekreacijos (turizmo) teritorinės plėtros galimybės numatytos pagal arealų patrauklumo kategorijas ir rekreacines plėtros potencialą. Čia išskiriamos trijų tipų arealai. Tai laibai didelio potencialo rekreaciniai arealai, kuriuos sudaro nacionalinės svarbos rekreacinės sistemos. Šiose teritorijose svarbu atnaujinti esamus poilsio namus ir sukurti kempingų tinklą, plėtojant poilsio kaime bei pramogų paslaugas. Taip pat didinti apgyvendinimo paslaugų pasirinkimą, sukuriant infrastruktūrą tarptautiniams renginiams, poilsiui bei pramogoms

ir galimybes turizmui priemiesčiuose organizuoti. Kitas tipas yra vidutinio potencialo rekreaciniai arealai, sudarantys regioninės reikšmės rekreacines sistemas. Ir trečiasis – gana mažo ir mažo potencialo rekreaciniai arealai, sudarantys lokalinės svarbos rekreacines sistemas.

Kuriant teritorijų planavimo planus, tarp jų ir rekreacinių teritorijų planus, ypatingas dėmesys turi būti skirtas pažintinio turizmo plėtrai, kuris apima tiek gamtinius, tiek kultūrinius krašto pažinimo aspektus. Ši rekreacijos forma vaidina svarbiausią vaidmenį ugdant krašto sampratą, meilę šalies viduje, o taip pat reprezentuojant tarptautiniu mastu. Todėl šaliai yra privalomas apgalvotas ir racionalus turimų pažintinio turizmo išteklių naudojimas, kuris yra pagrįstas tarptautinių vartojimu. Norint plėtoti pažintinio turizmo sistemą, svarbu atskleisti visų gamtinių bei kultūrinių Lietuvos regionų savitumus. Turi būti tvarkomi ir rodomi pažintinę vertę turintys gamtiniai, kultūriniai objektai, grupės ir kompleksai. Tarp jų būtų Lietuvos valstybingumo istorijos kovos už savarankiškos valstybės išsaugojimą ir atkūrimą etapai, faktai, vietovės ir paminklai. Taip pat tam tikroje teritorijoje būdingi ir unikalūs gamtiniai, kultūriniai kraštovaizdžio kompleksai, gyvosios etnokultūros ir modernios kultūros židiniai, faktai ir reiškiniai, saugomo gamtos ir kultūros paveldo apsaugos bei tvarkymo būdai.

Norint sėkmingai užtikrinti ne tik rekreacijos poreikius, bet ir sėkmingą rekreacinių teritorijų planavimą, visa tai turi būti integruota ir į kitų ūkio šakų programas. Pirmiausia – į miškų, žemės ir vandens ūkio, urbanistikos, pramonės, energetikos ir transporto. Taip pat šios nuostatos turi būti įjungtos į visų teritorijų planavimo dokumentus.

Apskrities teritorijos bendrojo (generalinio) plano rengimo taisyklėse teigiama, jog numatyti priemonės, užtikrinančias gamtos išteklių racionalų naudojimą, ekologinę pusiausvyrą, gamtinio karkaso formavimą, gamtos ir kultūros paveldo vertybių išsaugojimą, bei numatyti rekreacinės paskirties teritorijų vystymo kryptis yra vienas iš pagrindinių tikslų ir uždavinių rengiant apskrities teritorijų planą [20]. Todėl rengiant apskrities teritorijos planą, konkretizuojami sprendiniai tiek dėl rekreacinės paskirties teritorijų vystymosi, tiek dėl šalies gamtinio karkaso konkretizavimo, apskrities ekologinio tinklo plėtojimo, biologinės įvairovės išsaugojimo, kraštovaizdžio paveldo naudojimo ir išsaugojimo. Taip pat pateikiamas rekreacijos ir kultūros paveldo brėžinys ir teritorijų apsaugos nuo ypatingų situacijų brėžinys.

Savivaldybės teritorijos bendrojo plano rengimo vienas iš uždavinių būtų suformuoti savivaldybės teritorijos vystymosi koncepciją, nustatyti teritorijos tvarkymo, naudojimo ir apsaugos prioritetus [20]. Taip pat – nustatyti priemonės, užtikrinančias gamtos išteklių racionalų naudojimą, kraštovaizdžio tvarkymą, ekologinę pusiausvyrą, gamtinio karkaso formavimą, gamtos ir kultūros paveldo objektų išsaugojimą. Plano rengimo metu atliekamas sprendinių konkretizavimas, kuomet sprendžiama dėl miškų, kraštovaizdžio tvarkymo, gamtos ir kultūros paveldo objektų panaudojimo ir išsaugojimo, gamtinio karkaso formavimo rajono teritorijoje,

ekologinės apsaugos zonų plėtojimo, biologinės įvairovės apsaugos zonų nustatymo, bei rekreacinės paskirties teritorijų tvarkymo, rekreacijos ir turizmo plėtojimo. Bendrajame plane turi būti pateiktas ir rekreacijos, turizmo, gamtos ir kultūros paveldo plėtojimo brėžinys.

Savivaldybės lygmens žemėtvarkos schemose turėtų būti nustatomos rekreacinių teritorijų ribos, prioritetinės rekreacinių teritorijų vystymosi kryptys, rekreacinių teritorijų tvarkymosi reglamentas bei kitos sąlygos.

1.4. Rekreacinių teritorijų planavimas ir tvarkymas rengiant nacionalinio ir regioninio parko planavimo dokumentus

Valstybinių parkų ir jų zonų, biosferos rezervatų tvarkymo planuose nustatoma šių teritorijų galimo rekreacinio naudojimo sistema, rekreacinių teritorijų tvarkymo reglamentai, intensyvaus ir ekstensyvaus naudojimo teritorijos, jų užstatymo pobūdis, rekreacinės infrastruktūros objektų statybos vietos, taip pat pažintinio turizmo trasų sistema. Būtent tvarkymo planai yra specialiojo planavimo dokumentai, rengiami valstybinių parkų, biosferos rezervatų ir draustinių apsaugą ir naudojimą reguliuojančioms kraštovaizdžio tvarkymo zonoms bei jų reglamentams. Tarp jų gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų ir objektų (vertybių) apsaugos ir tvarkymo kryptims bei priemonėms, taip pat kraštovaizdžio formavimo, rekreacinės infrastruktūros kūrimo bei kitoms tvarkymo priemonėms nustatyti. Rengiant tvarkymo planus, vadovaujamosi Saugomų teritorijų, Teritorijų planavimo, valstybinių parkų, biosferos rezervatų ir draustinių nuostatais, valstybinių parkų individualiais apsaugos reglamentais, kitais teisės aktais.

LR Aplinkos ministro įsakyme Dėl valstybinių parkų, biosferos rezervatų ir draustinių tvarkymo planų rengimo taisyklių patvirtinimo, išskiriami pagrindiniai parkų tvarkymo planų tikslai. Tai yra nustatyti teritorijos apsaugos ir tvarkymo kryptis, kraštovaizdžio tvarkymo zonas bei jų reglamentus; numatyti kraštovaizdžio apsaugos, formavimo, rekreacinės infrastruktūros kūrimo bei kitas tvarkymo priemonės; sudaryti sąlygas vertingoms ekosistemoms, gyvūnų, augalų ir grybų rūšims išsaugoti; numatyti priemonės atkurti veiklos pažeistą gamtinį kraštovaizdį, ekosistemas ir objektus [15].

Pagrindiniai tvarkymo planų objektai yra valstybiniai parkai, biosferos rezervatai, draustiniai, valstybinių parkų, biosferos rezervatų, draustinių buferinės apsaugos zonos. Visą tvarkymo planą sudaro sprendiniai, kuriai ir yra nustatoma valstybinio parko, biosferos rezervato ar draustinio kraštovaizdžio tvarkymo zonos, apsaugos, tvarkymo ir naudojimo reglamentai, pateikiamos apsaugos bei tvarkymo, pažeistų gamtos kompleksų bei objektų atkūrimo priemonės, aplinkosaugos ir žemės bei miškų ūkio veiklos kryptys, pateikiami svarbiausių tvarkymo darbų programa; žemės tikslinės paskirties ir žemės naudmenų transformavimo poreikiai ir keitimo

apribojimai; valstybinių parkų teritorijos rekreacinio naudojimo sistema – nustatytos vietos rekreacinių objektų statybai, pažintinio turizmo trasų sistema, siūlomi rekreacinės infrastruktūros objektai ir pan.

Tad rekreacinių teritorijų planavimas ir tvarkymas rengiant nacionalinio ir regioninio parko planavimo schemą priklauso nuo tvarkymo planų sprendinių, o tvarkymo planų rengimo organizatorius yra Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos ar Kultūros ministerija pagal Vyriausybės suteiktus įgaliojimus.

1.5. Saugomų teritorijų tipiniai apsaugos reglamentai

Saugomų teritorijų tipiniai apsaugos reglamentai – tai kraštovaizdžio tvarkymo zonų, nustatomų rengiant saugomų teritorijų tvarkymo planus, kraštovaizdžio apsaugos, naudojimo ir tvarkymo, reikalavimai [12]. Valstybiniuose parkuose išskiriamos šios funkcinio prioriteto zonos: konservacinio (rezervatai ir draustiniai), ekologinės apsaugos, rekreacinio, ūkinio. Vienoje funkcinio prioriteto zonoje gali būti išskiriamos kelios kraštovaizdžio tvarkymo zonos. Būtent kraštovaizdžio tvarkymo zonos sudaro teritorijos kraštotvarkinių kategorijų sistemą, skirstomą į konservacines, miškų, žemės ūkio ir kitos pagrindinės paskirties ir vandens ūkio paskirties žemės zonų grupes (tvarkymo reglamentus). Jais remiamasi rengiant ir nacionalinio bei regioninio parko planavimo schemas.

Ši tvarka gali būti pritaikyta ir rengiant kitus specialiuosius planus. Planuojant rekreacines teritorijas, išskiriamos intensyvaus ir ekstensyvaus pritaikymo rekreacinės zonos.

Konservacinės paskirties zonoje išskiriamos šios tvarkymo zonų grupės: rezervatiniai miškai, pievos, pelkės, smėlynai; rezervatiniai vandenys; rezervatiniai architektūriniai (archeologiniai) kompleksai; gamtos ir kultūros paveldo objektų teritorijos. Visose tvarkymo zonų grupėse išskiriamos griežtos apsaugos ir reguliuojamos apsaugos kraštovaizdžio tvarkymo zonos. *Griežtos apsaugos zonoje* draudžiama ūkinė veikla, natūralių gamtinių procesų reguliavimas, tačiau vietiniams gyventojams gali būti leidžiama uogauti ir grybauti rezervatų nustatyta tvarka. Taip pat leidžiama atlikti mokslinius tyrimus ir stebėjimus, vykdyti monitoringą, įrengti mokomuosius takus, lankytis moksliniais tikslais. *Reguliuojamoje apsaugos zonoje* taip pat draudžiama ūkinė veikla, išskyrus atvejus, kuomet atliekami tvarkymo darbai kuriais siekiama išsaugoti retas augalų, grybų ir gyvūnų rūšis ir bendrijas. Leidžiama vykdyti rezervatų planavimo dokumentuose numatytus ugdomuosius kirtimus, įgyvendinti biologinės ir profilaktinės miškų sanitarinės apsaugos priemonės, gamtinių ekosistemų atkūrimo ir formavimo priemonės.

Miškų ūkio paskirties zonoje išskiriami ekosistemų apsaugos miškai; apsauginiai miškai, ūkiniai miškai ir rekreaciniai miškai. Pastarųjų rekreacinių miškų svarbiausia funkcija yra

žmogaus rekreacinių poreikių tenkinimas ir poilsavimo sąlygų sudarymas. Šiuose miškuose išskiriamos ekstensyvaus pritaikymo ir intensyvaus pritaikymo kraštovaizdžio tvarkymo zonos. *Ekstensyvaus pritaikymo* zonoje turi būti palaikoma artima natūraliai miško rūšinė sudėtis ir struktūra; vykdomos aplinkos formavimo, sanitarinių – higieninių ir estetinių savybių gerinimo priemonės; gerinamos rekreacinės savybės, atveriami reginiai, atraktyvūs ir lankomi objektai, kuriant minimalią rekreacinę infrastruktūrą. Taip pat stovyklavietės gali būti įrengiamos tik saugomų teritorijų planavimo dokumentuose nustatytose vietose prie vandens ir dviračių turizmo trasų. *Intensyvaus pritaikymo* zonoje leidžiama formuoti intensyviam poilsiui pritaikytą būdingą poilsio parkui miško rūšinę sudėtį ir struktūrą, atverti reginius; rekreacinę aplinką leidžiama formuoti neplynais kirtimais, želdinant stambiais sodmenimis, leidžiama formuoti tankų rekreacinės infrastruktūros tinklą.

Žemės ūkio paskirties zonoje rekreacinės agrarinės teritorijos yra agrarinės funkcijos nepraradusios sodų bendrijų teritorijos, taip pat vaizdingos agrarinės paežerių ar paupių teritorijos, intensyviai naudojamos poilsiui, dažniausiai apsistojus pas vietos gyventojus. *Ekstensyvaus pritaikymo* tvarkymo zonoje leidžiama vykdyti darbus, didinančius estetinį potencialą, kraštovaizdį formuoti specialiomis kraštovaizdžio architektūros priemonėmis, gerinti vietovių pažintinio eksponavimo sąlygas, skatinti kaimo turizmo plėtrą. *Intensyvaus pritaikymo* kraštovaizdžio zonai priklauso rekreacinės agrarinės teritorijos – agrorekreaciniai gamybiniai kompleksai.

Pagal Saugomų teritorijų tipinius apsaugos reglamentus, rekreacinės paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zonų teritorijose tvarkymą lemia numatytų rekreacinių funkcijų poreikis. Rekreacinių teritorijų apsaugos ir tvarkymo darbai vykdomi pagal specialiuosius ir detaliuosius planus, išskyrus naujų statinių statybą kaimo turizmo paslaugoms teikti, esamų individualių gyvenamųjų pastatų ir sodybų rekonstravimą ir pritaikymą kaimo turizmo poreikiams pagal teisės aktų nustatyta tvarka parengtus ir patvirtintus projektus. Turi būti užtikrinamas šių teritorijų prieinamumas lankytojams, poilsiautojų saugumas, reikiamos poilsavimo sąlygos, negalima bloginti fizinių rekreacinių kraštovaizdžio savybių, naikinti jo estetinio potencialo, statyti su rekreacija nesusijusių pastatų ir įrenginių. Todėl dar išskiriamos *subnatūralios ir urbanizuotos kraštovaizdžio tvarkymo zonos*. *Subnatūraliose* tvarkymo zonose draudžiama statyti poilsio pastatus, leidžiama formuoti tik minimalią rekreacinę infrastruktūrą, išsaugant gamtinę aplinką, natūralų kraštovaizdį, draudžiama žaloti ir naikinti rekreacinę įrangą, trukdyti ilsėtis. *Urbanizuotos* rekreacinės aplinkos kraštovaizdžio tvarkymo zonoje leidžiama statyti stovyklaviečių, kempingų, turizmo centrų, poilsio namų ar kitokių stacionarių rekreacinių statinių kompleksus; kuriama intensyviai lankyti pritaikyta aplinka, o taip pat rekreaciniais interesais gali būti keičiamas gamtinės aplinkos pobūdis.

Rekreaciniai vandenys – tai išimtinai rekreaciniais tikslams naudojami vandens telkiniai ar jų dalys. *Ekstensyvaus* rekreacinio pritaikymo kraštovaizdžio tvarkymo zonoje rekreaciniai vandenys turi būti tvarkomi hidroparkų formavimo principas, pakrantė parengiama rekreaciniam naudojimui, o akvatorijos turi būti išlaikomos subnatūralios. *Intensyvaus* rekreacinio pritaikymo kraštovaizdžio tvarkymo zonoje turi būti kuriama komfortiška numatytų rūšių vandens rekreacijos aplinka; akvatorijos pritaikomos ypač intensyviai naudoti, o pakrantėse gali būti sukurta intensyvi rekreacinė inžinerinė infrastruktūra.

1.6. Bendrosios išvados

Rengiant rekreacinių teritorijų planavimą ir tvarkymą susiduriame su daugybę įstatymų, kurie reglamentuoja planavimą. Turizmo įstatymas nustato reikalavimus rekreacinėse teritorijose turizmo paslaugų teikimui, rekreacinių teritorijų apsaugos nuostatos pažymi kas leistina ir draudžiama rekreacinėse vietovėse. Bendrieji planai įvertina rekreacines teritorijas ir jų tvarkymą apskrities, savivaldybės ir visos šalies mastu, o saugomų teritorijų reglamentai nustato kraštovaizdžio naudojimo, apsaugos ir tvarkymo reikalavimus.

Planuojant rekreacines vietas, arealus ir sklypus turi būti nuoseklumas – nuo bendrųjų planų iki specialiųjų ir detaliųjų planų. Juose turi būti išskirti pagrindiniai reikalavimai ir prioritetai rekreacinių teritorijų planavimui ir tvarkymui, kurie padėtų teisingai ir pagrįstai planuoti ir tvarkyti rekreacines teritorijas. Vienas iš pagrindinių reikalavimų, rengiant specialiuosius ir bendruosius rekreacinių teritorijų planus, atlikti teritorijų zonavimą ir nustatyti intensyvaus ir ekstensyvaus pritaikymo zonas. Pagal tai nustatomas rekreacinių teritorijų tvarkymo prioritetas, leistinumas ir pritaikymas visuomeniniam naudojimui. Taip pat bendrojo ir specialiojo plano reglamentas turi nustatyti kur yra subnatūralios ir urbanizuotos kraštovaizdžio tvarkymo zonos. Šis reikalavimas padeda tiksliau pritaikyti aplinka rekreacijai, nes atskleidžia, kuriose teritorijose galima statyti naujas poilsivietes, vystyti kelių infrastruktūrą, nustato atstumus nuo vandens telkinių, ir taip pat pažymi, kuriose rekreacinėse teritorijose galima tik minimali rekreacinė infrastruktūra ir pagrindinis siekis yra išsaugoti gamtinę aplinką.

2. REKREACINIŲ TERITORIJŲ PLANAVIMO KLAUSIMŲ SPRENDIMAS ŠVENČIONIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS BENDRAJAME PLANE

2.1. Kraštovaizdžio apsauga ir rekreacinių teritorijų plėtra LR bendrojo plano bendrųjų ir specializuotų teritorinių struktūrų formavime

LR Bendrojo plano principas yra užtikrinti šalies teritorijos tvarią ir pusiausvirą raidą sudarant strategines visuomenės ir ūkio plėtotės prielaidas, t.y. kuo geriau panaudoti turimą šalies teritorijos potencialą ir nepadaryti žalos šalies teritorijos gamtinei bei kultūrinei aplinkai, nepažeisti dabartinės ir būsimų kartų teritorinių interesų, koordinuoti teritorijos naudojimą ir apsaugą šalies lygiu, išsaugoti bei stiprinti šalies teritorijos savitumą [31].

Siekiant įgyvendinti LR Bendrojo plano principą, reikalingos pagrindinės šalies strateginės kryptis, tai gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas plėtojant socialinę ir kultūrinę bei techninę infrastruktūrą, šalies ekonomikos augimo skatinimas ūkinę veiklą pritaikant pagal teritorinio potencialo ypatumus, taikant funkcinę konversiją bei ekologiškas technologijas, aplinkos kokybės užtikrinimas optimizuojant gamtos naudojimą, plėtojant aplinkosaugą bei išsaugant ir didinant kraštovaizdžio savitumą.

Kraštovaizdžio apsauga ir rekreacijos (ir turizmo) teritorinė plėtra yra vienas bendrasis strateginis teritorijos raidos tikslas, padedantis įgyvendinti strategines šalies kryptis.

LR bendrajame plane kraštovaizdžio apsauga, apibūdinama, kaip gamtinio karkaso teritorijų ekologinio visavertiškumo užtikrinimas ir kraštovaizdžio įvairovės ir vertybių išsaugojimas; biologinės įvairovės išsaugojimo ir biotos išteklių racionalaus naudojimo užtikrinimas; gamtinės rekreacinės aplinkos racionalaus naudojimo ir apsaugos užtikrinimas; litosferos ir hidrosferos išteklių naudojimo bei apsaugos optimizavimas; gamtinės aplinkos sveikumo (kokybės) užtikrinimas; kraštovaizdžio kultūrinių vertybių išsaugojimas.

Rekreacijos (ir turizmo) teritorinė plėtra – tai siekis plėsti gamtinėje aplinkoje rekreacijos specializuotų teritorijų tinklą ir plėtoti infrastruktūrą; intensyvuoti turizmo, ypač pažintinio ir kultūrinio, plėtrą ir stiprinti potencialą; užtikrinti gamtinių ir kultūrinių rekreacinių išteklių naudojimo ir apsaugos efektyvumą bei optimalumą; išnaudoti poilsio kaimiškoje aplinkoje potencialą atgaivinant ekonomiškai silpnus šalies rajonus; perorientuoti įvažiuojamąjį turizmą ir orientuotis į Vakarų šalis, sukurti atitinkamą rekreacinės infrastruktūros kokybę; sukurti valstybinę rekreacijos rėmimo sistemą ir užtikrinti jos regioninį diferencijavimą.

Kraštovaizdžio naudojimas ir apsauga, kaip ir urbanistinių sistemų optimizavimas priklauso ir turi įtakos *bendrųjų teritorinių struktūrų formavimuisi*. Kraštovaizdžio ekologinio stabilizavimo pagrindas yra gamtinis karkasas – erdvinė sistema, kuri išreiškia gamtinio

kraštovaizdžio apsaugos bei formavimo prioritetą ir yra realizuojama kraštotvarkoje teritorijų planavimo dokumentais. Yra nustatytos šios gamtinio kraštovaizdžio apsaugos ir formavimo tipus išreiškiančios gamtinio karkaso teritorijų tvarkymo kryptys:

1. Išlaikomas ir saugomas esamas natūralus kraštovaizdžio pobūdis. Šis pirmasis kraštovaizdžio formavimo tipas lokalizuotas ištisiniais miško masyvais apaugusiose gamtinio karkaso teritorijose – zonose, išsaugojusiose natūralų kraštovaizdžio pobūdį bei ekologinio kompensavimo potencialą. Šios teritorijos – tai šalies gamtinio karkaso „aukso fondas“, kurio perspektyva susijusi su racionalaus subalansuoto miškų ūkio tvarkymu, miškų regeneracinio potencialo išsaugojimu, rekreacinio naudojimo reguliavimo bei nustatyto režimo užtikrinimu šiose zonose įsteigtoms ypač saugomoms teritorijoms.

2. Palaikomas ir didinamas esamas kraštovaizdžio natūralumas. Šis tipas lokalizuotas mišrios naudmenų mozaikos teritorijose, kuriose kaitaliojasi miškų ir žemės ūkio naudmenos, taip pat smarkiai pakeistos arba pažeistos gamtinės struktūros miškuose. Šių teritorijų tvarkymas yra kur kas sudėtingesnis, nes reikalingas tiek esamų funkcijų subalansavimas, tiek regeneracinės priemonės ekologinėms kompensacinėms gamtinės struktūros galioms stiprinti.

3. Gražinami ir gausinami kraštovaizdžio natūralumą atkuriantys elementai. Šis tipas taikytinas žmogaus veiklos, pirmiausia agrarinės, gerokai pakeistose gamtinio karkaso teritorijose. Šios zonos susiformavo dėl technokratiško netolygaus žemės naudojimo pažeidžiant ekologinės pusiausvyros sąlygas, nesilaikant racionalios gamtonaudos reikalavimų. Šiose zonose gamtinio kraštovaizdžio formavimo kryptys yra regeneracinė – restauracinė, susijusi su sudėtingų renatūralizacinių priemonių įgyvendinimu ir nauju ekologizuotų požiūriu į šių teritorijų naudojimą [31].

Kraštovaizdžio ekologinės pusiausvyros užtikrinimo ir jo įvairovės išsaugojimo srityje teikiami prioritetiniai uždaviniai:

- šalies bendrosios žemėnaudos struktūros optimizavimas, stiprinant ekologines kompensacines gamtinio karkaso teritorijų funkcijas;
- saugomų teritorijų tinklo optimizavimas ir jų gamtinių bei kultūrinių vertybių degradavimo sustabdymas;
- pelkinio ir karstinio kraštovaizdžio apsauga;
- gamtinio kraštovaizdžio elementų apsauga urbanizuotose teritorijose;
- gamtinės rekreacinės aplinkos tausojimas ir patraukliausių gamtinių vietovių urbanizavimo sustabdymas;
- išeksploatuotų karjerų rekultivacija bei durpynų renatūralizacija;
- natūralaus hidrografinio tinklo struktūros apsauga [31].

Kultūros ir paveldo teritorijų apsaugos ir naudojimo nuostatomis įgyvendinti LR bendrajame plane nustatomi šie prioritetai:

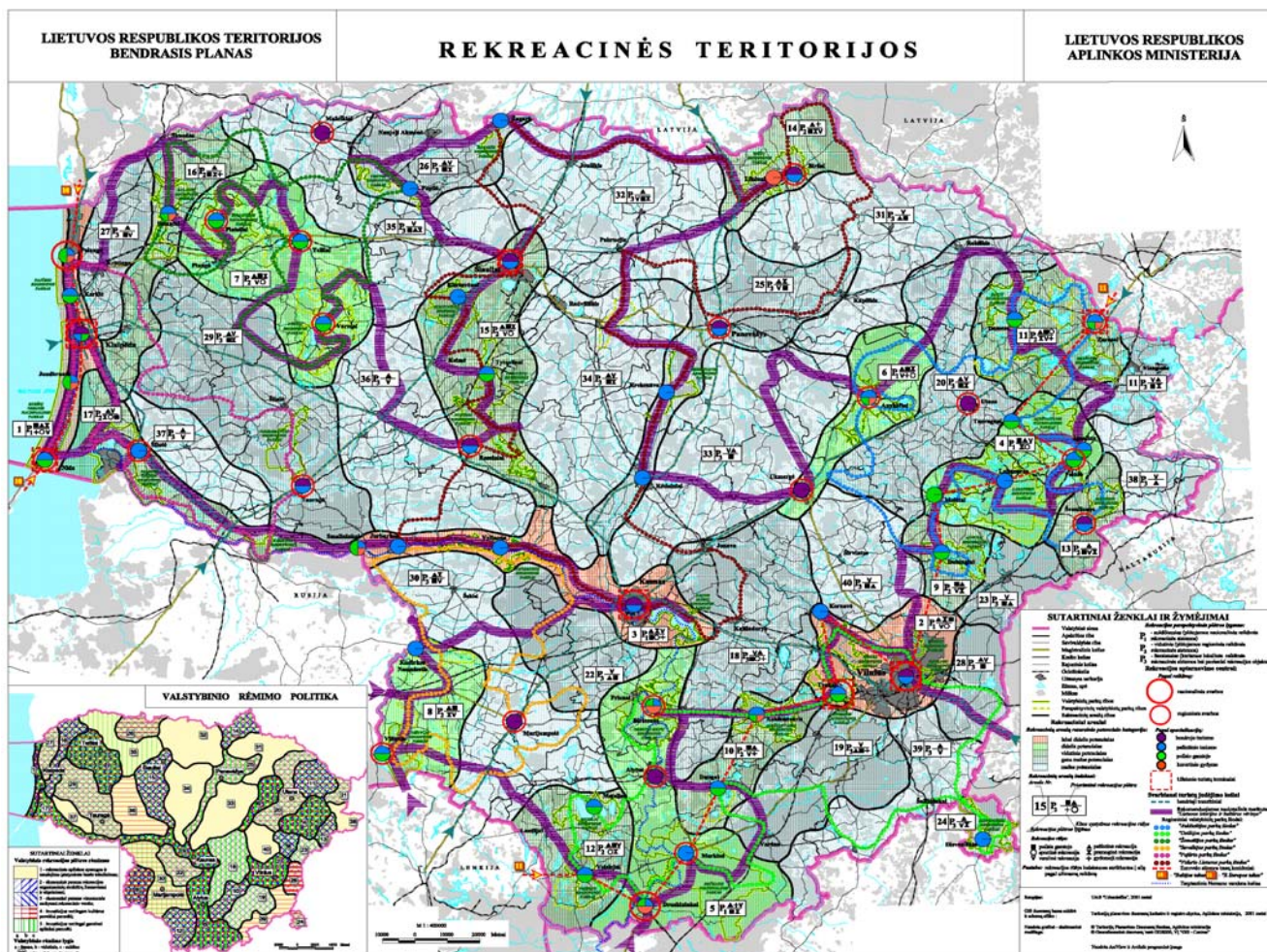
- 1) paveldosaugos teisinių pagrindų sutvarkymas, apimantis šią sritį reglamentuojančių įstatymų tikslinimą bei derinimą, atitinkamų registrų ir reglamentų kūrimą bei valstybinės paramos mechanizavimo nustatymą;
- 2) Lietuvos kultūros paveldo apsaugos ir naudojimo specialiojo plano, tikslinių tvarkymo programų rengimas ir įgyvendinimas;
- 3) kultūrinio turizmo plėtojimas, apimantis atitinkamų planų rengimą bei reikalingos infrastruktūros užtikrinimą [31].

Tad kraštovaizdžio ekologinės pusiausvyros išsaugojimas užtikrinamas parengus ir įgyvendinus atitinkamus teritorijų bei strateginio programavimo planavimo dokumentus, taip pat patvirtinus šiam procesui reglamentuoti reikalingus teisės aktus.

Rekreacinių teritorijų plėtra priskiriamos prie *specializuotų teritorinių struktūrų* formavimo. Pagal rekreacinių teritorijų diferencijavimą, naudojimą ir kryptys bei tvarkymą, Lietuvoje yra išskirta 40 rekreacinių išteklių arealų, kurių ribas daugiausiai lemia rekreacinės gamtinės bei kultūrinės aplinkos turtingumas (žr. 1 žemėlapyje). Rekreacijos (turizmo) teritorinės plėtros galimybės numatytos pagal arealų patrauklumo kategorijas ir rekreacinės plėtros potencialą. Nustatyta, kad:

- Labai didelio ir didelio potencialo rekreaciniai arealai, sudarantys nacionalinės svarbos rekreacines sistemas, yra šie: Pajūrio, Vilniaus –Trakų, Kauno –Jurbarko, Ignalinos – Molėtų, Alytaus – Druskininkų, Anykščių – Ukmergės, Plungės – Telšių, Vilkaviškio – Vištyčio.
- Vidutinio potencialo rekreaciniai arealai, sudarantys regioninės reikšmės sistemas, yra šie: Dubingių, Aukštadvario – Daugų, Dusetų – Zarasų, Lazdijų – Veisiejų, Švenčionių, Biržų – Pasvalio, Šiaulių – Raseinių, Gargždų – Skuodo, Pagėgių – Šilutės.
- Gana mažo ir mažo potencialo rekreaciniai arealai, sudarantys lokalinės svarbos rekreacines sistemas, yra šie: Jonavos – Elektrėnų, Varėnos – Rūdiškių, Rokiškio – Utenos, Dūkšto – Visagino, Kazlų Rūdos – Lekėčių, Pabradės, Dieveniškių, Kėdainių – Panevėžio, Akmenės – Žagarės, Kretingos, Lavoriškių – Medininkų, Rietavo – Tauragės, Marijampolės – Šakių, Pandėlio – Vabalninko, Joniškio – Pakruojo, Ramygalos – Šėtos, Dotnuvos – Radviliškio, Kuršėnų – Mažeikių, Eržvilio – Kražių, Žemaičių Naumiesčio, Adučių – Tverėčiaus, Eišiškių – Šalčininkų, Širvintų [31].

1 žemėlapis. Rekreatinės teritorijos

Rekreacinio aptarnavimo centrai užima svarbią vietą rekreacijos plėtros teritorinėje sistemoje ir jie taip pat yra skirstomi pagal reikšmę (nacionalinės ir regioninės svarbos) bei pagal specializaciją (bendrojo turizmo, pažintinio turizmo, poilsio gamtoje, kurortinio gydymo). Dauguma šalyje numatytų plėtoti rekreacinio aptarnavimo centrų yra polifunkcinio pobūdžio ir jungia 2 – 3 rekreacinės specializacijos kryptis. Valstybės dėmesys ypač skiriamas pažintinio turizmo plėtrai šalyje, kuris apima tiek gamtinį, tiek kultūrinį krašto pažinimo aspektus. Ši rekreacijos forma aktuali tiek ugdant gimtojo krašto sampratą, tiek reprezentuojant Lietuvą tarptautiniu mastu. Lietuva nepriklauso pažintinio turizmo požiūriu ypač patrauklioms šalims, todėl reikalingas ar net privalomas apgalvotas ir racionalus turimų pažintinio turizmo išteklių naudojimas.

Pažintinio turizmo sistema numatyta plėtoti turint tikslą atskleisti visų gamtinių bei kultūrinių Lietuvos regionų savitumus. Tuo tikslu turi būti tvarkomi ir rodomi pažintinę vertę turintys gamtiniai bei kultūriniai objektai, jų grupės, kompleksai, bei reiškiniai. Tai Lietuvos valstybingumo istorijos, kovos už savarankiškos valstybės išsaugojimą bei atkūrimą etapai, faktai, vietovės, paminklai. Tik Lietuvai būdingi unikalūs gamtiniai bei kultūriniai kraštovaizdžio kompleksai bei išlikę gyvosios etnokultūros ir moderniosios kultūros židiniai, faktai bei reiškiniai. Taip pat ir saugomo gamtos ir kultūros paveldo apsaugos bei tvarkymo būdai.

Atsižvelgiant į Nacionalinės turizmo plėtros programos nuostatas, Bendrajame plane akcentuojamas būtinumas tobulinti teisės aktų sistemą, gerokai išplėsti planavimo (projektavimo) darbus, įgyvendinti konkrečias rekreacinės infrastruktūros formavimo priemones bei panaudoti kultūros paveldą rekreacijos plėtrai.

Kuriant konkrečiose rekreaciniuose arealuose reikalingą rekreacijos plėtros valstybinio rėmimo sistemą, numatoma vadovautis šiomis nuostatomis:

- 1) tobulinti rekreacinės aplinkos naudojimo teisinę bazę;
- 2) teikti ekonominę paramą rekreacijos organizacinėms struktūroms formuoti ir stiprinti;
- 3) teikti ekonominę pagalbą rekreacinio verslo mokymui;
- 4) ieškoti investicijų vertingam gamtos ir kultūros paveldui bei vertingam gamtiniam kraštovaizdžiui rodyti;
- 5) nustatyti valstybės paramos, investicijų pritraukimo prioritetus [31].

Tad yra numatyti trys rekreacinės plėtros valstybinio rėmimo rekreaciniuose arealuose lygiai:

1. Aukštas rėmimo lygis – apima priemonių ir veiksmų sistemą, užtikrinančią priemonių įgyvendinimą visame rekreaciniame areale;

2. Vidutinis rėmimo lygis – apima priemonių ir veiksmų sistemą atrankiniuose rekreacinių arealų teritoriniuose mazguose;

3. Žemas rėmimo lygis – skiriamas pavieniams rekreacinio arealo objektams plėtoti [31].

Pirmiausia remtini yra tokie rekreaciniai projektai, kurie pritraukia tarptautinių finansinių institucijų, tarptautinių fondų ar užsienio valstybių kapitalą, spartina integraciją į Europos Sąjungos struktūras, sudaro sąlygas įvažiuojamojo turizmo plėtrai, sudaro sąlygas racionaliai naudoti rekreacinius išteklius bei užtikrinti teikiamų paslaugų kokybę.

Sėkmingai plėtrai užtikrinti rekreacijos poreikius turi būti integruoti ir į kitų ūkio šakų, pirmiausia miškų, žemės ir vandens ūkio, urbanistikos, pramonės, energetikos, transporto ir kitas, programas, taip pat į visus teritorijų planavimo dokumentus.

2.2. Švenčionių rajono rekreaciniai ištekliai

Rekreacijos reikalams tinkamiausios kalvotų moreninių ežeringų aukštumų teritorijos, jos naudojamos įvairioms poilsio formoms: sanatoriniams gydymui, ilgalaikiam bei trumpalaikiam poilsiui, vandens sportui, žiemos sportui, turizmui. Pritaikius tokį kraštovaizdį poilsiui padidėja jo atsparumas nusiaubimui, bet kartu plečiasi ir naudojimo galimybės. Rekreacijai dažnai naudojamas ir upių slėnių kraštovaizdis. Čia trumpalaikiam bei ilgalaikiam poilsiui įrengiami pliažai, statomi poilsio namai, maitinimo įstaigos ir kiti rekreaciniai objektai [21].

Iki tarybinio laikotarpio rekreacija Lietuvoje buvo tik vietinio pobūdžio, tačiau plečiantis urbanizacijai ir didėjant gyvenimo tempui, rekreaciniai poreikiai išaugo. Patogesnėse poilsiui vietose buvo rengiamos stovyklavietės, palapinių miesteliai, kempingai, statomi senelių namai. Rekreacinę vertę turinčias teritorijas lankė didelis srautas žmonių, todėl sparčiai didėjo rekreacinių teritorijų paklausa. Jau 2004 metais rekreaciniu požiūriu vertingų teritorijų sąrašą sudarė 211 teritorijų, intensyviai naudojamų visuomenės rekreaciniams poreikiams [26].

Pastaruoju metu ypatingai suintensyvėjo pažintis ir kaimo turizmas. Pagrindinės turizmo trasos ir židiniai sutampa su vaizdingomis teritorijomis, kuriose gausu kultūros ir gamtos paminklų. Todėl rekreaciniai ištekliai turi būti gerai subalansuoti, o rekreacinių teritorijų kraštovaizdis gerai paruoštas poilsiui tiek architektūros, tiek gamtos saugos atžvilgiu.

Švenčionių rajonui savitumo suteikia kalvos, girios ir ežerai. Nuo kitų šalies regionų skiriasi ne tik nepakartojamais kraštovaizdžiais, bet ir gausiais gyvosios gamtos turtais.

Pagrindinius rekreacinės aplinkos išteklius Švenčionių rajone sudaro:

1. Gamtinė aplinka, tinkanti poilsiui (vaizdingas gamtovaizdis, miškai, vandens telkiniai, kiti gamtos ištekliai) bei sveikatos ir darbingumo atstatymui (terapinio pobūdžio gamtinės aplinkos klimatinės savybės.
2. Rekreacijos reikmėms tinkantis kultūros paveldas (vertingą kultūros paveldą turintys miestai, miesteliai ir kaimų gyvenvietės bei vietovės, kultūros pažinimo požiūriu vertingi pavieniai objektai bei gyvosios kultūros reiškiniai ir pavyzdžiai);
3. Specialiai sukurti rekreacinės infrastruktūros objektai (rekreacijai naudojamos poilsio, turizmo, sveikatinimo, pramogų paslaugas teikiančios įstaigos, centrai, trasos) [29].

Švenčionių rajone yra daug mažai užterštų, kaimiškos aplinkos vietų su savomis tradicijomis, papročiais, savitu gyvenimo būdu, nepakartojamais kraštovaizdžio elementais. Šie objektai patogūs rekreacijai ir sudaro turizmo plėtros, ypač kaimo turizmo, potencialą.

Rekreacinius išteklius sudaro svarbiausi Švenčionių rajono turistiniai ištekliai, tai yra ežerų, upių, parkų, draustinių, rezervatų gamtinė aplinka; taip pat istorinis paveldas – piliakalniai, bažnyčios, dvarai, etnografiniai kaimai ir sodybos, vandens malūnai; bei kultūrinis paveldas – amatai, muziejai, literatūra, poezija, muzika, šokis ir tautosaka. (žr. 1 priedą)

Esami gamtos ištekliai – tai vandens telkiniai ir jų pakrantės, gyvūnija, rekreaciniai miškai, rekreacinės ir saugomos teritorijos sudaro dideles galimybes plėtoti turizmą Švenčionių rajone. Esančios vertybės suteikia galimybę jas panaudoti tiek profesiniam, pažintiniam tiek ir rekreaciniams turizmui. Pagrindiniai gamtiniai ištekliai – miškai, kurie užima 52,9 % Švenčionių rajono teritorijos, ir tai yra didžiausias šio rajono turtas. Į juos vasarą ir rudenį suvažiuoja tūkstančiai uogautojų ir grybautojų. Švenčionių rajonui priklauso dalis Labanoro girios, kuri yra didžiausia Lietuvoje ir užima 48000 ha. Labanoro girioje yra Kanio pelkė, paskelbta botanikos – zoologijos draustiniu. Taip pat Švenčionių rajone tyvuliuoja 286 ežerai. Didžiausias yra Kretuono ežeras, kuriame yra šešios salos. Jas labai mėgsta paukščiai, todėl jis yra paskelbtas ornitologinių draustiniu. Aukštumu ketera skiria didžiuosius upynus: Nemuno ir Dauguvos. Ir galiausiai vaizdingi kraštovaizdžiai, kurie išsidėstę saugomose teritorijose – Aukštaitijos nacionaliniame parke (3.800 ha), Asvejos (5.351 ha), Labanoro (27.803 ha) ir Sirvėtos (1.061 ha) regioniniuose parkuose. Bendras šių saugomų teritorijų plotas sudaro 53.548 ha: tai sudaro 31 % visos Švenčionių rajono teritorijos.

Švenčionių rajono rekreaciniai - gamtiniai ištekliai turėtų būti ne tik gamtos apsaugos objektu, bet ir turistiniais ištekliais, naudojamais žmonių poilsiui bei pažinimui organizuoti. Tačiau dalies rajono gamtinių išteklių neparengtumas pritaikyti šiai veiklai riboja tiek turizmo plėtrą, tiek šių išteklių apsaugą, - teigiama Švenčionių rajono turizmo plėtros programoje [34].

Turizmo plėtojimui Švenčionių rajone didelę įtaką turi turizmo kultūriniai ištekliai, tai būtų archeologijos, meno, istorijos, mokslo, urbanistikos paveldo objektai. Visos kultūros objektų ir saugomų teritorijų vertybės taip pat sudaro galimybes naudoti juos profesiniam, pažintiniam, kultūriniam ir kitokiam turizmui. Nors kultūros paveldo objektų gausa yra didelė, bet savaime nesukuria kultūrinio turizmo plėtros. Tik dalis rajono kultūros ir istorijos objektų yra patrauklūs atvykstamajam turizmui, ir ne visi kultūros objektai yra reikiamai prižiūrimi.

Švenčionių rajono turizmo plėtros programa pagrindinėmis problemomis, dėl kurių sunkiai vystosi turizmas, pažymi, kad nors rajonas yra gana neblogai pasiekiamas iš Vilniaus, tačiau labiausiai rekreacijai patrauklūs gamtiniai ištekliai koncentruojasi rajono vakarinėje dalyje, daugiausiai saugomose teritorijose, kurios yra nutolusios nuo pagrindinio į rajoną vedančio Vilniaus kelio [34]. Nors kaip jau ir minėta buvo, kad Švenčionių rajone yra rekreacijai vertingų ežerų su tinkamomis maudytis pakrantėmis ir tinkamais poilsiauti miškais, tačiau tokių teritorijų nėra daug. Tinkamos maudytis pakrantės užima nedideles teritorijas. Labai gerų pakrančių su smėlėtu dugnu nedaug, nes dominuoja ežerai, kuriu dugne vyrauja smėlis su dumbliu ir žvirgždu. Taip pat dauguma ežerų yra nedideli ir randasi sunkiai pasiekiamose vietose arba saugomose teritorijose.

Kita plėtros programos minima problema, kad ne visi turistiniai ištekliai yra pilnai panaudojami. Rajone yra apleistų buvusių dvarų ir sodybų, kurių restauravimas ir pritaikymas visuomenės šiuolaikiniams poreikiams, padidintų krašto turistinį patrauklumą. Kadangi riboti valstybės finansiniai ištekliai neleidžia dalies kultūros paveldo objektų pritaikyti kultūros ir turizmo tikslams, būtina parengti privačių finansinių išteklių panaudojimo mechanizmą. Netgi sudaryti sąlygas kultūros paveldo objektų privatizavimui. Švenčionių rajone dauguma kultūros objektų yra pakankamai atokiose vietose, keliai vedantys link jų nesutvarkyti, o dalis jų net ir nepritaikyti šiuolaikiniams turistiniams autobusams. Daug kelių turistinėse rekreacinėse zonose yra blogi, todėl svarbu imtis priemonių, kad tie keliai būtų sutvarkyti ir į turistinius objektus vedančius kelius būtų nukreipti specialūs ženklai, kad pakelės ir pamiškės būtų sutvarkytos [34].

Švenčionių rajono rekreaciniai ištekliai bei jų savybės formuoja teritorijų bendrąją rekreacinį potencialą. Jis gali būti defirecijuotas pagal 5 santykinės vertės kategorijas, kaip 1) aukštas, 2) daugiau nei vidutinis, 3) vidutinis, 4) gana mažas ir 5) mažas. Šios kategorijos lemia rekreaciniuose resursiniuose arealuose numatomas rekreacijos plėtros lygmenis, t.y.:

- Galimybę plėtoti daugiausiai nacionalinės svarbos rekreacines sistemas (1-oji, dalinai 2-oji potencialo kategorijos);
- Galimybę plėtoti daugiausiai regioninės svarbos rekreacines sistemas (2-oji, dalinai 3-oji potencialo kategorijos);

- Galimybę kurti daugiausiai lokalinės svarbos rekreacines sistemas bei pavienius vietinės svarbos objektus (4-oji ir 5-oji, atskirais atvejais 3-oji potencialo kategorijos) [29].

2.3. Švenčionių rajono savivaldybės teritorijos bendrasis planas. Bendrieji ir specialieji vystymosi keliai

Savivaldybės teritorijos bendrajame plane nustatoma bendrųjų ir specialiųjų teritorijos vystymo tikslų sistema sudaryta, numatant nuosekliai įgyvendinti darnaus vystymosi politiką, užtikrinančią sveiką aplinką, tinkamą gamtos ir intelektualinių išteklių naudojimą, nuosaiką bei stabilų ekonomikos augimą, visuotinę visuomenės gerovę, patikimas socialines garantijas. Tai tiesiogiai įtakoja Švenčionių rajono savivaldybės teritorinės erdvinės perspektyvinės koncepcijos formavimą, teritorijos funkcinių prioritetų nustatymą, naudojimo ir apsaugos reglamentų bei regioninės politikos formavimą [29].

Savivaldybės bendrajame plane išskiriami bendrieji ir specialieji vystymosi tikslai. Bendrieji tikslai konkretizuoti socialinėje, ekonominėje, aplinkosaugos ir erdvinės struktūros vystymosi plotmėje. Su rekreacinių teritorijų planavimu ir tvarkymu Švenčionių rajone susiję keliai bendrieji tikslai, socialinėje plotmėje, būtų etnokultūros teritorinės raiškos rėmimas ir savivaldybės kultūrinio identiteto stiprinimas ir formavimas, bei sveikos ir švarios aplinkos gyventojams užtikrinimas. Ekonominėje plotmėje – tradicinio žemės ir miškų ūkio modernizavimas, jo panaudojimas vykdant poilsio kaime organizavimą, ekologinės žemdirbystės perspektyvą, turizmo infrastruktūros ir turizmo verslo perspektyvą. Aplinkosauginėje plotmėje keliai tikslai, turintys įtakos rekreacijos plėtrai, yra: 1) siekis išlaikyti ir stiprinti turimos aplinkos sveikumo, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės bei gamtinio karkaso palaikymo sistemą; 2) garantuoti efektyvią apsaugą ir racionalų naudojimą šalies ir rajono savivaldybės savitumus formuojančioms gamtinėms ir kultūrinėms aplinkos vertybėms, bei užtikrinti aplinkosaugos principais pagrįstų projektų ir strateginių kraštotvarkos programų realizavimą; 3) formuoti sveiką ir harmoningą gyvenamąją, darbo ir poilsio aplinką. Erdvinės struktūros vystymo plotmėje iškelti tikslai numatyti priemonės urbanistinio ir gamtinio karkasų erdviniam darnumui ir kraštovaizdžio dinaminiam stabilumui bei grožiui palaikyti, išsaugoti ir stiprinti savivaldybės teritorijos savitumą, bei racionaliai paskirstyti rajono savivaldybės teritorijos funkcinio naudojimo prioritetus. Jie siejasi su rekreacinių teritorijų planavimu ir tvarkymu.

Specializuotų tikslų sistema atspindi skirtingus teritorijos vystymo aspektus. Šią sistemą formuoja specialiųjų tikslų grupės:

- Gyvenamųjų vietovių tinklo vystymo;
- Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsaugos vystymo;

- Rekreacijos ir turizmo teritorijų vystymo;
- Kultūros paveldo objektų apsaugos užtikrinimo;
- Bioprodukcinių (miškingų ir agrarinių) teritorijų vystymo;
- Techninės infrastruktūros teritorinio vystymo [28].

2.4. Rekreacijos ir turizmo teritorijų vystymas Švenčionių rajono savivaldybės teritorijos bendrajame plane

Švenčionių rajono savivaldybės teritorijos bendrajame plane, teritorijos vystymo koncepcijoje išskirti šie rekreacijos ir teritorijų vystymo tikslai:

1. Užtikrinti gamtinių ir kultūrinių rekreacinių išteklių naudojimo ir apsaugos efektyvumą, plėsti gamtinėje aplinkoje rekreacijai specializuotą teritorijų tinklą ir plėtoti infrastruktūrą, turizmui skirtą teritorijų, pažintinio – kultūrinio palikimo sistemą.
2. Užtikrinti racionalų gamtinių rekreacinių išteklių naudojimą – reguliuoti turistų ir lankytojų srautus; plėtoti rekreacinę infrastruktūrą atsižvelgiant į aplinkosaugos reikalavimus, pritaikyti gamtinius rekreacinius išteklius lankymui, palaikymui ir gerinti jų kokybę.
3. Išnaudoti poilsio kaimiškoje aplinkoje (kaimo turizmo) galimybes;
4. Dalyvauti kuriant valstybinę rekreacijos rėmimo sistemą ir užtikrinti jos regioninį diferencijavimą;
5. Išvengti vaizdingiausių gamtinių vietovių užstatymo – užtikrinti gamtinio ir kultūrinio kraštovaizdžio estetinio potencialo išsaugojimą, laisvą vertingiausių reginių priėjimą bei apžvalgą; griežtai kontroliuoti neleistinos urbanizacijos plitimą vaizdingose vietovėse.
6. Sustabdyti agrarinės rekreacinės aplinkos degradavimą – stiprinti tradicinio kaimo kraštovaizdžio apsaugą ir remti kaimiškųjų teritorijų panaudojimo agroturizmui tendencijas; apželdinti dėl intensyvios agrarinės veiklos nuplikintas vandens telkinių pakrantes; likviduoti vandens telkinius teršiančius gamybinius objektus arba pakeisti jų paskirtį; gerinti aplinkos ekologinę būklę ir estetinį rekreacinį potencialą [28].

Švenčionių rajono rekreacinėse teritorijose gali būti įgyvendinama šių rūšių rekreacinė veikla:

- 1) *bendroji rekreacija (poilsis gamtoje/kaime)* – tai bendro pobūdžio, jėgas atstatantis įvairaus aktyvumo laipsnio žmogaus poilsis gamtinėje ar kaimiškoje aplinkoje (kaimo turizmas), nekeliantis papildomų specialių tikslų;
- 2) *pažintinė rekreacija (pažintinis turizmas)* – tai kelionės bei poilsis gamtinėje ar kultūrinėje aplinkoje norint tikslingai pažinti šią aplinką, krašto gamtos ir kultūros paveldo kompleksus ir objektus, kraštovaizdį, istoriją, išplėsti kultūrinį akiratį, mokytis;

3) *sportinė rekreacija (aktyvus poilsis)* – tai aktyvus poilsis gamtinėje arba dirbtinėje aplinkoje, mėgėjiškai žaidžiant sportinius žaidimus, plaukiojant įvairiomis valtimis, vandens slidėmis, buriuojant, skraidant oro balionais ir kt., siekiant fizinės kultūros tikslų, o ne profesionalių sportinių rezultatų;

4) *pramoginė rekreacija (pramogos)* – tai poilsis gamtoje ar tam tikslui pritaikytoje dirbtinėje aplinkoje, dalyvaujant įvairaus pobūdžio pramogose ir renginiuose, lankant specializuotus pramogų parkus ir pan.;

5) *verslinė rekreacija (laisvalaikis gamtoje)* – tai verslo požymių galintis įgauti aktyvus poilsiaavimas gamtinėje aplinkoje orientuotas į bioprodukcijos naudojimą, t. y. renkant miško gėrybes, medžiojant, žūkluojant, laisvalaikio leidimą dirbant kolektyviniame/individualiame sode ir pan. [29]

Kuomet kalbame apie teritorijų tvarkymą ir planavimą, reikia nepamiršti ir rekreacinių teritorijų, zonų tvarkymo ir veiklos plėtojimo reglamentų. Išskiriamos trys zonos, kurioms taikomi skirtingi naudojimo, tvarkymo ir apsaugos reglamentai. Tai yra:

- Intensyvaus pritaikymo zona. Joje galima kempingų, turizmo centrų, poilsio namų, sportinės ir pramoginės rekreacijos kompleksų ar kitų stacionarių rekreacinių statinių statyba. Šioje zonoje yra kuriama intensyviai lankymui pritaikyta aplinka, rekreacinė inžinerinė infrastruktūra, bei rekreaciniais interesais gali būti keičiamas gamtinės aplinkos pobūdis.
- Ekstensyvaus pritaikymo zona. Šioje zonoje draudžiama statyti poilsio pastatus, išskyrus kaimo turizmo sodybų įrengimą esamose ar atkuriamose sodybose. Leidžiama įrengti poilsiavietes, turistines stovyklavietes, sustojimo aikšteles ir plažus. Taip pat leidžiama formuoti tik minimalią rekreacinę infrastruktūrą, išsaugant gamtinę aplinką, natūralų kraštovaizdį. Gamtinio karkaso teritorijoje prioritetas teikiamas želdynų formavimui, rekreacinių miškų kūrimui ir formavimui.
- Rekreacinio prioriteto zonos institucinėse saugomose teritorijose. Šių zonų tvarkymas vykdomas pagal institucinių saugomų teritorijų ar jų dalių tvarkymo planus [29].

Švenčionių rajono savivaldybės teritorijos bendrasis planas pateikia apibendrintą principinį rekreacijos bei turizmo vystymo rajone erdvinį modelį, akcentuojantį rekreacinių teritorijų regioninės sistemos ir svarbiausių rekreacinės infrastruktūros lokalizavimą. Rengiant šį planą taip pat buvo analizuoti Vilniaus apskrities bendrasis planas, Švenčionių rajono strateginis planas, Švenčionių rajono turizmo plėtros programa, Aukštaitijos nacionalinio parko, Labanoro, Asvejos ir Sirvėtos regionini parkų specialieji tvarkymo planai, todėl Švenčionių rajono bendrasis planas palaiko Švenčionių rajono savivaldybės plėtros strateginiame plane ir Švenčionių rajono turizmo plėtros programoje numatomas turizmo infrastruktūros ir turistinių paslaugų plėtros įgyvendinimo priemonės (žr. 3 skyrių).

2.4.1. Rekreacinių teritorijų sistemos struktūra

Rekreacinių teritorijų sistema sudaro planavimo dokumentuose nustatomi ar moksliniais tyrimais išaiškinami rekreacinių geografinių vientisumu bei rekreacinio naudojimo prioritetu pasižymintys skirtingų erdvių lygmenų arealai bei vietovės. Švenčionių rajono teritorijoje rekreacinių teritorijų sistemą sudaro aukščiausios taksonominio rango rekreacinės teritorijos: Šiaurės Rytų Lietuvos rekreacinės srities dalis, apimanti visą šiaurės vakarinę Švenčionių rajono savivaldybės teritorijos dalį ir Vilniaus rekreacinės srities dalis, apimanti vakarinį Švenčionių rajono savivaldybės pakraštį. Taip pat išskiriamas vienas, funkciniais ryšiais apibrėžtas teritorines rekreacines sistemas formuojantys rekreacinis rajonas: Švenčionių – Pabradės rekreacinis rajonas, apjungiantis Švenčionių ir Pabradės rekreacinių resursinių arealų išteklius bei infrastruktūrą. Likusioje rajono dalyje skiriamas Adutiškio – Tverėčiaus rekreacinis resursinis arealas dėl mažo rekreacinio potencialo aukštesnio taksonominio rango rekreacinių rajonų [29].

Didelę svarbą Švenčionių rajono rekreacinėje sistemoje bendrasis planas teikia turizmo ir rekreacinio aptarnavimo centrų plėtotei. Svarbiausias rajone turizmo ir rekreacinio aptarnavimo centras neabejotinai yra Švenčionių miestas, formuojantis ir ateityje formuosiantis maksimaliai daigafunkcinį savo teritorijos išteklių naudojimo pobūdį. Prioritetinės turizmo plėtos kryptys:

- gamtinių išteklių pritaikymas kuriant viešojo turizmo infrastruktūrą aktyviam poilsiui;
- kultūrinio ir pažintinio turizmo infrastruktūros plėtra;
- aktyvaus turizmo ir poilsio infrastruktūros plėtra: dviračių ir pėsčiųjų takų bei turizmo maršrutų kūrimas, pramogų centrų projektų plėtojimas;
- turizmo informacijos infrastruktūros bei aktyvios turizmo informacijos sklaidos, rinkodaros priemonių gerinimas [29].

Švenčionių rajono rekreacinėje sistemoje kaip rajoninės svarbos turizmo ir rekreacinio aptarnavimo centrus tikslinga vytyti Pabradės ir Švenčionėlių miestus. Kaip lokalinio lygmens rekreacinio aptarnavimo ir pažintinio turizmo centrus perspektyvoje tikslinga vystyti Kaltanėnus, Labanorą, Padubingę, Reškutėnus, Šventos kaimą, esančius vietovėse, pasižyminčiais gamtiniais rekreaciniais ištekliais ir rekreacinės plėtos galimybėmis. Visi šie lokaliniai centrai yra institucinėse saugomose teritorijose: Aukštaitijos nacionaliniame parke – Kaltanėnai, Rėkučiai, Labanoro regioniniame parke – Labanoras, Sirvėtos regioniniame parke – Šventos k., Asvejos regioniniame parke – Padubingė, kuriose jau veikia ar numatoma įkurti šių parkų rekreacinius informacinius padalinius.

Švenčionių rajono teritorijoje yra išskiriamos 47 rekreacinio funkcinio prioriteto zonos (rekreacinės vietovės), pasižyminčios rekreaciniais ir rekreacinės plėtos galimybėmis, kurias

tikslinga panaudoti poilsiui bei pramoginei ar sportinei rekreacijai gamtinėje aplinkoje organizuoti. Didesnė dalis šių zonų, tai 28 telkiasi institucinėse saugomose teritorijose, tame tarpe: Labanoro regioniniame parke – 15, Sirvėtos regioniniame parke – 8, Asvejos regioniniame parke – 5. Likusioje rajono teritorijos dalyje yra išskiriama 19 rekreacinio funkcinio prioritetų zonos [29]. (Jų pasiskirstymas pateiktas 2 priede) Didžioji dalis rekreacinio funkcinio prioriteto zonų priklauso prie perspektyvinių rekreacinių teritorijų, o kitos yra pradamos įsisavinti.

Tad pagrindinėmis Švenčionių rajono turizmo ir rekreacinio aptarnavimo centrų bei rekreacinio funkcinio prioriteto zonų formavimo bei vystymo kryptimis numatoma laikyti bendrąjį turizmą, kultūrinį, pažintinį turizmą ir poilsį gamtoje ar kaime.

2.4.2. Rekreacijos ir turizmo vystymosi galimybių vertinimas

Švenčionių rajono savivaldybės teritorijos bendrajame plane, sprendinių konkretizavime, pateiktas toks rekreacijos ir turizmo vystymosi galimybių vertinimas [29]:

1. Švenčionių rajone pagal rekreaciniu požiūriu ypač svarbų gamtinės bei kultūrinės aplinkos turtingumą, išskirti 5 rekreaciniai resursiniai arealai ar jų dalys: 1) *Ignalinos – Molėtų* (dalis), 2) *Dubingių* (dalis), 3) *Švenčionių*, 4) *Pabradės*, 5) *Adutiškio Tverečiaus*. (Rekreaciniai resursiniai arealai 6 priede, brėžinyje – „*Gamtos ir kultūros paveldo teritorijos bei rekreacijos ir turizmo plėtojimas*“.

2. Nustatytų Švenčionių rajono rekreacinių resursinių arealų potencialo svarbiausi ypatumai, lemiantys jų realaus rekreacinio naudojimo perspektyvą bei galimybes, pateikti 1 lentelėje:

1 lentelė. Švenčionių rajono rekreacinių resursinių arealų potencialo pobūdis [29]

Eil. Nr.	Resursinio arealo pavadinimas	Gamtinės aplinkos išteklių turtingumas	Kultūros paveldo turtingumas	Rekreacinės aplinkos sveikumas	Rekreacinės aplinkos atsparumas
1.	<i>Ignalinos - Molėtų</i>	A	B	A	B
2.	<i>Dubingių</i>	A	C	A	B
3.	<i>Švenčionių</i>	B	C	A	B
4.	<i>Pabradės</i>	B	C	B	B
5.	<i>Adutiškio – Tverečiaus</i>	C	C	B	A

INDEKSŲ REIKŠMĖS:

- Gamtinės aplinkos rekreacinių išteklių turtingumas:
 - turtingi (didelis rekreacijai tinkamų akvatorijų ir miškų plotų kiekis, didelis vietovių vaizdingumas) – **A**;
 - vidutiniškai turtingi (vidutiniškas rekreacijai tinkamų miškų plotų ir akvatorijų kiekis, vidutinis vietovių vaizdingumas) – **B**;
 - neturtingi (rekreacijai tinkamų miškų ir akvatorijų stoka, vietovių vaizdingumas nedidelis) – **C**.
- Kultūrinės aplinkos turtingumas:
 - turtingi (gausu pripažintų nacionaliniu mastu kultūros paminklų ir vertybių sandraupų arba yra išlikę labai raiškūs etnokultūriniai bruožai bei ženklai, arba yra daug labai reikšmingų valstybės istorijos faktų ir juos liudijantis labai vertingas paveldas) – **A**;
 - vidutiniškai turtingi (yra pavienių reikšmingų nacionaliniu mastu kultūros paminklų, taip pat kultūros vertybių sandraupų, yra išlikę kultūrinį identitetą liudijančių etnokultūrinių bruožų, yra pavienių reikšmingų istorinių faktų ir juos liudijančių paminklų) – **B**;
 - neturtingi (yra nedaug dispersiškai išsidėsčiusių kultūros vertybių, nykstantys etnokultūriniai bruožai, išlikę pavieniai istoriniai faktai) – **C**.

Rekreacinės aplinkos sveikumas:

- geras (nėra išreikštos taršos, sausa) – **A**;
- vidutiniškas (yra silpnos oro ar vandens taršos židinių, nemažai drėgnų vietų) – **B**;
- prastas (yra stiprios oro ar vandens taršos židinių, gausu drėgnų vietų) – **C**.

Rekreacinės aplinkos ekologinis atsparumas:

- didelis (tinkama intensyviam masiniam rekreaciniam naudojimui) – **A**;
- vidutiniškas (tinkama vidutinio intensyvumo masiniam rekreaciniam naudojimui) – **B**;
- mažas (tinkama nedidelio intensyvumo masiniam rekreaciniam naudojimui) – **C**.

3. Nustatyti Švenčionių rajono rekreacinių resursinių arealų vystymo galimybių ypatumai pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė. Švenčionių rajono rekreacinių resursinių arealų vystymo galimybės

Eil. Nr.	Resursinio arealo pavadinimas	Rekreacinio potencialo kategorija	Perspektyvinės plėtros lygmuo	Rekreacinės infrastruktūros išvystymo lygis	Vietos gyventojų ekonominės galimybės	Aptarnavimo tradicijos	Vystytinos rekreacijos rūšys
1.	<i>Ignalinos - Molėtų</i>	I	R3	C	B	B	g,k,v/p,s
2.	<i>Dubingių</i>	II	R2	C	C	C	g,k/v,p
3.	<i>Švenčionių</i>	III	R2	C	C	C	k/g,p,v
4.	<i>Pabradės</i>	IV	R1	C	C	C	v/g,k
5.	<i>Adutiškio – Tverčiaus</i>	V	R1	C	C	B	v/k

INDEKSŲ REIKŠMĖS:

Rekreacinio arealo potencialas:

I – aukštas, **II** – daugiau nei vidutinis, **III** – vidutinis, **IV** – gana mažas ir **V** – mažas.

Rekreacijos perspektyvinės plėtros lygmuo:

R3 – aukštas (galimybė plėtoti nacionalinės reikšmės rekreacinę infrastruktūrą);

R2 – vidutinis (galimybė plėtoti regioninės reikšmės rekreacinę infrastruktūrą);

R1 – žemas (galimybė formuoti lokalinės reikšmės rekreacinę infrastruktūrą).

Vystytinos rekreacijos rūšys:

g – poilsis gamtoje; **k** – kultūrinis (pažintinis) turizmas; **s** – aktyvus poilsis; **p** – pramoginė rekreacija, **v** – laisvalaikis gamtoje (verslinė rekreacija).

(prioritetinės specializacijos kryptys paryškinamos pusjuodžiu šriftu).

Esamos rekreacinės infrastruktūros išvystymo lygis:

- aukštas (suformuota kokybiška infrastruktūra) – **A**;

- vidutinis (tobulintina infrastruktūra) – **B**;

- žemas (neišvystyta infrastruktūra) – **C**.

Vietos gyventojų ekonominės galimybės:

- didelės (vietos gyventojai ekonominiu atžvilgiu patys pajėgūs plėtoti rekreacinę veiklą ir kurti bei tobulinti rekreacinę infrastruktūrą be paramos iš šalies) – **A**;

- vidutiniškos (vietos gyventojų ekonominis pajėgumas plėtoti rekreacinę veiklą vidutiniškas: jie gali kurti rekreacinę infrastruktūrą esant papildančiai galimybes išorinei paramai) – **B**;

- nedidelės (vietos gyventojai nepajėgūs patys plėtoti rekreacinę veiklą, reikalingas visas ekonominis palaikymas iš šalies) – **C**.

Rekreacinio aptarnavimo tradicijos:

- raiškios (gyvuoja būdingi papročiai ir vietinės tradicijos) – A;
- vidutiniško raiškumo (tradicijos ir papročiai iš dalies prarasti, tačiau gali būti dirbtinai atkurti) – B;
- neraiškios (tradicijos ir papročiai nuskurdinti arba neišryškėję) – C.

4. Pagal apibendrintas rekreacijos ir turizmo teritorinės plėtros galimybes rajono rekreaciniai resursiniai arealai priskirti šioms rekreacinio potencialo kategorijoms (žr. 6 priede, brėžinyje – „*Gamtos ir kultūros paveldo teritorijos bei rekreacijos ir turizmo plėtojimas*“).

- *aukšto potencialo kategorijai (I) – Ignalinos – Molėtų arealas* (dalis Švenčionių rajono savivaldybėje), sudarantis galimybes formuoti nacionalinės svarbos rekreacines teritorines sistemas bei kompleksus;

- *daugiau nei vidutinio potencialo kategorijai (II) – Dubingių arealas* (dalis Švenčionių rajono savivaldybėje), sudarantis galimybes formuoti regioninės reikšmės rekreacines teritorines sistemas.

- *vidutinio potencialo kategorijai (III) – Švenčionių arealas*, sudarantis galimybes formuoti rajoninės ir kai kurias atvejais regioninės reikšmės rekreacines teritorines sistemas bei kompleksus;

- *gana mažo potencialo kategorijai (IV) – Pabradės arealas*, sudarantis galimybes kurti pavienius rajoninės ir vietinės reikšmės rekreacinius objektus;

- *mažo potencialo kategorijai (V) – Adutiškio – Tverečiaus arealas*, sudarantis galimybes kurti daugiausiai tik pavienius vietinės rekreacinės reikšmės objektus.

3. REKREACIJOS IR TURIZMO PLĖTRA ŠVENČIONIŲ RAJONE

3.1. Rajono plėtros strateginis planas

3.1.1. Švenčionių rajono plėtros prioritetai, tikslai ir uždaviniai

2004 m. spalio 28 d. Švenčionių rajono savivaldybės taryba patvirtino Švenčionių rajono plėtros strateginį planą iki 2010 metų. Pagrindiniai plėtros prioritetai plane yra infrastruktūros plėtra ir aplinkos apsauga; verslo ir investicijų skatinimas, darni žemės ūkio ir kaimo plėtra; žmoniškųjų išteklių ugdymas bei tobulinimas, gyvenimo kokybės užtikrinimas.

Infrastruktūros modernizavimas ir šiuolaikinių aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimas yra būtina sąlyga palankiai verslo, darbo ir gyvenimo aplinkai sukurti, teigiama plėtros strateginiame plane. Tačiau Švenčionių savivaldybėje infrastruktūros ir aplinkos apsaugos situacija yra sudėtinga. Vietos gyventojai, verslininkai ir valdžia pagal galimybes būtiniausias infrastruktūros plėtros ar aplinkos apsaugos priemones įgyvendina, tačiau kad savivaldybės infrastruktūra bei aplinkosaugos situacija atitiktų būtiniausius ir Vakarų Europos valstybėse įprastus patogumo, saugumo, efektyvumo bei tvarios plėtros reikalavimus, būtinos didelės papildomos investicijos. Finansinių išteklių, kuriuos savivaldybė turi arba gauna iš nacionalinio valstybės biudžeto, svarbiausioms problemoms aplinkosaugos ir infrastruktūros spręsti neužtenka. Taip pat ir įvairiems projektams įgyvendinti dažnai pritrūksta sutarimo ir bendradarbiavimo tarp valdžios, visuomenės ir verslo atstovų. Aplinkosauginių priemonių efektyvumą mažina ir bendruomenės narių žemas ekologinio sąmoningumo lygis. Tačiau dabartinei situacijai pakeisti atsiranda ir naujų galimybių. Strateginiame plane teigiama, kad valstybės politikoje vis daugiau dėmesio skiriama Europos Sąjungos standartams ir normoms įgyvendinti. Investicijoms į infrastruktūrą bei įvairiems aplinkosaugos projektams skiriama papildomų lėšų. Taip pat ir bendruomenės atstovai vis aktyviau prisideda svarstant savivaldybės plėtros perspektyvas.

Infrastruktūros plėtros ir aplinkos apsaugos pagrindiniai tikslai ir uždaviniai iškelti Švenčionių rajono plėtros strateginiame plane yra:

1. Viešosios infrastruktūros modernizavimas ir pritaikymas šiuolaikiniams poreikiams. Šiam tikslui pasiekti iškelti uždaviniai:

- Vykdyti teritorinį planavimą ir kurti geografinę informacinę sistemą;
- Pritraukti Europos Sąjungos lėšas infrastruktūros projektams;
- Modernizuoti inžinerinę infrastruktūrą (šilumos ūkis, vandens tiekimas, nuotekos ir jų valymas, energijos tiekimas, telekomunikacijos ir kt.), atnaujinti inžinerinę infrastruktūrą kaime;

- Plėtoti rajono transporto infrastruktūrą, gerinti susisiekimą;
 - Gerinti vietinių kelių būklę, susisiekimą su gyvenvietėmis.
2. Aplinkos kokybės gerinančių sistemų diegimas. Pagrindiniai uždaviniai:
- Sukurti atliekų surinkimo sistemą, skatinti atliekų perdirbimą;
 - Pagerinti geriamojo vandens išteklių apsaugą ir kokybę ir aprūpinti gyventojus kokybišku geriamuoju vandeniu;
 - Gerinti aplinkos kokybę. [33]

Verslo ir investicijų skatinimas, darni žemės ūkio ir kaimo plėtra yra tai, į ką turėtų orientuotis vietos savivaldos administracija kuomet gilėja rinkos ekonomikos ir decentralizacijos sąlygos. Todėl Švenčionių rajono plėtros plane pažymima, jog artimiausioje ateityje regiono ekonomikos ir ūkio plėtra turi tapti vienu svarbiausių Švenčionių ekonomikos savivaldybės bendruomenės raidos proceso aspektų, siekiant geresnio pragyvenimo lygio. Būtent esamų pramonės įmonių išsaugojimas ir vystymas, naujų steigimas, investicijų pritraukimas ir palankios verslo infrastruktūros sukūrimas, yra pagrindinės regiono ūkio plėtros kryptys.

Pagrindiniai tikslai ir jų uždaviniai, verslo ir investicijų skatinimo, darnios žemės ūkio ir kaimo plėtros, apibūdinami kaip:

1. Kurti verslo plėtrai palankią aplinką, skatinti investicijas bei didinti verslo įmonių konkurencingumą. Todėl svarbu yra:
 - Suformuoti vieningą verslo paramos sistemą;
 - Didinti rajono įmonių konkurencingumą;
 - Rengti ir įgyvendinti bendrus savivaldybės ir verslo subjektų projektus investiciniam patrauklumui padidinti;
 - Pritraukti investicijas į pramonines zonas, atgaivinti pramonės įmones;
 - Skleisti Švenčionių rajono verslo galimybes
2. Vystyti rajono turizmo infrastruktūrą, plėtoti turizmo paslaugas. Išskelti uždaviniai:
 - Plėtoti turizmo infrastruktūrą, skatinti naujų turizmo objektų statybą;
 - Didinti rekreacinių išteklių prieinamumą;
 - Vystyti turizmo rinkodarą;
 - Plėtoti turizmo institucinę infrastruktūrą;
 - Sukurti informacinę turizmo produktų bazę.
3. Žemės ūkio sektoriaus gebėjimas prisitaikyti prie besikeičiančios aplinkos.
 - Skatinti ūkius, užsiimančius perspektyvia, intensyvaus rėmimo žemės ūkio veikla;

- Plėtoti žemės ūkio infrastruktūrą, įgyvendinti priemones, didinančias žemės ūkio produkcijos gamybos produktyvumą;
 - Plėtoti žemės ūkio mokymo ir konsultavimo sistemą;
 - Diegti kooperacijos principus žemės ūkyje;
 - Sukurti veiksmingas žemės ūkio produktų rinkodaros sistemas;
 - Skatinti jaunų ūkininkų kūrimąsi.
4. Ugdyti rajono gyventojų verslumą, remti naujai steigiamas įmones, skatinti verslo kooperaciją.
 - Skleisti verslo informaciją ir kurti konsultavimo sistemą;
 - Skatinti naujų verslo įmonių steigimą.
 5. Tvarios kaimo bendruomenės ugdymas ir kaimo teritorinės savivaldos stiprinimas.
 - Telkti ir stiprinti kaimo bendruomenės, skatinti jų iniciatyvas;
 - Ugdyti kaimo bendruomenių bendradarbiavimą.
 6. Vystyti netradicines žemės ūkio šakas bei alternatyvias veiklas kaime, išnaudojant Švenčionių rajono privalumus.
 - Vystyti kaimo turizmo verslą;
 - Plėtoti paklausių netradicinių žemės ūkio produktų gamybą;
 - Remti alternatyvią ūkio veiklą bei verslą kaime [33].

Žmogiškųjų išteklių ugdymas bei tobulinimas, gyvenimo kokybės užtikrinimas yra vienas iš Švenčionių rajono plėtros strateginio plano prioritetų. Švietimui, informacinei visuomenei, žmonių užimtumui ir darbo rinkos priemonėms, kultūrai bei kultūros paveldo apsaugai ir naudojimui, o taip pat ir sveikatos apsaugai ir susirgimų prevencijai, socialinėms paslaugoms turi būti teikiamas ypač didelė reikšmė, nes nuo to priklauso žmonių gyvenimo kokybė ir gerovė. Žmonės yra didžiausias šalies rajonų turtas, todėl gyvenimo kokybės situacija turi būti gerinama racionaliau panaudojant tam skiriamas lėšas, ir susitelkiant ties prioritetiniais uždaviniais. Tad pagrindiniai tikslai ir uždaviniai, kurie išskiriami Švenčionių rajono plėtros strateginiame plane, ir kurie užtikrintų žmogiškųjų išteklių ugdymą bei tobulinimą ir gyvenimo kokybę yra:

1. Išsaugoti ir plačiau panaudoti rajono kultūrinį bei rekreacinį savitumą, pritaikyti saugomas teritorijas lankymui. Šį tikslą įgyvendint padėtų šie uždaviniai:
 - Išsaugoti kultūros paveldą, didinti jo patrauklumą, skleisti apie jį informaciją, pritaikyti turizmo reikmėms, užtikrinti jo pasiekiamumą;
 - Gerinti rajono parkų ir rekreacinių teritorijų priežiūrą;
 - Plėtoti kultūros paveldo ir turimo institucijų ryšius.
2. Informacinės visuomenės kūrimas:

- Diegti ir plėtoti informacines technologijas;
 - Plėtoti informacines paslaugas, didinti prieigą prie viešųjų interneto taškų.
3. Aktyvių darbo rinkos priemonių taikymas, kuriant naujas darbo vietas bei keliant darbuotojų kvalifikaciją:
- Aktyvinti darbo rinkos priemones kaimo vietovėse;
 - Skatinti darbo vietų kūrimą;
 - Vystyti profesinio mokymo institucijų ir darbdavių bendradarbiavimą;
 - Formuoti ir įgyvendinti kvalifikacijos kėlimo bei perkvalifikavimo sistemą;
 - Plėtoti viešųjų darbų pobūdį.
4. Socialinės infrastruktūros atnaujinimas, kultūrinės veiklos plėtra.
- Optimizuoti kultūros objektų tinklą ir veiklą, skatinti bendruomenės kultūros iniciatyvas;
 - Atnaujinti socialinės infrastruktūros (kultūra, švietimas, sveikatos apsauga, socialinės įstaigos ir kt.) objektus, pagerinti jų materialinę bazę;
 - Globoti etninę kultūrą, remti mėgėjišką kūrybinę veiklą;
 - Skatinti bendruomenės kultūrinės bei švietėjiškas iniciatyvas;
 - Kurti bei modernizuoti sporto ir rekreacijos objektų materialinę bazę ir pritaikyti šiuolaikiniams poreikiams.
5. Sumažinti socialinę atskirtį, išplėsti socialinių paslaugų spektrą.
- Sumažinti socialinę atskirtį, padėti socialinės atskirties ir rizikos grupių atstovams integruotis į bendruomenę bei aktyvią veiklą;
 - Sukurti socialinių ir viešųjų paslaugų teikėjų įvairovę;
 - Didinti nevyriausybinių organizacijų vaidmenį socialinėje srityje.
6. Kokybiškos, visiems prieinamos ir tęstinės švietimo sistemos sukūrimas.
- Kokybiškos, visiems prieinamos ir tęstinės švietimo sistemos sukūrimas;
 - Optimizuoti rajono švietimo įstaigų tinklą, gerinti ugdymo sąlygas;
 - Gerinti švietimo įstaigų materialinę bazę;
 - Gerinti švietimo ir mokymosi kokybę, realizuoti tęstinio mokymosi principus;
 - Plėtoti profesinę pedagogų kompetenciją.
7. Sukurti socialinių ir viešųjų paslaugų teikėjų įvairovę, gerinti paslaugų teikimo bazę.
- Optimizuoti socialinių ir viešųjų paslaugų (sveikatos priežiūra, viešasis saugumas ir kt.) teikimo tinklą, modernizuoti paslaugas teikiančias įstaigas;
 - Gerinti socialinių ir viešųjų paslaugų įstaigų darbą ugdyti socialinės sferos darbuotojų kompetenciją;

- Gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, pasiekiamumą, infrastruktūrą;
- Įgyvendinti prevencijos principus socialinių ir viešųjų paslaugų teikimo srityje [33].

3.1.2. Rekreacijos ir turizmo plėtra Švenčionių rajono plėtros strateginiame plane iki 2010 metų

Analizuojant strateginio plano pagrindinius prioritetus, tikslus ir uždavinius, pastebimas ryškus siekis padidinti rekreacijos ir turizmo plėtrą Švenčionių rajone. Tam įtakos turi itin patrauklios turizmo plėtrai gamtinės sąlygos, tai yra švarus oras ir vanduo, daug ežerų ir miškų. Tačiau turėdamas didelį turistinių potencialą, Švenčionių rajonas jo neišnaudoja ir dabartiniu metu turizmo bei poilsio kaime verslai neišplėtoti. 2004 m. Švenčionių rajono plėtros strateginiame plane pabrėžiama, kad turizmas Švenčionių rajone merdėja.

Švenčionių rajono turizmo paslaugų materialinė bazė nėra išvystyta nei kiekybiniu nei kokybiniu požiūriu. Strateginiame plėtros plane išskirtos šios pagrindinės Švenčionių rajono turizmo sektoriaus problemos:

- Nedidelis apgyvendinimo skaičius;
- Informacinių kelio ženklų, nuorodų į turistinius objektus, informacinių stendų trūkumas; mažai išvystyta turizmo infrastruktūra;
- Asfaltuotų kelių prie daugelio turistinių objektų nebuvimas;
- Neišnaudotos pakelių teikiamos galimybės poilsio ir pramogų verslui plėtoti;
- Retas kaimo turizmo sodybų tinklas, neišnaudojamas didelis rekreacinis potencialas [32].

Taip pat plane siūloma gerinti teikiamų paslaugų kokybę, kuri neatitinka Vakarų Europos valstybių standartų, jei siekiama išnaudoti rajono turizmo sektoriaus potencialą. Taip pat ir paslaugų kokybės didinimas yra tiesiogiai susijęs su asmenų, dirbančių turizmo sektoriuje, kvalifikacijos kėlimu. Didelis dėmesys turėtų būti skiriamas paslaugų teikimo organizacinių gebėjimų didinimui bei turizmo sektoriuje dirbančių asmenų užsienio kalbų žinių tobulinimui. Reikėtų siekti, kad būtų vystoma Vakarų šalių kokybės standartus atitinkanti poilsio, pramogų, rekreacinio sporto ir turizmo paslaugų infrastruktūra. Svarbus uždavinys – vertingiausių gamtinių teritorijų tvarkymas, pritaikant jas lankymui ir rekreacijai. Tai galima pasiekti tvarkant vandens telkinių pakrantes, kuriant miško parkuose rekreacinę infrastruktūrą, pritaikant gyventojų poilsui regioninių parkų rekreacines zonas.

Visuose paminėtuose turizmo infrastruktūros sektoriuose paslaugų kokybės gerinimui, laisvalaikio pramogų kūrimui ir turizmo produktų konkurencingumo stiprinimui būtinos

investicijos. Tačiau investicijų į turizmo sektorių lygis yra nepakankamas. Siekiant užtikrinti dinamišką Švenčionių rajono turizmo plėtrą turėtų būti plėtojamas bendradarbiavimas tiek savivaldybės, tiek ir apskrities lygmenyje.

Vienas pirmaeilių uždavinių turizmo srityje yra savivaldybės turizmo strategijos sukūrimas. Turizmo plėtros strategija – sudėtinė Švenčionių rajono smulkaus ir vidutinio verslo plėtros strategijos dalis. Turizmas privalo būti deklaruojamas kaip prioritetinė ūkio šaka, o atvykstamasis turizmas kaip efektyvi priemonė didinanti apskrities paslaugų eksportą ir skatinanti vietinių produktų ir prekių vartojimą bei turizmo išteklių racionalų panaudojimą ir išsaugojimą.

Švenčionių rajono turizmo plėtros strateginis tikslas – tapti rekreacinio verslo lyderiu Rytų Lietuvoje, pagal teikiamų paslaugų kiekį ir kokybę bei pagal verslo organizavimą ir valdymą.

3.1.3. Priemonės rekreacijos ir turizmo plėtros įgyvendinimui

Švenčionių rajono strateginiame plane iki 2010 m. pateiktos priemonės, kurios padėtų įgyvendinti vieną iš tikslų, tai rajono turizmo infrastruktūros išvystymo ir turizmo paslaugų išplėtojimo. Tam, kad išplėtoti turizmo infrastruktūrą ir skatinti naujų turizmo objektų statybą, reikia įgyvendinti šias priemones, tai būtų:

- Suformuoti vieningą turistinę rekreacinę zoną Nacionalinio parko teritorijoje. Tai pasiekti padėtų suformuota Kretuono – Žeimenio ežerų ir Žeimenos turistinė zona su aptarnavimo centru Kaltanėnuose.
- Suformuoti trumpalaikio ir savaitgalinio turizmo ir poilsio zoną Asvejos regioninio parko teritorijoje. Per 2004 – 2008 metus turėjo būti suformuota Nikajo – Baluošų – Asvejos – Vyriogalos – Ilgio ežerų rajonuose su aptarnavimo centru Padubingėje.
- Formuoti trumpalaikio ir savaitgalinio turizmo ir poilsio zoną Sirvėtos regioninio parko teritorijoje. Suformuota Ilgio – Vystyčio – Sirvėto – Sėtikio ežerų rajono turistinė zona su aptarnavimo centru Stanislavave padėtų įgyvendinti šią priemonę.
- Formuoti rajono paplūdimių tinklą, tam turi būti parengta galimybių studija, techninė dokumentacija, sukurta paplūdimių infrastruktūra.
- Plėtoti turizmo infrastruktūrą Labanoro regioniniame parke. Tai Januliškio lankytojų centro, pagrindinių rekreacinių teritorijų, kempingo ir vandens turizmo trasos „Lakajos vandens kelias“ techninės dokumentacijos parengimas. Šiuo metu yra įrengta dviračių trasa „Vakarinis mėlynas žiedas“.
- Pritaikyti Pavoverės kaime esamus pastatus (buv. vaikų lopšelis – darželis ir pirtis – skalbykla) turizmo paslaugoms. Reikia rekonstruoti pastatus, įrengti viešbutį, restoraną.

- Sukurti žiemos pramogų infrastruktūrą, kuri padidintų turistų skaičių žiemą.

Didinti rekreacinių išteklių prieinamumą yra viena iš uždavinių padedantis vystyti rajono turizmo infrastruktūrą. Tai įgyvendinti padėtų šios priemonės:

- Atlikti Švenčionių rajono turistinių maršrutų įvertinimą. Turistiniai maršrutai turi būti suderinti su Nacionalinio bei regioninių parkų teritoriniais planais bei Nacionaline ir Vilniaus apskrities Turizmo programomis ir integruoti į šalies maršrutų tinklą.
- Plėtoti vandens turizmo infrastruktūrą Žeimenos bei Lakajos upėmis. Tam turi būti parengta detali vandens turizmo maršrutų techninė dokumentacija, infrastruktūros detalusis planas, įrengtos stovyklavietės, pažymėti maršrutai.
- Plėtoti Švenčionių turizmo informacinę sistemą. Tai pasiekti padėtų sukurta informacinė turizmo paslaugų sistema. Įrengti informaciniai standai, kelio ženklai, nurodyti objektų ir vietovių pavadinimai, išleisti informaciniai leidiniai, žemėlapiai.
- Rengti turizmo srities specialistus. Svarbu parengti ekskursijų vadovus, gidus, kelionių organizatorius [32].

Siekiant sėkmingai vystyti turizmo rinkodarą, svarbus įgyvendinimas šių priemonių:

- Vieningos turizmo maršrutų, paslaugų, rezervavimo duomenų bazės sukūrimas ir patalpinimas internete.
- Specializuotų turizmo paslaugų paketų parengimas moksleiviams, tikintiesiems, sportininkams, žvejams, medžiotojams ir dviratininkams.
- Kiekvienais metais internete skelbiami pagrindiniai rajono renginiai [33].

Rytų Lietuvos regiono kultūrinio turizmo traukos centro įrengimas padėtų plėtoti turizmo institucinę infrastruktūrą. Siekiant sukurti informacinę turizmo produktų bazę, reikia ne tik sukurti Švenčionių rajono turizmo informacinę sistemą, ar papildyti rajono savivaldybės interneto puslapį kultūros, turizmo paslaugų, lankytinų paveldo objektų, rekreacinių vietų, maršrutų vieningą elektroninę duomenų bazę, bet taip pat plėtoti informaciją apie rajono lankytinus objektus, integruoti kultūros paveldą į tarptautinio bei vidaus specializuoto ir pažintinio turizmo programas ir maršrutus.

Strateginiame plane taip pat iškeltas tikslas iki 2010 m. išsaugoti ir kuo plačiau panaudoti rajono kultūrinį bei rekreacinį savitumą, pritaikyti saugomas teritorijas lankymui. Pirmiausia šiam tikslui pasiekti padėtų kultūros paveldo išsaugojimas, jo patrauklumo didinimas, pritaikymas turizmo reikmėms ir jo pasiekiamumo užtikrinimas. Tam reikalingas šių priemonių įgyvendinimas, kaip:

- Parengti ir įgyvendinti rajono paminklų išsaugojimo programą;
- Sudaryti etnografinių kaimų vizualinės informacijos sistemą;

- Parengti rajono kultūros objektų tvarkymo planą pagal prioritetus ir numatyti finansavimo šaltinius;
- Eksponuoti gamtos ir kultūros vertybes bei tobulinti jų saugojimo ir naudojimo mechanizmą;
- Restauruoti Cirklišio dvaro rūmus bei parką ir pritaikyti visuomenės lankymui bei kultūriniam turizmui;
- Rekonstruoti ir pritaikyti turizmo poreikiams Švenčionių rajono kultūros įstaigas (muziejus, kultūros centrus, bibliotekas)
- Skatinti savininkus etnografinių kaimo statinius pritaikyti turistų poreikiams;
- Tęsti leidybą apie Švenčionių kraštą, jo kultūrą, turizmo objektus.

Siekiant gerinti rajono parkų ir rekreacinių teritorijų priežiūrą, svarbu įgyvendinti šias priemones:

- Sutvarkyti Švenčionių miesto parką;
- Plėtoti rajone esančias valstybinių parkų rekreacines zonas. Tam kasmet iš Gamtos apsaugos fondo turi būti skiriamos lėšos rajone esančių valstybinių parkų rekreacinėms zonoms tvarkyti.
- Įrengti privažiavimo kelius ir automobilių stovėjimo aikšteles saugomose etnografiniuose kaimuose [33].

Švenčionių rajono silpnybė yra ta, kad yra neišvystyta turizmo informacinė sistema, nėra kelių nuorodų, ženklinimo, teritorijos schemų, todėl investicijos į turizmo plėtros sferą tik paskatintų turistų srautus, suformuos aptarnavimo sektoriaus plėtrą, naujų paslaugų atsiradimą.

3.2. Švenčionių rajono turizmo plėtros programa

3.2.1. Švenčionių rajono turizmo plėtros programos tikslas ir uždaviniai

Turizmo plėtros tikslas – aktyvus žmogaus sveikatos atgaivinimas, jėgų ir darbingumo atstatymas, teigiamos emocinės dvasinės būsenos formavimas. Tai aktyvus ir pasyvus poilsis natūralioje ar tam tikslui suplanuotoje rekreacinėje aplinkoje su atitinkamu architektūriniu kraštovaizdžiu, natūraliais gamtiniais ištekliais, apskritai žmogaus darbo ir laisvalaikio sąlygos, jo prisitaikymas prie kintančios aplinkos. Visuomenės rekreacija užsiimančios institucijos, nepriklausomai nuo nuosavybės ir verslininkystės formos, naudoja turimus regiono išteklius – žemę, kraštovaizdį, kapitalą, statinius, įrenginius, investicijas, – ir sukuria vienokią ar kitokią turistinę servisą. Švenčionių rajono savivaldybė nuolat skiria dėmesį turizmo išteklių priežiūrai, turistinių teritorijų tvarkymui, turistinės informacijos rengimui ir platinimui, kultūros ir sporto

renginių organizavimui rajone. Tačiau kol kas liko neišspręstos turistinių išteklių kompleksinio panaudojimo Švenčionių krašte, turistinių zonų plėtros, turistinių srautų į regioną didinimo, turizmo organizavimo tobulinimo, turizmo paslaugų kokybės gerinimo problemos.

Tad pagrindinis Švenčionių rajono turizmo plėtros programos, sukurtos 1999 m., uždavinys – įvertinti rajono turizmo išteklių potencialą, išanalizuoti esamas turistines zonas ir nustatyti jų plėtros perspektyvas, įvertinti turistinius srautus bei turistams teikiamas paslaugas [34]. Programa buvo rengiama trimis etapais, pirmiausia buvo renkama informacija ir ji sisteminama. Antrajame etape atliekama tuometinė turizmo situacijos Švenčionių rajone analizė, kuomet buvo analizuojamas apskrities turizmo išteklių potencialas, įvertinamos esamos ir potencialios turistinės zonos, turistų srautai, bei turistams teikiamos paslaugos. Taip pat buvo įvertintos išorinės aplinkos tendencijos, turinčios poveikį turizmo raidai, identifikuotos šių tendencijų sukeltos grėsmės ir galimybės turizmo vystymuisi Švenčionių rajone. Ir galiausiai trečiajame etape buvo suformuotos Švenčionių rajono turizmo plėtros strategijos, kuri buvo kuriama suformuojant svarbiausius tikslus ir uždavinius, kurių dėka būtų prilaikomas neigiamų tendencijų poveikis turizmo plėtrai bei maksimaliai išnaudojama teigiamų veiksnių ir tendencijų įtaka turizmo verslo raidai.

3.2.2. Švenčionių rajono turistiniai – rekreaciniai arealai ir jų plėtra

Kalbant apie rekreacinių arealų plėtrą ir tvarkymą, kaip ir apie kitas šalies teritorijas, yra svarbu išsiaiškinti tos teritorijos tinkamumą žmonių gyvenimui bei veiklai organizuoti ir reguliuoti, arba tiesiog antropogeninio tinkamumo, nustatymą [23]. Tam tikslui būtina nustatyti teritorijos naudmenų talpumą, leistiną jų apkrovą, arba naudojimo intensyvumą bei funkcinį teritorinių sistemų apimtį.

Pagrindiniai turistiniai – rekreaciniai arealai Švenčionių rajone yra susiję su gretimuose Molėtų ir Ignalinos rajonuose esančiomis turistinėmis zonomis. Šios zonos yra Aukštaitijos nacionaliniame parke ir Asvejos bei Labanoro regioniniuose parkuose. Su šiais kaimyninių rajonų turistiniais regionais Švenčionių rajonas ir konkuruoja dėl galimų paslaugų turistams. Labai sunku apskaičiuoti turistų srautus ir talpumą tenkanti vien tik Švenčionių rajonui, todėl Švenčionių rajono turizmo plėtros programoje pateikiami parametrai apskaičiuoti integruotiems turistiniams regionams: Aukštaitijos nacionaliniame parke bei Labanoro, Sirvėtos ir Asvejos regioniniuose parkuose.

Pagrindinis turistinių – rekreacinių arealų talpumas pateiktas 3 lentelėje.

3 lentelė. Valstybinių parkų pritaikymas turizmui ir rekreacijai [34]

Parkas	Plotas ha	Talpumas (tūkst. lankytojų)	
		Esamas	Maksimalus
Aukštaitijos NP	3.800	1.500	2.300
Asvejos RP	5.351	300	600
Labanoro RP	27.803	500	500
Sirvėtos RP	8.803	100	200
Iš viso:	45.034	3.200	4.900

Nacionalinėje turizmo plėtros programoje Aukštaitijos nacionalinio parko esamą rekreacinį talpumą siūloma padidinti apie 1,5 karto. Asvejos ir Sirvėtos 2 kartus, o Labanoro talpumo siūloma nebedidinti.

Kai kurios Aukštaitijos nacionalinio parko bei Asvejos, Labanoro ir Sirvėtos regioninių parkų turistinės zonos, esančios Molėtų ir Ignalinos rajonuose, jau yra susiformavusios, perpildytos turistų, todėl turizmo rezervai jose turi būti ribojami. Švenčionių rajone dalis rekreacinių arealų yra adaptuoti turistų poreikiams, tačiau išnaudoja ekstensyvios plėtros potencialą.

Aukštaitijos nacionalinio parko Švenčionių rajono teritorijoje išvystytos turistinės Kretuono ir Žeimenio ežero turistinės zonos. Asvejos regioniniame parke poilsiautojais ir turistais nėra perpildyta teritorija Švenčionių rajone. Čia daugiau įkurtos privačios pasyvaus poilsio zonos, todėl šią teritoriją numatoma plėsti. Labanoro regioniniame parke yra daugiausiai stovyklaviečių, turistais ir poilsiautojais perpildytos Baltųjų ir Juodųjų Lakajų ežerų rajonas. Už saugomų teritorijų ribų išvystytos Pailgio ir Bėlio ežero rekreacinės zonos.

Švenčionių rajono turizmo plėtros programoje pabrėžiama, kad poilsis rekreacinėse zonose turi tapti ne tik kiekvieno žmogaus asmeniniu reikalu, bet ir visuomeniniu, valstybiniu reikalu. Daugėjant turistų Švenčionių rajono rekreacinėse zonose miškuose ir paežerėse, svarbu išsaugoti nepažeistą rekreacinę aplinką, miškų ir ežerų ekosistemą. Tai galima padaryti tik valdant apskrities gamtinių išteklių eksploatavimą. Į gamtinių išteklių eksploatavimo sistemą turi įeiti ir poilsio teritorinis organizavimas, ir ūkininkavimas joje, ir turistų srauto reguliavimas bei paskirstymas.

Švenčionių rajono turistinėse teritorijose, kurios yra turistų ir poilsiautojų perpildytos siūloma nedidinti turistų ir poilsiautojų skaičiaus, rekonstruoti, modernizuoti bei išplėsti senas poilsines, tobulinti turizmo rekreacinę infrastruktūrą, turizmo tikslams naudoti senus kaimus ir sodybas. Tačiau kitose teritorijose, tai Švenčionių rajono regioniniuose parkuose ir ypač už

saugomų teritorijų ribų, kur yra potencialių turistinių arealų, esančių dar tiks formavimosi stadijoje ir kurios ateityje turi galimybių tapti turistinėmis zonomis (o šiuo metu turizmo vystymo potencialas dar nepilnai išnaudojamas) yra tikslinga plėsti trumpalaikio (savaitgalinio) turizmo ir poilsio infrastruktūrą. Šiuo tikslu turi būti kuriama turizmo plėtros infrastruktūra, sutvarkyti privažiavimo keliai, įrengti pliažai.

Švenčionių rajono turizmo plėtros programa išskiria pagrindines stipriąsias ir silpnąsias turizmo puses Švenčionių rajone, bei galimas strategines galimybes. Švenčionių rajono turistinė – rekreacinė potencialą didina natūrali aplinka, turtingi gamtiniai ir kultūriniai ištekliai (žr. 1 priedą), neurbanizuotas kraštovaizdis, senos meno ir kultūros tradicijos, draugiški ir paslaugūs žmonės, tankus automobilių kelių tinklas, vandens turizmui tinkamų kelių tinklas, trumpalaikio poilsio stovyklaviečių išvystytas tinklas bei regioninių parkų gausa. Tačiau šioms stipriosioms pusėms kliudo silpnosios, tai: trumpas vasaros sezonas, kuomet turizmas paklausiausias; apgyvendinimo įstaigų trūkumas; neišvystytas kaimo turizmas ir silpnai išvystyta infrastruktūra kaime; laisvalaikio ir pramogų paslaugų neišvystymas; žemas turizmo paslaugų vadybos lygis; turizmo išteklių koncentracija saugomose teritorijose. Visa tai kelia grėsmę turizmo plėtrai. Todėl pagrindinės strateginės galimybės yra mažai pramonės paliesto kaimo žavesys, geri infrastruktūriniai ryšiai su Vilniumi, įsitraukimas į tarptautinius turistinius maršrutus, apgyvendinimo ir maitinimo įstaigų tinklo plėtra, kaimiškojo turizmo paslaugų plėtra, pažintinio turizmo, vandens, dviračių ir pėsčiųjų maršruto išvystymas.

4. ŠVENČIONIŲ RAJONO KAIMO SODYBŲ PANAUDOJIMAS TURIZMUI IR REKREACIJAI: TYRIMAI IR PERSPEKTYVOS

4.1. Kaimo turizmo sodybų būklė Švenčionių rajone

Kaimo vietovių relaksacinė ir reabilitacinė funkcija mūsų valstybėje dar neišplėtotą, nors šios rūšies paslaugų poreikis pastoviai auga, bet iki pastarojo laiko panaudojama labai mažai turimų galimybių dalis. Skirtingai nuo daugelio Vakarų valstybių, nemaža Lietuvos visuomenės dalis dar nesugeba atsikratyti sveikatą alinančios rutinos bei nevalyvumo. Stokojama vietų, kurios teiktų neįgalųjų asmenų reabilitacijai, potrauminiam ir pooperaciniam laikotarpiui. Tuo tarpu nemažėjanti įtampa darbovietėse ir visuomeninėje aplinkoje, nauji reikalavimai specialistų kvalifikacijai, globalizacijos iššūkiai, netgi asmeninio gyvenimo problemos sąlygoja spartų vadinamosios „poilsio industrijos“ vertės augimą. Susidomėjimą gamtos poveikiu skatina ir nusivylimas primityvia pramogų, siūlomų miestuose, sistema. Šiuolaikinė praktika rodo, kad tokios įstaigos neturėtų būti didžiulės, aptarnaujančios šimtus ar tūkstančius klientų. Šeimoms skirtų relaksacijos ir reabilitacijos centrų, kokiais jau yra tapusios kai kurios kaimo turizmo sodybos, populiarumas labai išaugo [25].

Relaksacinės funkcijos plėtra gali tapti viena iš perspektyviausių bendruomenės veiklos kryptių. Šios funkcijos plėtotę būtina numatyti, kuriant tiek centrinę, tiek ir regionines strategijas. Lietuvos kaimo vietovių vaizdingo kraštovaizdžio galimybės, mineralinio vandens ir kiti gamtos ištekliai leidžia plėsti poilsiavietes, steigti naujas kurortines ir sanatorines gyvenvietes.

Kaimo turizmo ištakos Švenčionių rajone siekia septintą – aštuntą dešimtmetį, kuomet ši veikla buvo daugiau vadinama ne kaimo turizmu, o privataus apgyvendinimo sektoriaus poilsiautojams teikiamoms nuomos paslaugomis. Iki pat 1989 metų Švenčionių krašto kaimuose ir sodybose ilsėdavosi turistai iš Leningrado ir Maskvos. Tačiau vėliau šis turistų srautas nutrūko. Pastaraisiais metais vėl jaučiamas gyventojų susidomėjimas poilsiu Aukštaitijoje galimybėmis, todėl sėkmingas kaimo turizmo verslo plėtojimas teiktų akivaizdžią naudą. Tai padėtų sukurti naujų darbo vietų rajono kaimiškose vietovėse, atsirastų galimybės kaimo jaunimui užsiimti nauja veikla, papildomas ne žemės ūkio pajamų šaltinis kaimo gyventojams, infrastruktūros plėtros skatinimas kaimiškose vietovėse, darytų įtaką kultūrinio lygio augimui ir taip pat sukurtų poreikį saugoti gamtinius ir kultūrinius išteklius.

Švenčionių rajone kaimo turizmas praktiškai neišvystytas, ir patys kaimo gyventojai nėra pasiruošę užsiimti turistų aptarnavimu, tačiau kita vertus kaimo turizmo plėtros potencialą apsprendžia gamtinių išteklių gausa šiame rajone. Palankiausias sąlygas plėtoti kaimo turizmą turi

sodybos, esančios prie miškų ir vandens telkinių, kaimai ir vienkiemiai, esantys Aukštaitijos nacionalinio ir Asvejos, Labanoro, Sirvėtos regioninių parkų teritorijose.

Šiuo metu Švenčionių rajone yra devynios oficialios kaimo turizmo sodybos, kurios savo paslaugas reklamuoja internete ar kituose informaciniuose leidiniuose. Šių sodybų funkcijų ir pasiūlos nustatymui atlikta anketinė apklausa (3 priedas). Anketoje kaimo turizmo sodybų savininkai galėjo atsakyti į klausimus apie sodyboje esamos aplinkos puoselėjimą, atvykstančius poilsiautojus, teikiamas paslaugas ir kt.

Iš devynių oficialių kaimo turizmo sodybų, apklausoje dalyvavo tik šešios. Tai ūkininko Viktoro Paukštos kaimo turizmo sodyba Labanoro girioje, Vytauto Šerėno sodyba, Kaimo turizmo sodybos: „Prie Žeimenos“, Jūratės Kiauleikienės – „Labanoro pramogos“, „Elenutės namai“ ir Audronės Valiukienės sodyba Labanoro girioje. Keturios sodybos yra įsikūrusios Kaltanėnų seniūnijoje, kitos dvi Labanoro seniūnijoje.

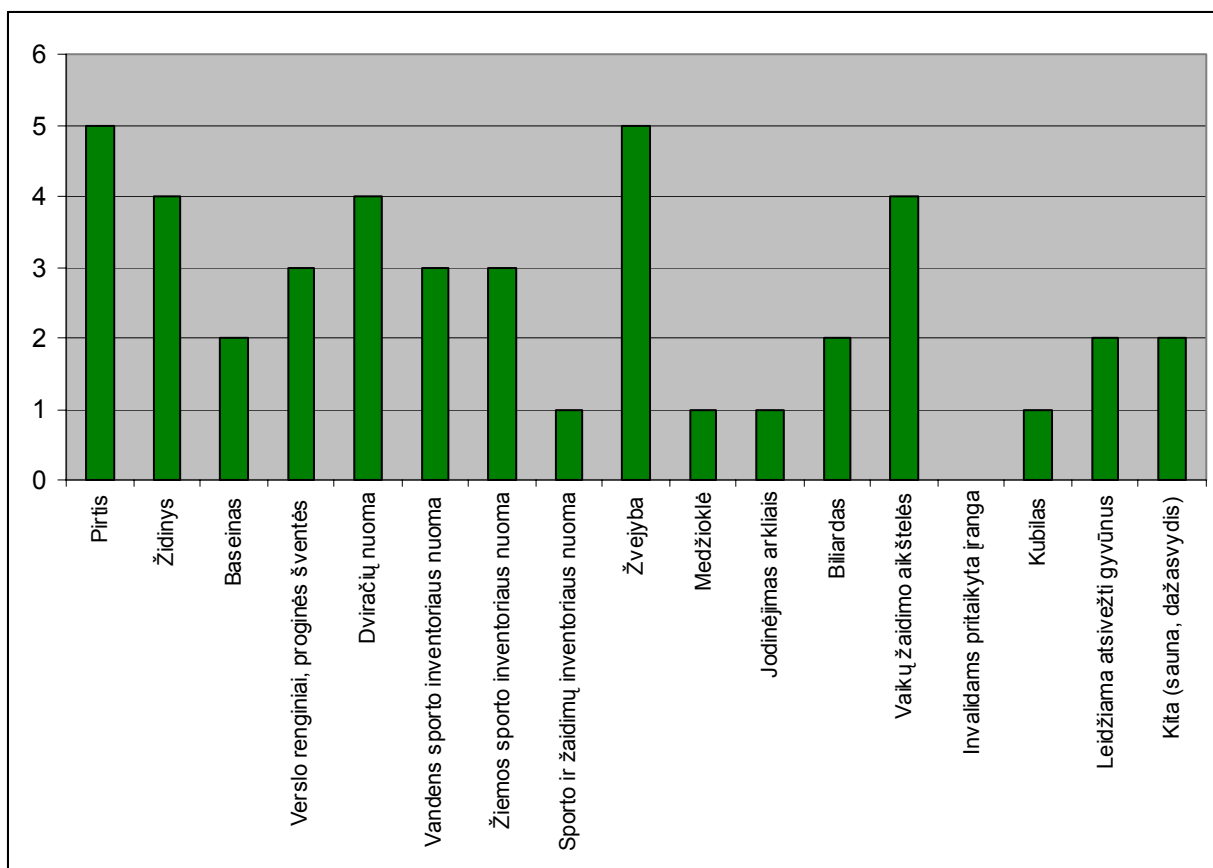
Palankiai kaimo turizmo sodybos plėtrai didelę įtaką daro šalia esantis didesnis vandens telkinys, tačiau iš analizuojamų sodybų ežeras yra tik vienos sodybos teritorijoje. Kitose sodybose ežeras yra kiek toliau, 0,2 – 1 km. spinduliu. Sodybose, kur nėra ežero, yra tvenkiniai arba upeliai. Tai V.Šerėno sodyboje – Juodynėlio upelis, o modernioje sodyboje „Prie Žeimenos“ – Žemenos upė.

Švenčionių rajone įsikūrusios sodybos yra labai gražiose, ir vaizdingose, rekreacinėse teritorijose. Kiekvienai iš jų priklausančios teritorijos plotas yra apie 0,7 ha, todėl lankytojus gali džiuginti aplink esančiomis vaizdingomis vietovėmis: supančiais tankiais miškais, draustiniais, netoliese esančiais ežerais, sodybų etnografiniais elementais, Nacionalinio ir regioninių parkų aplinka. Tam, kad sodybų teritorijos aplinka toliau liktų graži, ir savo estetiškumu trauktų poilsiautojus, sodybų savininkai kruopščiai tuo rūpinasi, šienauja žolę, augina gėles ir vaiskrūmius, genėja medžius, augina dekoratyvinius augalus ir kiek gali kitais būdais puoselėja aplinką.

Kaimo turizmas yra kompleksinė paslauga, į kurią įeina ne tik nakvynės suteikimas, bet ir maitinimas bei pramogos. Tačiau priimant poilsiautojus, dažniausiai sodybų savininkų nuomone jiems turi užtekti tik nakvynės kaime, šilumos ir jaukumo. Be šių dalykų daugiau neturi ką pasiūlyti. Poilsiautojams dažniausiai to neužtenka, ir jie renkasi kitas sodybas. Kaimo turizmo paslaugų teikėjai privalo žinoti kaip aptarnauti svečius, kokias poilsio rūšis galima pasiūlyti: žvejybą, valtis, dviračius, žirgus, sportinius ir stalo žaidimus, žymius apylinkės gamtos, kultūros bei istorijos objektus, dalyvavimą vietinės reikšmės šventėse. Poilsiautojai pagal siūlomas paslaugas renkasi kokioje kaimo turizmo sodyboje nori ilsėtis.

Anketinėje apklausoje, kaimo turizmo sodybų savininkai atsakinėjo, kokias paslaugas jie teikia savo poilsiautojams. Ar sodyboje yra pirtis, židinytis, baseinas, verslo renginiams ir

proginėms šventėms skirtos patalpos, ar nuomoja dviračius, vandens, žiemos, sporto ir žaidimų inventorių, ar galima užsiimti žvejyba, medžiokle, jodinėjimu arkliais. Ar yra biliardas, vaikų žaidimo aikštelės, kubilas, invalidams pritaikytos įrangos ir ar leidžiama atsivežti gyvūnus. Apklaustųjų atsakymai atspindi 1 pav.

1 pav. Turimų paslaugų teikimas Švenčionių rajono kaimo turizmo sodybose

Po apklausos išaiškėjo, kad nėra tokios paslaugos, kurią teiktų visos apklausoje dalyvavusios sodybos. Penkios sodybos poilsiautojams gali suteikti pirties paslaugas bei galimybę žvejoti. Keturiuose kaimo turizmo sodybose yra židiny, jie nuomoja dviračius, bei jų teritorijoje yra įrengtos vaikų žaidimo aikštelės. Trijose sodybose galima išsinuomoti vandens ir žiemos sporto inventorių, pastarojo nuoma, gali didinti rekreacijos plėtrą ir žiemos metu. Taip pat trijose sodybose galima organizuoti verslo renginius ir progines šventes. Tačiau tik dvi sodybos turi baseinus, galimybę žaisti biliardą, leidžia atsivežti gyvūnus, bei suteikia kitokių paslaugų kaip „dažasvydis“ ar sauna. Šie užsiėmimai labai svarbūs žiemos metu. Ir tik kai kurios sodybos nuomoja sporto ir žaidimų inventorių, organizuoja medžioklę, jodinėjimą arkliais, ir turi kubilą.

Kuomet kaimo turizmu užsiimančios sodybos organizuoja savo veiklą ir teikia paslaugas, svarbu, kad būtų orientuotos į įvairius Lietuvos gyventojus ir užsienio šalių turistus,

nepamirštant ir neigaliųjų. Švenčionių rajone šiuo metu esančios kaimo turizmo sodybos nėra pasiruošusios priimti negalią turinčių žmonių, neturi invalidams pritaikytos įrangos. Pagrindinė priežastis yra lėšų trūkumas. Ir valstybė dar nėra orientuota į tokių paslaugų teikimo skatinimą. Kuo daugiau sodybų šia paslaugą turėtų, tuo dažniau būtų galima organizuoti reabilitacinius kursus neįgaliesiems Švenčionių rajono teritorijoje, kur gamta yra tam tinkama.

Kaip nurodė apklausoje dalyvavusios kaimo turizmo sodybos, į Švenčionių rajone esančias kaimo turizmo sodybas, atvažiuoja poilsiautojai iš visos šalies. Daugiausiai jų būna iš Vilniaus, Kauno, Panevėžio, Klaipėdos, Jurbarko ar Pasvalio, kitų šalių turistams, taip pat teko ilsėtis Švenčionių rajono gamtos prieglobstyje. Kaimo turizmo sodybų savininkai sulaukė poilsiautojų iš Šveicarijos, Lenkijos, Vokietijos, Rusijos, Anglijos ir net Ispanijos. Didžiausias poilsiautojų aktyvumas būna vasara, nors visos sodybos priima poilsiautojus ištisus metus.

Nuo paslaugų teikimo priklauso ir kokio amžiaus poilsiautojai atvyksta. Sodybose, kur yra daugiau paslaugų, tokių kaip žaidimų aikštelės vaikams, baseinai, įvairaus pramogų inventoriaus nuoma, dviračių nuoma, galima švęsti progines šventes, poilsiautojai būna nuo 1 iki 80 metų. Kur paslaugų teikiama mažiau, tai poilsiautojai būna nuo 40 metų. Nors vykdant anketinę apklausą, kaimo turizmo sodybų savininkai, nurodė, kad užsieniečiai atvyksta panašaus amžiaus kaip ir lietuviai, tačiau dažniausiai tarp atvykstančiųjų būna vyresnio amžiaus žmonės.

Pagal tai, kokias paslaugas kaimo turizmo sodybos gali pasiūlyti poilsiautojams, priklauso kiek dienų jie praleidžia sodyboje, ir ar noriai grįžta atgal. Apklausos duomenys rodo, kad dvejose sodybose, kuriose teikiama daugiausia paslaugų, 40% poilsiautojų praleidžia 1 – 2 dienas, 45% būna 2 – 5 dienas, ir tik 15 % daugiau nei 5 dienas. Kitose sodybose poilsiautojai būna 1 - 2 dienas, ir tik vienoje kaimo turizmo sodyboje „Labanoro pramogos“, kuri savo poilsiavietės tipą apibūdina kaip viešbutis – restoranas, poilsiautojai būna daugiau nei 5 dienas. Tie patys poilsiautojai grįžta atgal jau ne vienerius metus. Dvi sodybos 5 metus iš eilės sulaukia pastovių poilsiautojų, kitas sodybas poilsiautojai pasirenka jau antri, treči ar ketvirtą kartą iš eilės. Tik viena kaimo turizmo sodyba, pradėjus teikti savo paslaugas šiais metais, neturėjo duomenų.

Švenčionių rajone įsikūrusios ir savo veiklą vystančios kaimo turizmo sodybos poilsiautojus dažniausiai pritraukia nuoširdžiu bendravimu ir aptarnavimu, ramybe, tyla ir jaukia aplinka, senoviniu stiliumi, nepriekaištingai sutvarkyta aplinka, patogiais kambariais, taip pat reklama internete, lankstinukais ir papildomomis paslaugomis.

2001 m. Švenčionių rajone veikė 7 apgyvendinimo paslaugas teikiančios įmonės. Tai sudarė 6.9 % apskrities apgyvendinimo įmonių ir buvo trečias pagal dydį rodiklis tarp visų Vilniaus apskrities rajonų. Kaimo turizmo sodybų skaičius rajone nors ir didėja, tačiau palyginti lėtais tempais. 2002 m. Švenčionių rajone buvo įregistruotos keturios kaimo turizmo sodybos. Šiais 2008 m. įregistruotų yra devynios, tačiau viena neteikia nakvynės paslaugų. Tai, kad kaimo

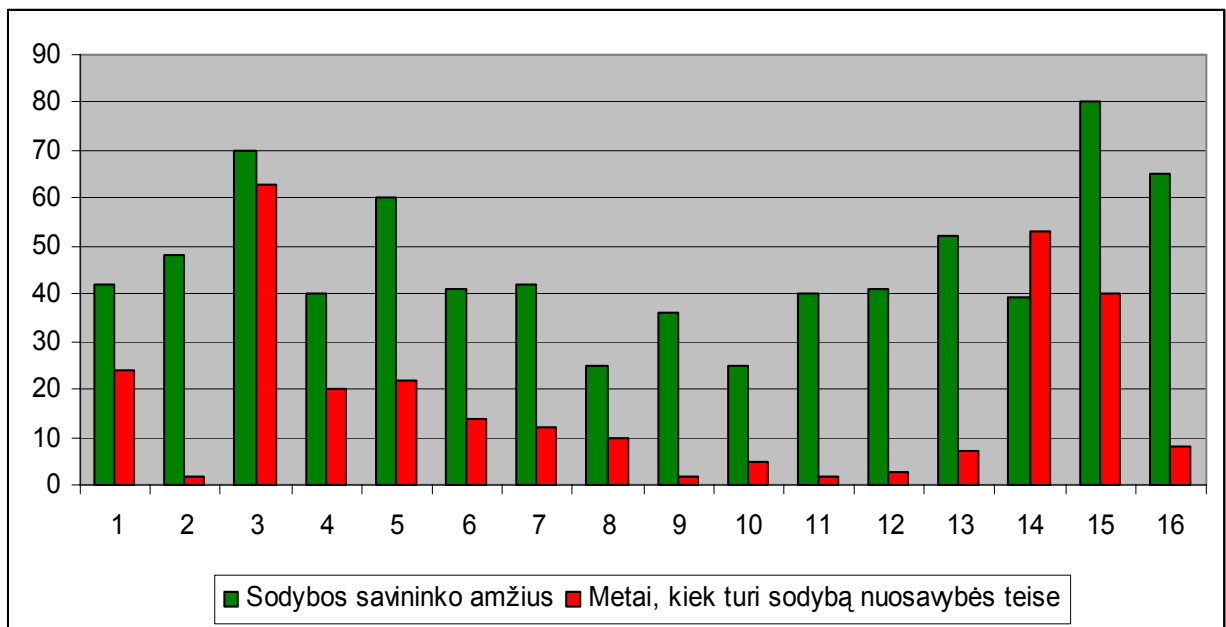
turizmas Švenčionių rajone dar nėra išvystytas, stabdo ir spartesnę rekreacinių teritorijų tvarkymą, ir pačią turizmo plėtrą.

4.2. Kaimo turizmo plėtros Švenčionių rajone galimybių analizė

Nors Švenčionių rajone gamtiniai ir kultūriniai ištekliai sudaro labai dideles galimybes rekreacinių teritorijų planavimui ir turizmo plėtrai, tačiau tik mažoji dalis gyventojų nori užsiimti kaimo turizmo verslu. Visoje Švenčionių rajono apylinkėje yra daug privačių sodybų, kurios įsikūrusios gražiose vietovėse, prie upės, ežero ar miške, bet jų savininkai kaimo turizmo verslu neužsiima.

Kitos anketinės apklausos metu (4 priedas), pagrindinis tikslas buvo išsiaiškinti kodėl kai kurių sodybų savininkai kaimo turizmu neužsiima, ir kokios paramos reikėtų, jei norėtų užsiimti.

Apklausoje dalyvavo 16 sodybų, esančių Kaltanėnuose, Labanore, Mėžonių, Budrių, Sarių, Kretuonių, Rekučių, Antaviešės, Podsudės, Podumblės kaimuose, savininkai. Sodybų savininkai yra skirtingo amžiaus, ir jiems sodybos, kaip nuosavybės teisė, taip pat priklauso labai skirtingai (žr. 2 pav.).

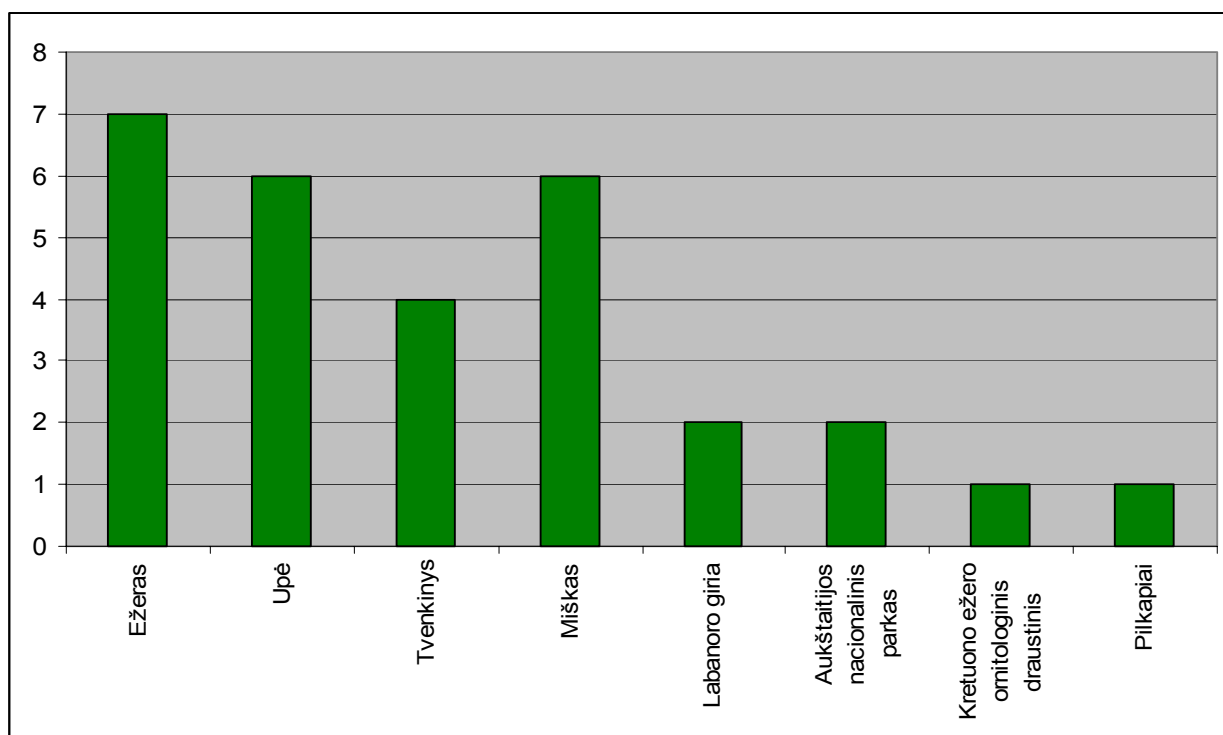

2 pav. Sodybos savininko amžius ir sodybos nuosavybės laikotarpis

Apklausoje dalyvavo nuo 25 iki 80 metų sodybų savininkai. Vieni sodybas nusipirkę yra neseniai, kiti jose gyvena visą gyvenimą, tretį paveldėjo iš senelių. Analizuojant duomenis

apie sodybų savininkų amžių ir sodybos nuosavybės teisės laikotarpį, pastebime, kad net keturi savininkai sodybas turi tik 2 metus, trys – nuo 5 iki 8 metų, kiti trys – nuo 10 iki 14 metų ir tiek pat savininkų nuo 20 iki 24 metų. Tik trys savininkai turi sodybas, kurių nuosavybė siekia daugiau nei 40 metų. Vienas žmogus sodyboje gyvena jau 63 metus, kitas sodybą paveldėjo iš senelių, o trečiasis sodyboje praleido savo pusę gyvenimo. Tačiau dauguma sodybų savininkų sodybas turi mažiau nei 10 metų. Jų savininkų amžiaus vidurkis yra 40 metų. Šie duomenys rodo, kad paskutinį dešimtmetį jaunesni žmonės noriai investavo pinigus į sodybų pirkimą Švenčionių rajone.

Svarbiausias akcentas, vykdant sodybų savininkų apklausą, buvo jų teritorijoje esanti aplinka. Visos sodybos įsikūrusios Švenčionių rajono rekreaciniuose arealuose. Rekreaciniai objektai, kaip Žeimenos upė, tvenkiniai, ežerai, nacionalinis ir regioninis parkas, miškai ir draustiniai, esantys teritorijoje, ar šalia jų, didina šių sodybų patrauklumą (žr.3 pav.).

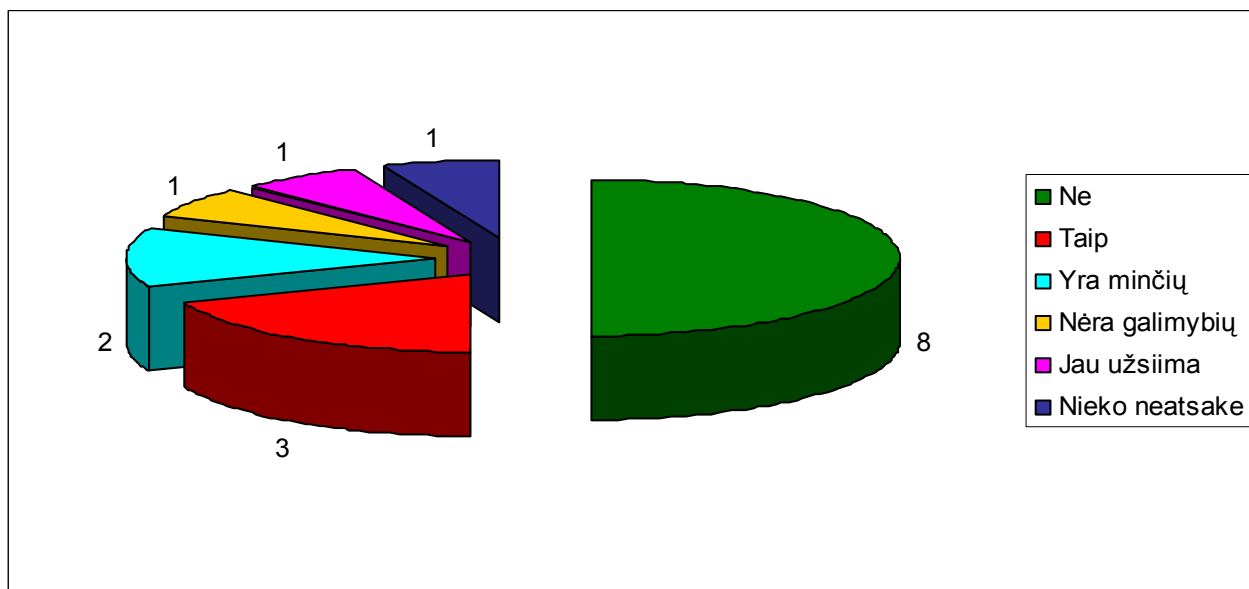

3 pav. Rekreaciniai objektai esantys sodybų teritorijoje

Iš 16-os apklaustų sodybų, net trys savo teritorijoje turi po porą ar daugiau vandens telkinių. Vienoje sodyboje yra ežeras, tvenkinys bei upė, kita sodyba yra šalia ežero ir upės, ir trečiosios sodybos teritorijoje yra ir tvenkinys ir ežeras. Iš viso net septynios sodybos yra šalia ežero, šešios šalia upės ir keturiose sodybos teritorijose yra tvenkiniai. Dvejuose sodybose nėra vandens telkinio, jos įsikūrusios viduryje miško. Kiti savininkai savo sodyboje, ar šalia jos,

esančius rekreacinius objektus pažymėjo kaip Labanoro giria, Aukštaitijos nacionalinis parkas, pilkapiai ir Kretuono ežero ornitologinis draustinis.

Šių rekreacinių objektų panaudojimas rekreacijos ir turizmo plėtrai tik didintų poilsiautojų atvykimą į Švenčionių rajoną. Tačiau patys savininkai į klausimą: „Ar numato užsiimti kaimo turizmu?“ atsakė labai skirtingai (žr. 4 pav.).

4 pav. „Ar numatote užsiimti kaimo turizmu?“ Sodybų savininkų atsakymai

Net pusė atsakymų buvo neigiami. Šiam pasirinkimui įtakos turi tai, kad gyvenantis sodybose, nenori, kad šalia būtų svetimų žmonių, tam neturi lėšų, nėra laiko, nes užsiima ūkininkavimu, neleidžia amžius ir sveikata, bei kaimo turizmo verslui reikia didelių investicijų ir daug laisvo laiko. Penki savininkai numato ir turi tam minčių, tačiau jiems reikėtų piniginės paramos sodybos rekonstrukcijai, renovavimui, sanitarinių mazgų įrengimui, patalpų pertvarkymui, valtinės ir žirgyno įrengimui, miško kelių sutvarkymui, papildomų namukų statybai. Vienas savininkas neturi galimybių, nes namas priklauso net trimis šeimoms, kitas nieko neatsakė. O vienas sodybos savininkas kaimo turizmu jau užsiiminėja neoficialiai. Jam priklausančios teritorijos plotas yra 6 ha, užsiima žemės ūkiu, laiko gyvulius. Jau 7 metai, kai turi sodybos nuosavybės teisę. Iš 16-os apklaustųjų jis vienintelis planuoja sodybą parduoti, todėl nenumato nei sodybos remonto, nei ūkio plėtros, nes sodyba yra pardavinėjama.

Kiti sodybos savininkai užsiima skirtinga veikla. Keturi užsiima žemės ūkiu. Jų teritorijos plotai yra labai dideli. Vienas ūkininkas turi 140 ha žemės ploto. Savo teritorijoje jis nelaiko gyvulių, ir taip pat sodybos nepanaudoja poilsiavimui. Kitam ūkininkui priklauso 20 ha žemės, jis taip pat nelaiko gyvulių, o sodyba panaudoja tik asmeniniams poilsiui su šeima, ir sodybą remontuos tik asmeniniams tikslams.

Trys savininkai – pensininkai, jie taip pat neužsiimtu kaimo turizmu, nes patys ilsisi sodyboje, be to ir amžius jiems trukdo užsiimti šia veikla. Kiti šeši dirba Vilniuje ir du šalia esančiame miestelyje.

Po apklausos išryškėjo tai, kad penki sodybų savininkai, iš šešių gyvenančiųjų ir dirbančiųjų mieste, turi minčių ir planuoja užsiimti kaimo turizmu. Jie visi turi nuo 0,20 iki 0,40 ha žemės (vienas turi net 4 ha). Galvodami apie ateitį jie planuoja plėsti savo žemės plotą, įsigyti gyvulių. Turėdami savo sodybas rekreacinėse vietovėse, jie supranta, kad yra potencialūs kaimo turizmo paslaugų teikėjai, bet dabar savo sodybas ir jos teritorijas naudoja tik savo, giminių ar draugų poilsiui. Visi numato atnaujinti savo sodybas, pertvarkyti, išlaikant seną architektūrą.

Visos sodybos įsikūrusios gražiose vietose. Jose yra rekreacinių išteklių, kurių panaudojimas kaimo turizmo versle, turėtų didelę įtaką turizmo plėtrai Švenčionių rajone. Daugiau lėšų turintys žmonės suvokia šių sodybų vertę, todėl net šeši savininkai buvo gavę ne vieną pasiūlymą parduoti savo sodybas, tačiau nesutinka, nes patys žmonės jose gyvena. Vienas sodybos savininkas, gyvenantis šalia ežero ir Labanoro girios, pastoviai sulaukia pasiūlymų iš seniūno parduoti savo žemės, bet čia jis gyvena jau 63 metus, ir negali parduoti savo namų. Vienas jau pardavinėja, o kiti dar nebuvo gavę pasiūlymo.

Vertingų kraštovaizdžių, gamtos ir istorijos paminklų gausa, stambaus miesto buvimas (artumas) apsprendžia tam tikro regiono turizmo sektoriaus ir kitų poilsio paslaugų verslo plėtros galimybes. Šiuo aspektu, turizmui plėtoti Vilniaus apskrityje situacija yra palanki. Švenčionių rajono teritorija pasižymi gana turtingais gamtiniais ištekliais (yra rekreacijai tinkamų vietų, didelis vietovių vaizdingumas), turtingais kultūros paveldo objektais. Didelis apskrities turizmo objektų pranašumas – geras pasiekiamumas. Apskrityje yra tankus kelių tinklas, turizmo objektai yra netoli Vilniaus, tolimiausi nutolę 100 km atstumu

Nagrinėjant kaimo turizmo plėtrą Švenčionių rajone, susiduriame su trijų rūšių sodybų savininkais: 1) sodybas turi ir kaimo turizmo verslu užsiiminėja, ir tai daro legaliai; 2) galėtų, bet neužsiima kaimo turizmu; 3) norėtų, bet negali užsiimti kaimo turizmu, nes sodybos įteisinimas trunka labai ilgai ir tam reikia daug lėšų.

Apžvelgus visus anketinės apklausos metu surinktus duomenis, bendravimą su kaimo turizmo sodybų ir kitų sodybų savininkais, bei su Švenčionių rajono turizmo informacijos centru, galima išskirti 10 pagrindinių problemų, kodėl kaimo turizmas Švenčionių rajone nėra išvystytas.

1. Pagrindinė problema su kuria susiduria sodybų savininkai, yra ta, kad esamų sodybų renovavimo darbams ir naujų sodybų statybai trūksta lėšų. Švenčionių rajono gyventojai vengia kreiptis į ES struktūrinius fondus, nes yra sudėtinga įsisavinti jų reikalavimus, o taip pat reikia turėti 50 procentų nuosavų lėšų. Tačiau jie vengia kreiptis į bankus dėl paskolų.

2. Keli asmenys turi sodybas vaizdingose vietovėse ir ateityje planuoja teikti kaimo turizmo paslaugas, bet šiuo metu tai padaryti trūksta lėšų ir dar turi darbus valstybinėse įstaigose, taigi savo planus atideda ateičiai. Yra keli jauni asmenys, paveldėję sodybas vaizdingose vietovėse, dėl lėšų stygiaus neturėjo galimybių sodybų pritaikyti turistų poreikiams ir susikurti sau darbo vietų, šiuo metu išvykę dirbti į užsienį.

3. Švenčionių rajone yra net trys regioniniai parkai, ir dalis Aukštaitijos nacionalinio parko. Juose taikomi griežtesni saugomų teritorijų reikalavimai, o būtent daugelis sodybų yra šiose teritorijose. Todėl daugelio sodybų renovavimą ir naujas statybas stabdo sklypo užstatymo griežti reikalavimai regioniniuose parkuose. Pvz. Sirvėtos regioniniame parke tas užstatymas negali viršyti 300 kv. metrų.

4. Taip pat yra nemažai sodybų šalia Žeimenos upės, kuri yra ichtiologinis draustinis. Dėl čia esančių apribojimų sodybų savininkai negauna leidimų prieplaukoms, tilteliams ir kitai vandens turizmo infrastruktūrai plėsti.

5. Kita problema, kodėl kaimo turizmo plėtra nėra sparti, yra tai, kad Švenčionių rajono kaimuose ir kitose vaizdingose vietose mažėja vietinių gyventojų dėl amžiaus ir dėl nedarbo. Dažnai sodybų paveldėtojai parduoda sodybas didmiesčių gyventojams, kurie dažniausia jas įsigyja savo asmeninio poilsio reikmėms ir neketina teikti kaimo turizmo paslaugų.

6. Atokesnėms sodyboms sudėtinga ir brangu įsivesti elektros energiją ypač galingesnę-trifazę.

7. Sodybų įregistravimą stabdo ir ilga visų procedūrų seka, pastatų teisinė registracija, projektai, leidimai, suderinimai.

8. Yra kelios sodybos, kurios jau kelis metus laukia projektavimo darbų pabaigos.

9. Keli asmenys turi miško paskirties ar žemės ūkio paskirties sklypus vaizdingose vietose, bet neturi galimybių įrengti kaimo turizmo sodybų dėl apribojimų keisti žemės paskirtį saugomose teritorijose.

10. Daug sodybų teikia nelegalias kaimo turizmo paslaugas, motyvuodami, kad sodyboje ilsisi giminės, draugai. Esamų lankytojų skaičius juos tenkina, reklama jiems nebūtina, paslaugų kokybės ir įvairovės keisti taip pat neketina, todėl ir neplanuoja legalizuoti verslo, tiesiog užsiima tuo dabar, o jei kils problemų, veiklą nutrauks.

Dar viena iš priežasčių, kodėl turizmo plėtra yra neaktyvi, nes tiek kaimo turizmui, tiek ir kitoms turizmo rūšims yra būdingas ryškus sezoniškumas. Todėl ši veikla daugumai yra tik papildomų pajamų šaltinis. Galima išeiti, jei bus organizuojamas maršrutinis turizmas, kuris gali sulaukti susidomėjimo ir taip padėtų plėtoti turizmo verslą, ir tai įgalintų didinti

apgyvendinimo įstaigų skaičių. Šiuo metu Švenčionių rajone poilsiautojams siūlomos turistinės paslaugos. Tai dviračių turizmo maršrutai: „Mažasis šeimos dviračių takas“ – asfaltuotas dviračių takas prasideda rytiniame Švenčionių miesto pakraštyje ir baigiasi Bėlio ežero paplūdimyje; „Dauguvos – Nemuno takoskyros dviračių takas“ – tako pradžia Sirvėtos regioninio parko direkcija – Juodalksnių bendrija – Šventos miškas – Skruzdėlynas – Šventos pilkapiai – Juodosios meletos uoksas – Ilgio ežeras – Pakalnučių augavietė – Kapinės, kaimo kryžius – Aučynų piliakalnis – Saločio telmologinis draustinis. Taip pat sukurtas Labanoro regioninio parko vakarinis mėlynasis pėsčiųjų ir dviratininkų žiedas, kuomet poilsiautojai gali susipažinti su vakarinę Labanoro regioninio parko dalimi, vaizdingu kraštovaizdžiu, ežerų gausa, gamtinių ir kultūrinių objektų įvairove ir daug kitų turistinių maršrutų (žr. 5 priedas). Paskutiniu metu Švenčionių rajone ypač siekiama sukurti vandens turizmo sistemas Žeimenos, Lakajos, Asvejos, Dubingos vandens keliais.

Taip pat būtina siekti įvairesnių apgyvendinimo įstaigų kūrimo. Siūloma vaizdingose savivaldybės ežerų pakrantėse, kur būtų turistiniai maršrutai, steigti stovyklavietes, kempingus. Šie procesai Švenčionių rajone arba išvis nevyksta, arba vyksta labai lėtai. Tai ir rodo, kad Švenčionių rajone kol kas nėra išvystytas paslaugų teikimo supratimas, o rajono verslininkams dar trūksta sąmoningumo. Tik kai kurių sodybų savininkai sugeba pasinaudoti finansine parama. Iš Švenčionių rajono savivaldybės verslo plėtros fondo 2004 – 2005 buvo skiriama parama verslininkams verslo rėmimo institucinei sistemai kurti. Net devyni verslininkams buvo suteikta 3000 litų parama kaimo turizmo verslo plėtrai. Tai kaimo turizmo sodybos įrengimui, sanitarinio mazgo ir vandentiekio įvedimui, turistinės stovyklos paslaugų plėtrai, elektros generatoriaus pirkimui, restorano virtuvės įrengimui.

IŠVADOS

1. Rekreacinių teritorijų planavimas ir tvarkymas padeda racionaliai naudoti rekreacinius išteklius, išsaugoti bei atkuri gamtos ir kultūros paveldo vertybes. Rekreacinių teritorijų tvarkymo ir planavimo principai, priemonės ir tikslai Lietuvos Respublikos teritorijoje, apsprendžiami daugelyje teisės aktų. LR Turizmo įstatymas pabrėžia kokia turizmo ir poilsio veikla gali būti vykdoma rekreacinėse teritorijose. LR Aplinkos ministro įsakyme „Dėl rekreacinių teritorijų naudojimo, planavimo ir apsaugos nuostatų patvirtinimo“ pažymimi svarbiausi rekreacinių teritorijų planavimo tikslai, kas leidžiama ir draudžiama rekreacinėse teritorijose.

Vieni iš svarbiausių teritorijų planavimo dokumentų yra bendrieji planai. Tai teritorijos, apskrities ir savivaldybės bendrasis planas, kurių vienas iš pagrindinių krypčių ir tikslų, rengiant teritorijų planus yra numatyti rekreacinės paskirties teritorijų vystymo kryptis, rekreacinių teritorijų ribas, tvarkymo reglamentus. Aplinkos ministro įsakymas „Dėl valstybinių parkų, biosferos rezervatų ir draustinių tvarkymo planų rengimo taisyklių patvirtinimo“, taip pat numato kraštovaizdžio apsaugos, formavimo, rekreacinės infrastruktūros bei kitas tvarkymo priemones, kurios padėtų atkurti pažeistą gamtinį kraštovaizdį, ekosistemas. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl saugomų teritorijų tipiniai apsaugos reglamentai patvirtinimo“ apibrėžia pagrindinius reikalavimus, kurie nustatomi rengiant saugomų teritorijų tvarkymo planus, kraštovaizdžio apsaugą, naudojimą ir tvarkymą. Kuriant ir planuojant rekreacinių teritorijų tvarkymo ir planavimo dokumentus, būtina remtis teisiniais aktais, kurie reglamentuoja pagrindinius šios veiklos etapus ir galimybes.

2. Švenčionių rajone rekreacinius išteklius sudaro gamtinė aplinka, tam tinkantis kultūros paveldas bei specialiai sukurta rekreacinė infrastruktūra. Vandens telkiniai ir jų pakrantės, gyvūnija, rekreaciniai miškai, rekreacinės ir saugomos teritorijos – tai yra rekreaciniai ištekliai ir vertybės didinančios Švenčionių rajono turizmo plėtros galimybes. Švenčionių rajono 52,9 proc. sudaro miškai, tarp kurių dalis Labanoro girios, kuri yra didžiausia Lietuvoje. 286 ežerai ir vaizdingi kraštovaizdžiai išsidėstę saugomose teritorijose – Aukštaitijos nacionalinis parkas, Asvejos, Labanoro ir Sirvėtos regioniniai parkai ir daug kitų draustinių. Be gamtos išteklių, rekreacinių arealų patrauklumą didina ir kultūriniai ištekliai, tai istorijos, urbanistikos paveldo, mokslo ir meno objektai. Nors jų Švenčionių rajone yra labai daug, bet dėl buvimo atokiose vietose ir prastos privažiavimo kelių būklės, nėra palankių sąlygų kultūrinio turizmo plėtrai. Kadangi Švenčionių rajone pagrindinės turizmo trasos ir sutampa su vaizdingomis vietovėmis, todėl ypač svarbu, kad rekreaciniai ištekliai būtų pritaikyti visuomenės lankymui, o rekreacinės teritorijos gerai paruoštos poilsiui tiek architektūros, tiek gamtosaugos atžvilgiu.

3. Gamtinių ir kultūrinių rekreacinių išteklių naudojimo ir apsaugos efektyvumo užtikrinimas, gamtinėje aplinkoje rekreacijai specializuotų teritorijų tinklo ir infrastruktūros, turizmui skirtų teritorijų, pažintinio ir kultūrinio palikimo sistemos plėtimas, poilsio kaimiškoje aplinkoje galimybių išnaudojimas – tai rekreacijos ir teritorijų vystymosi tikslai išskirti Švenčionių rajono savivaldybės teritorijos bendrajame plane parengtame 2007-2008 metais. Jame nurodomas Švenčionių rajono konkrečių rekreacinių arealų potencialo pobūdis ir vystymosi prioritetai. Rekreacines teritorijas siūloma diferencijuoti pagal juose vykdomą veiklą. Tai gali būti poilsis gamtoje, pažintinis turizmas, aktyvus poilsis, pramogos ir laisvalaikis gamtoje.

Visi Švenčionių rajono rekreaciniai ištekliai skatina kurti strateginius planus ir programas, kurie skatintų rekreacinių išteklių apsaugą, rekreacinių teritorijų plėtrą ir pritaikymą visuomenės poreikiams. Dar 1999 m. buvo sukurta Švenčionių rajono turizmo plėtros programa, kuri išklė pagrindinius tikslus, kaip sudaryti sąlygas saugiam turistų poilsui ir nakvynei, kaimo turizmo plėtrai, pažintiniam turizmui, racionaliai išnaudoti turimus kultūros ir gamtinius išteklius. Taip pat optimaliai paskirstyti turistines zonas, suprojektuoti turistinius maršrutus.

2004 metais buvo sudarytas Švenčionių rajono plėtros strateginis planas iki 2010 m. Plane iškeltas tikslas yra išsaugoti ir kuo plačiau panaudoti rajono kultūrinį bei rekreacinį savitumą ir taip pritaikyti saugomas teritorijas lankymui. Šiam tikslui pasiekti pateikiamos priemonės kurios padėtų vystyti turizmo infrastruktūrą ir plėtoti turizmo paslaugas, didintų rekreacinių išteklių prieinamumą.

Minėti planai nusako vienintelį Švenčionių rajono turizmo ir rekreacinių teritorijų plėtros strateginį tikslą – tapti rekreacinio verslo lyderiu Rytų Lietuvoje, pagal teikiamų paslaugų kiekį ir kokybę, bei pagal verslo organizavimą ir valdymą.

4. Švenčionių rajono rekreaciniame areale esantys rekreaciniai ištekliai sudaro dideles strategines galimybes kaimiškojo turizmo plėtrai. Palankiausias sąlygas plėtoti kaimo turizmą turi sodybos, esančios prie miškų ir vandens telkinių, kaimai ir vienkiemiai, esantys saugomose teritorijose. Tačiau atlikta analizė rodo, kad Švenčionių rajone kaimo turizmas yra praktiškai neišvystytas. Šiuo metu Švenčionių rajone yra devynios oficialiai savo paslaugas poilsiautojams teikiančios kaimo turizmo sodybos. Iš jų šešiose, vienu metu gali ilsėtis iki 250 žmonių, nors vienos priima tik iki 10 poilsiautojų, kitos poilsiavietės, esančios viešbučio tipo, talpina iki 100 poilsiautojų. Lėtai kaimo turizmo plėtrai didžiausią įtaką turi lėšų stygius. Prie sodybų yra sudėtingas privažiavimas, nesutvarkyti miško keliai, o ir teikiamos paslaugos ne visada tenkina atvykstančius poilsiautojus. Švenčionių rajone ypač ryškus sezoniškumas, daugiausia poilsiautojų būna vasaros metu, todėl kitais metų laikais kaimo turizmo sodybos neturi ką pasiūlyti poilsiautojams.

Daugelis rekreacinių teritorijų, tinkančių kaimo turizmo plėtrai priklauso privatiems asmenim, bet Švenčionių rajono rekreaciniais ištekliais pasinaudoti verslo plėtrai nori tik mažoji

dalį gražioje vietoje gyvenančių žmonių. Nors ir yra nusipirkę sodybas rekreaciniuose arealuose, tačiau jose sodybas įrengia asmeniniams tikslams, ir kaimo turizmo verslui neturi lėšų arba dėl nepageidavimo svetimų žmonių, tuo užsiimti neplanuoja.

REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI

Rekreacinių teritorijų planavimas ir tvarkymas yra aktualus tiek, kiek tenkina žmonių poreikius ir galimybes. Šiuo metu Švenčionių rajone rekreacinių teritorijų tvarkymui daugiausia skiriama dėmesio tik iš teisinės pusės, rengiami planai ir programos, kurios tik patvirtina teisiškai teisingus sprendimus ir priemones. Visuomenė dar nėra linkus naudotis teikiamomis paslaugomis, ir dažniau pasirenka kituose rajonuose siūlomus turistinius maršrutus ar kaimo turizmo teikimas paslaugas. Švenčionių rajono gamtinė aplinka yra ideali turizmo plėtrai, todėl pagrindiniai pasiūlymai būtų:

1. Skatinti didesnę žmonių ir gamtinių ekosistemų sąveiką Švenčionių rajone. Svarbu, kad žmonės išmoktų vertinti gamtinius ir kultūrinius rekreacinius išteklius, o ir rekreacinės teritorijos būtų atitinkamai organizuojamos, panaudojant ne tik ežerų pakrantes, bet ir toliau esančius kultūrinius išteklius;
2. Sudaryti sąlygas reabilitacinio turizmo plėtrai kaimo turizmo sodybose. Švenčionių rajone esančiose saugomose teritorijose gausu reabilitacijai tinkamų gamtinių, kultūrinių išteklių. Juose įsteigus reabilitacinius centrus, Švenčionių rajono turizmo plėtra ir rekreacinių išteklių panaudojimas žymiai padidėtų;
3. Organizuoti vasaros metu išskylas moksleiviams. Sudaryti maršrutus, kurios padėtų geriau vaikams pažinti Švenčionių rajone esančius gamtinius ir kultūrinius išteklius, ekosistemas, supažindintų su nacionalinio ir regioninių parkų tvarka – pagal kokius kriterijus yra tvarkomos joms priklausančios teritorijos, kokie reikalavimai, ir kodėl tas tvarkymas reikalingas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

ĮSAKYMAI

1. Aplinkos apsaugos įstatymas – 2004 04 13, Nr. I – 2223 // Valstybės žinios, 1992, Nr. 5 – 75; 2004, Nr. 60 – 2121.
2. Miškų įstatymas – 2001 04 10, Nr. IX – 240 // Valstybės žinios, 1994, Nr. 96 – 1872; 2001, Nr. 35 – 1161.
3. Saugomų teritorijų įstatymas – 2001 12 04, Nr. IX – 628 // Valstybės žinios, 1993, Nr. 63 – 1188; 2001, Nr. 108 – 3902.
4. Teritorijų planavimo įstatymas – 2004 01 15, Nr. IX – 1962 // Valstybės žinios, 1995, Nr. 107 – 2391; 2004, Nr. 21 – 617,
5. Turizmo įstatymas - 2002 12 03., Nr. IX-1211 // Valstybės žinios, 1998, Nr. 32 – 852; 2002, Nr. 123 – 5507.
6. Vandens įstatymas – 2003 03 25, Nr. IX – 1388 // Valstybės žinios, 1997, Nr. 104 - 2615; 2003, Nr. 36 – 1544.
7. Žemės įstatymas – 2004 04 10, Nr. IX – 1983 // Valstybės žinios, 1994, Nr. 34 – 620; 2004, Nr. 28 – 868.

VYRIAUSYBĖS NUTARIMAI

8. LR Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 343 „Dėl Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1992, Nr. 22 – 652; 2005, Nr. 35 – 1140.
9. LR Vyriausybės 2004 m. liepos 12 d. nutarimu Nr. 867 patvirtinti „Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros bei statinių naudojimo priežiūros nuostatai“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 109 – 4075.
10. LR Vyriausybės 2004 m. liepos 16 d. nutarimu Nr. 904 patvirtinti „Visuomenės dalyvavimo teritorijų planavimo procese nuostatai“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 112 – 4189; 2007, Nr. 33 – 1190.
11. LR Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Nr. 967 „Dėl planų ir programų strateginio pasekmių aplinkai vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 130 – 4650.
12. LR Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Nr. 996 „Dėl saugomų teritorijų tipinių apsaugos reglamentų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 131 – 4704.
13. LR Vyriausybės 2004 m. spalio 13 d. nutarimus Nr. 1278 patvirtintos „Pagrindinės tikslinės žemės naudojimo paskirties nustatymo ir prašymų leisti pakeisti pagrindinę tikslinę žemės

naudojimo paskirtį padavimo, nagrinėjimo ir sprendinių priėmimo taisyklės“ // Valstybės žinios, 29004, Nr. 152 – 5545.

14. LR Vyriausybės 2004 m. gruodžio 1 d. nutarimas Nr. 1526 „Dėl Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos krypties aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 174 – 6443.

APLINKOS MINISTRO ĮSAKYMAI

15. LR Aplinkos ministro 2002 m. gruodžio 21 d. Nr. 656 įsakymas „Dėl Valstybinių parkų, biosferos rezervatų ir draustinių tvarkymo planų rengimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 4 – 150.
16. LR aplinkos ministro 2003 m. vasario 12 d. įsakymas Nr. 76 „Dėl Lietuvos miškotvarkos taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 27 – 1102.
17. LR Aplinkos ministro 2004 m. sausio 20 d. įsakymas Nr. D1-35 „Dėl Rekreatyviųjų teritorijų naudojimo, planavimo ir apsaugos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 18 – 554.
18. LR aplinkos ministro 2004 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. D1 – 200 „Dėl Teritorijų planavimo dokumentų tikrinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 78 – 2756.
19. LR aplinkos ministro 2004 m. gegužės 7 d. įsakymas Nr. D1 – 262 „Dėl Teritorijų planavimo dokumentams rengti sąlygų parengimo ir išdavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 83 – 3028.
20. LR aplinkos ministro 2004 m. gegužės 7 d. įsakymas Nr. D1-263 „Dėl apskrities teritorijos bendrojo (generalinio) plano rengimo, savivaldybės teritorijos bendrojo plano rengimo ir miestų ir miestelių bendrųjų planų rengimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 83 – 3029.

KNYGOS IR KITI LEIDINIAI

21. Bučas J. Kraštotvarkos pagrindai. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. – Kaunas: Technologija, 2001.
22. Juodagalvis J. Švenčionių kraštas. Vilnius: Diemedžio leidykla, 1996.
23. Kavaliauskas P. Metodologiniai kraštotvarkos pagrindai: habil.darbo santrauka. – Vilnius: Academia, 1992.
24. Neurbanizuotų teritorijų plėtros administravimas poindustrinėje visuomenėje. J.Jasaitis // „Ekonomika ir Vadyba: aktualijos ir perspektyva“. 2008.1 (10).

25. Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos įgyvendinimas strateginio planavimo procese. J.Jasaitis // Žemės ūkio mokslai, T. 14, Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2007.
26. Saugomų teritorijų tvarkymas. Aplinkos būklė 2004. – Vilnius, 2005.
27. Švenčionių krašto gamta. – Vilnius: Gamtos pasaulis, 2004.

PLANAVIMO DOKUMENTAI

28. Švenčionių rajono savivaldybės bendrasis planas. II tomas. Teritorijos vystymo koncepcija. UAB „Urbanistika“ 2007.
29. Švenčionių rajono savivaldybės teritorijos bendrasis planas. IV tomas, Sprendinių konkretizavimas. UAB „Urbanistika“ 2008
30. Švenčionių rajono savivaldybės teritorijos bendrasis planas. V tomas, Sprendinių poveikio vertinimo ataskaita. UAB „Urbanistika“ 2008
31. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas. Vilnius, 2004. // www.am.lt/LSP/files/Aplinkapilnas.pdf; prisijungimo laikas: 2007-12-06.
32. Švenčionių rajono turistinė informacija. // <http://www.svencionys.lt/index.php?654872567>; prisijungimo laikas: 2007-10-26.
33. Švenčionių rajono plėtros strateginis planas iki 2010 m. Švenčionys, 2004. // www.svencionys.lt/doc/get.php?action=down&sid=13131759; prisijungimo laikas: 2008-06-09.
34. Švenčionių rajono turizmo plėtros programa. Švenčionys, 1999. // www.tourism.lt/dom/docs/100_svenct.doc; prisijungimo laikas: 2008-08-26.

Darbe naudotų žemėlapių ir brėžinio autorius:

1. UAB „Urbanistika“ 2001, žemėlapis – „Rekreacinės teritorijos“.
2. UAB „Urbanistika“ 2008, brėžinys – „Gamtos ir kultūros paveldo teritorijos bei rekreacijos ir turizmo plėtra“.

SANTRAUKA

Rekreacinių teritorijų planavimas ir tvarkymas Švenčionių rajono rekreaciniame areale

Raktiniai žodžiai: rekreacinės teritorijos, rekreacinis arealas, teritorijų planavimas, turizmas.

Rekreacinė teritorija – tai gamtinės ar kultūrinės aplinkos savybės ir sąlygas žmonių visaverčiam fiziniam bei dvasiniam poilsiui organizuoti turinti teritorija, kurios ribos, žemės naudojimo būdas yra nustatytas, rekreacinio naudojimo prioritetą suteiktas teritorijų planavimo dokumentais ir teisės aktais. Švenčionių rajono rekreacinis arealas taip pat yra tvarkomas sudarant planus ir programas, kurie numato tikslus ir priemones sėkmingam rekreacinių teritorijų kūrimui. Šiame darbe aptariami ir analizuojami pagrindiniai Švenčionių rajono plėtros projektai, vykdančios rekreacinių išteklių panaudojimą ir rekreacinių teritorijų planavimą ir tvarkymą. Tai Švenčionių rajono plėtrą vykdančios savivaldybės bendrasis planas, plėtros strateginis planas iki 2010 metų ir Švenčionių rajono turizmo plėtros programa. Remiantis pateiktomis programomis ir jose pasiūlytomis priemonėmis yra tvarkomi Švenčionių rajono rekreaciniai ištekliai, kuriami turistiniai maršrutai. Atliktais tyrimų duomenimis nustatyta, kad Švenčionių rajono rekreacinių teritorijų plėtra priklauso nuo turistų srauto. Todėl turi būti sudarytos sąlygos tiek gamtinių ir kultūrinių išteklių apsaugai ir pritaikymui visuomenei, bei kaimo turizmo plėtrai. Pastarasis Švenčionių rajone nėra išvystytas. Po atliktos apklausos, išsiaiškinta, kad gyventojai nėra suinteresuoti užsiimti kaimo turizmo verslu, ir sodybas rekreacinėse teritorijose naudoja asmeniniams poreikiams. Todėl rekomenduojama skatinti didesnę žmonių ir gamtinių ekosistemų sąveiką Švenčionių rajone, sudarant sąlygas ne tik kaimo, bet ir reabilitacinio turizmo plėtrai. Reikėtų labiau sudominti jaunąją kartą rekreacinių teritorijų tvarkymu ir panaudojimu.

SUMMARY

Planning and management of recreation territory in the recreation areas of Švenčionys district

Keywords: recreation territory, recreation area, planning of territory, tourism.

Recreation territory – natural or cultural characteristics and the overall conditions of human physical and spiritual relaxation to organize a territory, which limits the use of land is a way to set a priority for the recreational use of spatial planning documents and legislation. Recreation area of Švenčionys district is also managed in drawing up the plans and programs, which provide for the objectives and measures for the successful development of open areas. There are discussed and analyzing the main development projects of Švenčionys district, engaging in recreational use of resources and open areas in planning and management. It is the general development plan of municipality of Švenčionys district , and the development of the strategic plan to 2010 and the Tourism development program of Švenčionys district . According to the program and the proposed measures are being processed Švenčionys district recreational resources, the development of tourist routes.

According of analysing data was established, that the recreation areas depends from the flow of tourists in the districts of Švenčionys. Consequently, it must be possible for both the natural and cultural resource protection and adaptation to society, and rural tourism development. The Rural tourism in Švenčionys area is not developed. After the analysing of questionnaire, is clarifying that the population does not want to engage in rural tourism business, and homesteads recreation areas using personalization. Therefore there are the recommendations promoting greater human and natural ecosystem interactions in district of Švenčionys, creating conditions not only in rural but also rehabilitation and development of tourism. There should be more interested in the younger generation open areas management and use.

PRIEDAI

Švenčionių rajono pagrindiniai gamtiniai ištekliai.

Labanoro regioninis parkas:

- Baranavos raisto botaninis - zoologinis draustinis (3.468 ha);
- Baltelės botaninis draustinis - spanguolynas (6 ha);
- Beržalotės botaninis draustinis - spanguolynas (332 ha);
- Kanio botaninis - zoologinis draustinis (2.504 ha);
- Krakinio botaninis draustinis - spanguolynas (39 ha);
- Lakajų landšaftinis draustinis (1.264 ha);
- Snieginio botaninis draustinis - spanguolynas (38 ha);
- Žeimenos upės ichtiologinis draustinis su Lakajos ir Peršokšnos upėmis (10 km).

Asvejos regioninis parkas:

- Dubingių landšaftinis draustinis (81 ha);
- Purviniškių botaninis draustinis - spanguolynas (205,6 ha)

Sirvetos regioninis parkas:

- Sirvetos geomorfologinis draustinis (1.061 ha).

Kitos saugomos teritorijos:

- Antanų pedologinis draustinis (136 ha);
- Antanų miško istorinis landšaftinis draustinis (30 ha);
- Adutiškio botaninis draustinis spanguolynas (484 ha);
- Algirdėnų botaninis draustinis spanguolynas (74 ha);
- Baltasamanės botaninis draustinis spanguolynas (600 ha);
- Cirklišio landšaftinis draustinis (838 ha);
- Eituniškių botaninis draustinis spanguolynas (113 ha);
- Gelednės botaninis draustinis (523 ha);
- Kretuono ornitologinis draustinis (1259 ha);
- Kuliakampio kraštovaizdžio draustinis (792 ha);
- Maldžiūnų kraštovaizdžio draustinis (969 ha);
- Malinės rezervatinės apyrbės (54 ha).
- Meros hidrografinis draustinis (643 ha);
- Kuliakampio kraštovaizdžio draustinis (792 ha);
- Perūno telmologinis draustinis (1.024 ha);
- Žeimenos kraštovaizdžio draustinis (975 ha).

Švenčionių rajono respublikinės reikšmės gamtos paminklai:

- Gražusis kadagys (Obelių rago km.);
- Lino verdenės šaltinis (Bavainiškės).

Švenčionių rajono vietinės reikšmės gamtos paminklai:

- Dvidešimt šešių liepų pavėsinė (Šventos km.);
- Grybų ažuolas (Grybų km.);
- Grybų liepos (Grybų km.);
- Jonavos akmuo (netoli Baltarusijos sienos);
- Kaltanėnų ažuolas (Kaltanėnų km.);
- Kretuonų ažuolai - 3 (Kretuonų km.);
- Labanoro pušys (Labanoro giria);
- Laužėnų ažuolas (Laužėnų km.);
- Laužėnų liepa (Laužėnų km.);
- Medišionių liepos (Mediušanų km.);
- Ožkos akmuo (Baranavo miške);
- Purviniškių pušis (Purviniškių miškas);
- Pušis karalienė (Kiauliaversmių miškas);
- Sarių tuopa (Sarių km.);
- Stanislavavo ažuolas (Stanislavavo km.);
- Šakalių akmuo (Šakalių km.).

Žymiausi kultūros ir architektūros paminklai Švenčionių rajone yra šie:

Bažnyčios:

- XIX a. Labanoro bažnyčia ir varpinė;
- neogotikinė Kaltanėnų bažnyčia;
- XIX Pavoverės bažnyčia ir varpinė;
- XIX a. Strūnaičio bažnyčia;
- Švenčionių bažnyčia;

Religinio meno paminklai:

- 17 dailės paminklų Labanoro bažnyčioje ir varpinėje;
- 17 dailės paminklų Pavoverės bažnyčioje ir varpinėje;

- 4 dailės paminklai Strūnaičio bažnyčioje;
- du altoriai ir dvi dalmantikos Kaltanėnų bažnyčioje;
- 17 molbertinės tapybos paveikslų, amotos ir dvi domatikos Švenčionių bažnyčioje.

Buvę dvarai:

- Cirkliškių dvaro pastatų ansamblis ir parkas;
- buvusi Januliškio dvaro sodyba;
- buvusio Kaltanėnų dvaro svirnas ir parkas;
- buvusio Naujadvario dvaro sodyba;
- buvusio Punžionių dvaro koplyčia.

Amatų vystymo paminklai:

- Pabradės buvusi smuklė;
- Bruknynės vandens malūnas;
- Pakretuonės vandens malūnas;
- Strūnaičio vandens malūnas;

Istoriniai paminklai:

• Adutiškio piliakalnis;	• Družilių pilkapis;
• Akvieriškių piliakalnis;	• Liūlinės pilkapis;
• Aučynų piliakalnis;	• Pabradės pilkapis;
• Baliulių piliakalnis;	• Pašiekščio pilkapis;
• Baluošos piliakalnis;	• Stirnių pilkapis;
• Bogutiškės piliakalnis;	• Sudotos pilkapis;
• Budrių piliakalnis;	• Šeškynės pilkapis;
• Cirkliščio piliakalnis;	• Šventos pilkapis.
• Kačekiškės piliakalnis;	
• Kavalčiukų piliakalnis;	
• Nevieriškės piliakalnis;	
• Prienų piliakalnis;	
• Rakštelių piliakalnis;	
• Stajėtiškio piliakalnis;	
• Stūglių piliakalnis;	
• Baliulių pilkapis;	

Paminklai:

- koplyčia 1963 m. sukilimui atminti (Švenčionys);
- koplytstulpis "Lietuvos krikštas" (Švenčionys);
- kryžius "Sancta terra" (Švenčionėliai);
- Lietuvos kariuomenės karių kapas ir paminklas (Švenčionys);
- kapas ir paminklas Nepriklausomybės kovų savanoriams (Švenčionys);
- Lietuvos partizanų žuvimo vietos (Labanore);
- kapas ir paminklas 1941 m. birželio mėn. sukilėliams (Švenčionėliai);
- kapas ir paminklas partizanui S.Guigai (Švenčionėliai);
- kunigo prof. Jono Skuodžio kapas (Švenčionys);
- kunigo A.Labučio kapas (Švenčionys);
- kunigo B.Laurinavičiaus kapas (Švenčionėliai);
- knygnešio kunigo J.Burbos kapas (Kaltanėnų seniūnija);
- kompozitoriaus, muziko A.Šerėno kapas (Švenčionys);
- kenotapas kultūros veikėjui dr. A.Rimui (Švenčionys);
- knygnešių kapai (Švenčionys);
- Lietuvos partizanų kapai (Adutiškis, Cirkliškis);
- paminklas tremtinių atminimui (Švenčionėliai);
- paminklas geto aukoms atminti (Švenčionys);
- žydų genocido aukų kapai (Cirkliškis, Švenčionėliuose);
- fašizmo aukų kapai (Švenčionys, Švenčionėliai, Adutiškis, Pabradė).

Etnografiniai paminklai:

- Mėžionių gatviniai kaimai;
- Modžiūnų gatviniai kaimai;
- Kretuonų gatviniai kaimai;
- Vidutinės gatviniai kaimai.

Muziejai:

- Nalšios muziejus (Švenčionių istorijos etnografijos muziejus);
- Rieškutėnų pagrindinės mokyklos visuomeninis muziejus.
-

Šaltinis: Švenčionių rajono turizmo plėtros programa. Švenčionys, 1999. // www.tourism.lt/dom/docs/100_svenet.doc; prisijungimo laikas: 2008-08-26.

Rekreacinio funkcinio prioriteto zonos

1. Aukštaitijos nacionaliniame parke – pagal Aukštaitijos nacionalinio parko planavimo schemos sprendinius.

2. Labanoro regioniniame parke (pagal Labanoro regioninio parko ir jo zonų ribų planą):

- 2.1. *Labanoro* (Labanoro sen.),
- 2.2. *Terpežio* (Kaltanėnų sen.),
- 2.3. *Rašių šiaurinės dalies* (Labanoro sen.),
- 2.4. *Rašių pietinės dalies* (Labanoro sen.),
- 2.5. *Peršokšnų* (Labanoro sen.),
- 2.6. *Keročio* (Kaltanėnų sen.),
- 2.7. *Siaurio (Sėbrio)* (Švenčionėlių sen.),
- 2.8. *Mažojo Siaurio* (Labanoro sen.),
- 2.9. *Didžiojo Siaurio* (Labanoro sen.),
- 2.10. *Juodųjų Lakajų* (Labanoro sen.),
- 2.11. *Lakajos* (Labanoro sen.),
- 2.12. *Kanios* (Švenčionėlių sen.),
- 2.13. *Šiekščio* (Labanoro sen.),
- 2.14. *Žeimenos* (Švenčionėlių sen.),
- 2.15. *Vaikščiuko – Dirvelinio* (Labanoro sen.).

3. Sirvėtos regioniniame parke (pagal parengtą Sirvėtos regioninio parko, jo zonų ribų bei buferinės apsaugos zonos ribų bei tvarkymo planą):

- 3.1. *Kančiogino* (Svirkų sen.),
- 3.2. *Dvarykščių* (Svirkų sen.),
- 3.3. *Miškinio* (Švenčionių sen.),
- 3.4. *Aidukų* (Švenčionių sen.),
- 3.5. *Ilgio* (Švenčionių sen.),
- 3.6. *Stanislavavo* (Švenčionių sen.),
- 3.7. *Beržuvio* (Švenčionių sen.),
- 3.8. *Bėlio* (Švenčionių sen.).

4. Asvejos regioniniame parke (pagal parengtą Asvejos regioninio parko, jo zonų ribų bei tvarkymo planą):

- 4.1. *Purviniškių* ((Pabradės sen.),
- 4.2. *Galono* (Pabradės sen.),
- 4.3. *Žingių* (Pabradės sen.),
- 4.4. *Padubingės* ((Pabradės sen.),
- 4.5. *Abejučių* (Pabradės sen.).

Zonos likusioje rajono teritorijos dalyje

- 1. *Švento* (Švenčionėlių sen.),
- 2. *Sarių* (Sarių sen.),
- 3. *Kampučio – Sirgėlio* (Švenčionėlių sen.),
- 4. *Šalnaičio* (Švenčionėlių sen.),
- 5. *Karkažiškės* (Pabradės sen.),
- 6. *Laumenos* (Laumenos sen.),
- 7. *Pailgio* (Magūnų sen.),
- 8. *Brižių* (Magūnų sen.),
- 9. *Kriauklės* (Magūnų sen.),
- 10. *Kūnos* (Cirkliškio sen., Strūnaičio sen.),
- 11. *Lazdinių* (Adutiškio sen.),
- 12. *Bačkininkų* (Svirkų sen.)
- 13. *Prienu* (Magūnų sen.),
- 14. *Adutiškio* (Kamajos) (Adutiškio sen.),
- 15. *Pabradės tv.* (Pabradės m. sen.),
- 16. *Švenčionėlių I (Žeimenos)* (Švenčionėlių m. sen.),
- 17. *Švenčionėlių II (Žeimenos)* (Švenčionėlių m. sen., Švenčionėlių sen.),
- 18. *Baliulių (Meros – Kūnos)* (Pabradės sen.),
- 19. *Punžonių* (Magūnų sen.).

Šaltinis: Švenčionių rajono savivaldybės teritorijos bendrasis planas. IV tomas, Sprendinių konkretizavimas. UAB „Urbanistika“ 2008

Gerbiama Ponia, Gerbiamas Pone,

Vykdomas tyrimas, kurio tikslas ištirti kaimo turizmo plėtrą Švenčionių rajone. Tad prašome Jus atsakyti į žemiau pateiktus klausimus, pažymint tinkamą atsakymą (galima ir kelis), arba įrašant savo atsakymą. Anketa yra anoniminė. Iš anksto dėkojame.

1. Kurioje vietovėje (seniūnijoje, kaime) įsikūrusi poilsiovietė?

.....

2. Koks poilsiovietai priklausančios teritorijos plotas (0,1 ha tikslumu)?.....

3. Ar poilsiovietė įsikūrusi šalia ežero. Jei taip, įrašykite kokio:

☐ Taip.....

☐ Ne

4. Ar yra šalia kitas vandens telkinys. Jei taip, įrašykite koks:

☐ Taip

☐ Ne

5. Ar yra vaizdingų vietovių poilsiovietės areale, kokios:

.....
.....

6. Kokiais būdais puoselėjate savo poilsiovietės aplinką

.....
.....
.....

7. Poilsiovietės tipas:

☐ Kaimo sodyba

☐ Vasarnamis

☐ Poilsis palapinėse

☐ Poilsio nameliai

☐ Etnografinė kaimo sodyba

☐ Sodybos gyvenvietėje

☐ Moderni sodyba

☐ Moderni sodyba su etnografiniais elementais

☐ Dvaras

☐ Svečių namai

☐ Motelis

☐ Viešbutis

☐ Poilsio bazė

☐ Kita.....

8. Kokios kategorijos yra Jūsų poilsiavietė:

- ☐ **Vieno gandro.** Nakvynė ant šieno svirne arba kukliai įrengtoje sodyboje. Svečiai gyvena savarankiškai, teikiama nedaug paslaugų.
- ☐ **Dviejų gandrų.** Svečiai gyvena sodyboje, vasarnamyje. Sanitariniai mazgai, dušo kabinos bendri visiems poilsiautojams.
- ☐ **Trijų gandrų.** Svečiai gyvena atskirai nuo šeiminkų. Kambariai dviviečiai ir triviečiai. Sanitariniai mazgai, dušo kabinos ne kiekviename kambaryje. Poilsiautojams skirta virtuvė, indai. Yra pirtis
- ☐ **Keturių gandrų.** Jaukiai sutvarkyta sodybos aplinka. Vienviečiai ir dviviečiai kambariai su visais patogumais, aptarnavimo paslaugos, gausi atrakcijų pasiūla, kulinarinio paveldo tradicijos, švenčių, konferencijų organizavimas.

9. Jūsų poilsiavietėje teikiamos paslaugos:

☐ Pirtis	☐ Žvejyba
☐ Židinys	☐ medžioklė
☐ Baseinas	☐ Jodinėjimas arkliais
☐ verslo renginiai, proginės šventės	☐ Biliardas
☐ Dviračių nuoma	☐ Vaikų žaidimo aikštelės
☐ Vandens sporto inventoriaus nuoma	☐ Invalidams pritaikyta įranga
☐ Žiemos sporto inventoriaus nuoma	☐ Kubilas
☐ Sporto ir žaidimų inventoriaus nuoma	☐ leidžiama atvežti gyvūnus
☐ Kita.....	

10. Poilsiautojai pas Jus atvyksta iš:

- ☐ Lietuvos (miesto ar kaimo), kokių miestų.....
- ☐ Užsienio valstybių (išvardinkite eilės tvarka):
 - 1).....
 - 2).....
 - 3).....

11. Buvęs 2007 m. ir galimas poilsiautojų skaičius vienu metu Jūsų poilsiavietėje

- 1. 2007.....
- 2. Galimas nuo.....iki.....

12. Kokio amžiaus poilsiautojai pas Jus atvyksta:

- ☐ Lietuviai nuo.....iki.....metų,

☐ Užsieniečiai nuo.....iki.....metų.

13. Kada Jūsų poilsiavietėje priimami poilsiautojai:

- ☐ Ištikus metus;
- ☐ Pavasarį;
- ☐ Vasarą;
- ☐ Rudenį;
- ☐ Žiemą;
- ☐ Kita.....

14. Kada būna didžiausias poilsiautojų aktyvumas:

- ☐ Ištikus metus;
- ☐ Pavasarį;
- ☐ Vasarą;
- ☐ Rudenį;
- ☐ Žiemą;
- ☐ Kita.....

15. Kiek dienų poilsiautojai būna (procentais)

- ☐ 1 – 2 dienas
- ☐ 2 – 5 dienas
- ☐ daugiau nei 5 dienas

16. Ar sugrįžta tie patys poilsiautojai pas Jus:

- ☐ Taip (kiek metų iš eilės).....
- ☐ Ne

17. Kokiais būdais ir priemonėmis patraukiate poilsiautojus ir lankytojus:

.....
.....

Sodybos, galimos panaudoti rekreacijai, savininko apklausos anketa

1. Sodybos adresas (seniūnija, kaimas)

.....

.....

2. Savininko identifikavimas (vardas, pavardė, amžius)

.....

.....

3. Rekreaciniai objektai, didinantys sodybos patrauklumą (ežeras, tvenkinys. ir t.t.)

.....

.....

4. Kiek laiko turite sodybą nuosavybės teise (metų sk.)?

.....

5. Koks bendras turimos žemės plotas?

.....

6. Kokia veikla užsiimate (žemės ūkio, dirba mieste, pensininkas)?

.....

7. Kokius laikote gyvulius?

.....

.....

8. Ar numatote sodybą parduoti?

.....

9. Ar numatote plėsti ūkį (iki kokio ploto, kiek laikytų galvijų)?

.....

.....

10. Ar panaudojate sodybą poilsio tikslams, ir kokiais būdais?

.....

.....

11. Ar numatote užsiimti kaimo turizmu?

.....

12. Jeigu numatote užsiimti, kokios paramos reikėtų ir kam?

.....

.....

13. Jeigu nenumatote, tai dėl kokių priežasčių: (amžius, nėra kam aptarnauti, trūksta lėšų, pageidauja poilsiauti tik su savo šeima)

.....

.....

14. Ar numatomas sodybos remontas ir kaip?

.....

.....

15. Ar buvo norima sodybą nupirkti ir jei siūlė, kodėl atsisakyta?

.....

.....

Turistiniai maršrutai Švenčionių rajone:

1. Vandens turizmo maršrutas Žeimenos upe, ilgis 78 km, trukmė 4 dienos. Populiariausias maršrutas švariausia upe Rytų Lietuvoje.

2. Vandens turizmo maršrutas Juodųjų Lakajų ež.- Lakajos up.- Žeimenos up., ilgis 39 km, trukmė 2 dienos. Labanoro regioninio parko vandens keliais vedantis maršrutas leidžia grožėtis nuostabios Labanoro girios gamta.

3. Vandens turizmo maršrutas Aiseto ež. – Kiaunos ež.- Kiaunos up.- Žeimenos up.- Švenčionėliai, ilgis 39 km, trukmė 2 d.

4. Vandens turizmo maršrutas Luknelės ir Peršokšnos upėmis bei jų aukštupių ežerais, ilgis 28 km, trukmė 2 d. Maršrutas skiriamas turistams, žvejams mėgėjams švenčių bei poilsio dienomis, išvykomis lengvomis baidarėmis.

5. Peršokšnos gamtinis pažintinis takas, ilgis 4 km, trukmė 3 val. Labanoro regioniniame parke įrengtas takas, apima daugiau nei 50 objektų (retųjų augalų, senų medžių, paukščių perimviečių, skruzdėlynų, žvėrių veiklos žymių ir kt.).

6. Labanoro regioniniame parke galima puikiai keliauti pėsčiųjų, dviračių, vandens ir automobilių turistiniais maršrutais.

7. Pėsčiųjų turistinis maršrutas po Kaltanėnų miestelį ir jo apylinkes, ilgis 18 km, trukmė 1-2 d. Aukštaitijos nacionalinio parko pietinės dalies gamta gėrėtis siūlantis maršrutas.

8. Dviračių turistinis maršrutas po Kaltanėnų miestelį ir jo apylinkes, ilgis 18 km, trukmė 1-2 d. Aukštaitijos nacionalinio parko pietinės dalies gamta gėrėtis siūlantis maršrutas.

9. Vandens turizmo maršrutas Rytų Aukštaitijos vandens keliu, ilgis 20 km, trukmė 1 d. Kaltanėnuose prasidedantis maršrutas siūlo grožėtis nuostabiu Aukštaitijos nacionalinio parko pietinės dalies kraštovaizdžiu.

10. Autoturistinis maršrutas "Švenčionių krašto žydų bendruomenės gyvenimo ir žūties vietomis", trukmė 5 val., ilgis apie 70 km. Žydai Švenčionių krašte gyveno jau nuo 15 a. Jų indėlis į šio krašto ekonomiką ir kultūrą – gana reikšmingas.

11. Turistinis maršrutas po Švenčionių miestą. Galima keliauti pėsčiomis ir autobusu. Ilgis 8 km, trukmė apie 2 val.

12. Autoturistinis maršrutas "Laisvės kovų takais". Ilgis apie 80 km, trukmė 5 val. Lankomos Švenčionių krašto laisvės kovotojų atminimą saugančios istorinės vietos.

13. Pėsčiųjų turistinis takas Sirvėtos regioniniame parke, ilgis 3 km, trukmė 2 val. Pažintinis takas veda pro retų augalų bendrijas, vertingas kraštovaizdžio apžvalgos vietas. Įrengta 12 sustojimo vietų.

Šaltinis: <http://www.svencionys.lt/index.php?1763178960>

Brėžinys - „Gamtos ir kultūros paveldo teritorijos bei rekreacijos ir turizmo plėtojimas“